

ISBN 978-966-914-433-1

9 789669 144331

6

Margaryta Aradżyoni, Łarysa Gretczenko, Oleksandra Kozorog,
Nela Lebidź, Wałentyna Potapowa, Iryna Ungurjan, Zoja Filonczuk

Kultura dobrosąsiedztwa

2023

MARGARYTA ARADŻYONI,
ŁARYSA GRETCZENKO, OLEKSANDRA KOZOROG,
NELA LEBIDŹ, WAŁENTYNA POTAPOWA,
IRYNA UNGURJAN, ZOJA FILONCZUK

KULTURA DOBROSĄSIEDZTWA

INTERAKCJA

WZAJEMNE WSPARCIE

WZAJEMNA POMOC

WSPÓŁPRACA

SZACUNEK

TOLERANCJA

6
KLASA

**Margaryta Aradżyoni,
Łarysa Greczenko,
Oleksandra Kozorog, Nela Lebidź,
Walentyna Potapowa,
Iryna Ungurjan, Zoja Filonczuk**

KULTURA DOBROSĄSIEDZTWA

Podręcznik dla klasy 6
z polskim językiem nauczania
szkół średnich ogólnokształcących

Zalecany przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy

Львів
Видавництво «Світ»
2023

УДК 17*кл6(075.3)

К90

Перекладено за виданням:

Культура добросусідства : підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти / М. А. Араджионі, Л. Л. Гретченко, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова, І. К. Унгурян, З. В. Філончук. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2023.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 р. № 254)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник розроблено за модельною навчальною програмою
«Культура добросусідства. 5–6 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(авт. М. А. Араджионі, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь,
В. І. Потапова, І. К. Унгурян)

К90 **Культура** добросусідства : підруч. для 6 кл. з навч. польською мовою закл. заг. серед. осв. / М. А. Араджионі, Л. Л. Гретченко, О. Г. Козорог, Н. К. Лебідь, В. І. Потапова, І. К. Унгурян, З. В. Філончук ; пер. Й. В. Чучупак – Львів : Світ, 2023. – 144 с. : іл.

ISBN 978-966-914-433-1

УДК 17*кл6(075.3)

- © Араджионі М. А., Гретченко Л. Л., Козорог О. Г., Лебідь Н. К., Потапова В. І., Унгурян І. К., Філончук З. В., 2023
- © Видавничий дім «Освіта», 2023
- © Чучупак Й. В., переклад польською мовою, 2023

ISBN 978-966-914-433-1 (польськ.)

ISBN 978-966-983-388-4 (укр.)

Spis treści

Drogi przyjacielu! 4

WSTĘP

Kontynuujemy znajomość z przedmiotem
„Kultura dobrosąsiedztwa” 5

Rozdział 1. **Ja, moja indywidualność i bezpieczeństwo**. 15

Temat 1. Moja prywatna przestrzeń informacyjna 15

Temat 2. Zewnętrzne przejawy indywidualności:
ubrania, fryzury, kosmetyki 25

Temat 3. Zasoby i potrzeby 37

Temat 4. Mój bezpieczny czas wolny. Gra 44

Temat 5. Wiedza i umiejętności jako zasób własnego rozwoju 54

Rozdział 2. **Jestem we wspólnocie** 60

Temat 6. Etykieta podczas świąt religijnych w różnych kulturach . 60

Temat 7. Efektywna komunikacja i współpraca 69

Temat 8. Obcowanie bez przemocy 75

Temat 9. Jak rozpoznawać konflikty
i jak zapobiegać brutalnym konfliktom? 81

Temat 10. Bezpieczne środowisko edukacyjne.
Zastraszanie. Cybernękanie. 89

Rozdział 3. **Jestem we wspólnocie: działajmy razem** 99

Temat 11. Kultura i różnorodność jak zasób
dla rozwoju wspólnoty i kraju. 99

Temat 12. Środowisko naturalne jako zasób.
Człowiek przyjazny naturze 108

Temat 13. Przedsiębiorczość i inicjatywa jako zasób
rozwoju własnego dobrobytu i społeczności 119

Temat 14. Jak mogę pomóc innym ludziom
i przydać się społeczeństwu? 127

OSTATNIA LEKCJA PODSUMOWUJĄCA

Podsumowujemy wyniki roku szkolnego
z przedmiotem „Kultura dobrosąsiedztwa” 135

Podsumujemy razem 140

Wykorzystana literatura. 143

Drogi przyjacielu!

Z niecierpliwością czekamy na ponowne spotkanie! Dziękujemy za kontynuację. Ucz się i rozwijaj z nami!

Trzymasz w rękach podręcznik z przedmiotu „Kultura dobrosąsiedztwa”. Niektórzy znają go już z przedszkola lub ze szkoły podstawowej, a są i tacy którzy zobaczą go po raz pierwszy w klasie 5.

Znasz już dziewczyny i chłopaków – swoich rówieśników z różnych zakątków naszego kraju, którzy ułatwią Ci zapoznanie się z tematyką przedmiotu „Kultura dobrosąsiedztwa”. Są tacy sami jak miliony obywateli Ukrainy, przeżywają teraz trudne czasy. Podczas pracy z podręcznikiem dowiesz się o wyzwaniach, z którymi spotykają się teraz w swoim życiu i jak je pokonują, jak opiekują się sobą i tymi, którzy ich otaczają. Jak zdobywają wiedzę i niezbędne umiejętności na całe życie, jak pomagając swoim bliskim, przyjaciołom, całemu krajowi zwyciężyć w wojnie i przyczynić się do odbudowy Ukrainy i jej rozwoju.

Obserwuj, bo z każdym nowym tematem będziesz miał okazję nauczyć się czegoś nowego i ciekawego nie tylko o naszych bohaterach, ale także o sobie. Być może w ich osobistych historiach zobaczysz siebie, swoją rodzinę i kraj w którym mieszkasz. Pomoże Ci to lepiej zrozumieć siebie i otaczające Cię osoby. Nauczysz się współpracować i poprawisz swój sposób komunikowania się między ludźmi, nie tylko w przestrzeni wirtualnej, ale także w prawdziwym życiu – w klasie, w środowisku lokalnym. Poznasz nowych przyjaciół i masz szansę stworzyć z nimi sieć aktywnych obywateli Ukrainy.

W podręczniku znajdziesz ciekawe informacje i rady od autorek książki. W pozycji tej znajdziesz ciekawe ćwiczenia praktyczne i różne formy zajęć, które pomogą Ci w nauce i poznaniu czegoś nowego. Na to wskazują znaki umowne:

- – Przetwarzanie informacji
- – Eksperymentuj, łącz, wybieraj, znajdź
- – Pomyśl, rozważ
- – Powiedz, przedyskutuj, zapytaj
- – Praca w grupach, zróbcie to razem
- – Zrób to sam

Życzymy przyjemnej i ekscytującej podróży po stronach naszego podręcznika!

Autorki

WSTĘP

Cześć! Cieszymy się, że cię widzimy! Nie jest nam wszystko jedno w jakim nastroju przyjdiesz na lekcję z przedmiotu „Kultura dobrosąsiedztwa”. Więc wybierz jeden lub więcej obrazków przedstawiających emocje, które odczuwasz teraz. Jeśli nie możesz się zdecydować na emocje, wybierz stan „neutralny”. Prosimy o to na początku i na końcu każdej lekcji.

Kontynuujemy znajomość z przedmiotem „Kultura dobrosąsiedztwa”

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- przypomnisz sobie swoją pierwszą znajomość z przedmiotem „Kultura dobrosąsiedztwa” i dowiesz się, jak potoczyły się losy naszych bohaterów i bohaterek, a jeśli chcesz, możesz podzielić się swoją własną historią;
- zastanowisz się o wartości osobistych pamiątek, rodzinnych archiwów i ustnych przekazów;
- zastanowisz się nad tym, co chcesz osiągnąć w tym roku szkolnym.

Przypomnij, czego nauczyłeś się z przedmiotu „Kultura dobrosąsiedztwa” w zeszłym roku.

Czego dokładnie oczekujesz po tej lekcji?

- 1 Kontynuujmy naszą znajomość! Przeczytaj historie naszych bohaterów – twoich rówieśników – o tym, co zmieniło się w ich życiu w 2022 roku i czy udało się zrealizować plany samorozwoju.

Sławik

Dzień dobry! Jestem z Ukrainy! Czy pamiętacie mnie? Jestem z Piszczanki, obwód dniepropietrowski, ale teraz mieszkam tymczasowo w Zaporozżu, bo mama przyjechała tu do pracy, a tata zgłosił się na ochotnika do Sił Zbrojnych. Kiedyś lubiłem naprawiać samochody z moim tatą, a teraz zainteresowałem się konstrukcją quadkopterów i nawet próbowałem złożyć jeden ze starych części!

Lilia

Cześć! Cześć wszystkim! Jestem z Odessy, ale od pewnego czasu byliśmy z mamą zmuszone z mamą zamieszkać w Rumunii, a potem w Bułgarii. Niedawno myśmy wróciły do domu i bardzo cieszę się, że spotkałam starych przyjaciół i mam wielu nowych w innych krajach. A jeszcze „odświeżyłam” swoją znajomość języka potocznego bułgarskiego i rumuńskiego.

Bogdan

Buna zihua, Lilo, witaj z powrotem! Cieszę się, że was wszystkich widzę! Ja jak dawniej mieszkam we Lwowie, ale teraz moi rodzice są daleko ode mnie, mama szkoli nowych pilotów, a tata pracuje w szpitalu gdzieś na wschodzie Ukrainy. Komunikuję się online z rówieśnikami z różnych krajów i opowiadam im o wydarzeniach w Ukrainie. Przeżywam i martwię się o moich przyjaciółach, którzy zostali w Charkowie.

Daniło

Szalom! Pokój z tobą! Pochodzę z Trostiańca w obwodzie sumskim. Podczas ostrzałów nasz dom został zniszczony, mój ojczym zginął, a nasz zakład krawiecki został okradziony przez okupantów. Więc później po wyzwoleniu, przenieśliśmy się do Iwano-Frankowska, bo mama chce ułożyć sobie życie i rozpocząć własną działalność biznesową, w nowym miejscu. Tęsknię za ojczymem, domem, krajem i przyjaciółmi. Niestety, nie wszystkie plany udało się zrealizować latem, ale spodziewam się, że zrealizuję je później.

Marysia

Współczuję Ci Daniło. Zadzwoń do mnie jeśli zechcesz po prostu porozmawiać lub pomilczeć razem, a może będę mogła pomóc Ci w czymś innym. Tu w obwodzie Tarnopolskim, gdzie mieszkam, jest spokojnie. Bardzo martwię się o mojego starszego brata, który nas broni, ale wierzę w zwycięstwo i my, całą naszą rodziną, pomagamy jak tylko możemy naszym obrońcom i uchodźcom.

Zosia

Chwała Ukrainie! Jestem z bohaterskiego Mariupola! Bardzo wam wszystkim dziękuję za wspieranie mnie i naszych obywateli w najtrudniejszych chwilach! Tata pracował w Polsce na kontrakcie więc wyjechaliśmy do niego. Nasz dom w Mariupolu jest zniszczony, więc na razie nie ma dokąd wracać – mieszkamy w Krakowie. Chodzę do szkoły, uczę się polskiego i mam już duże grono nowych znajomych, z którymi chcę Was zapoznać.

Kasia

Chwała bohaterom! Witam wszystkich! Mieszkam nadal w Kijowie. Wspólnie z rówieśnikami stworzyliśmy grupę, aby pomagać uchodźcom i osobom starszym. Prawie nie widuję moich rodziców: mama pracuje w szpitalu, a tata odbudowuje Irpin, więc próbuję przejąć wszystkie obowiązki domowe i opiekę nad moim bratem.

Sasza

Cześć wszystkim! Mieszkam też w domu na Zakarpaciu. W ubiegłym roku wiosną i latem miałem okazję zobaczyć wielu ludzi z różnych zakątków kraju. Wraz z rodziną pomagaliśmy tym, którzy przyjeżdżali na granicę pociągami ewakuacyjnymi. W swojej szkole poznałem nowych przyjaciół wśród uchodźców. Marzymy o szybkim powrocie na Krym.

2 Na mapie Europy (*patrz wklejka*) znajdź miejscowość, miasta, obwody, państwa, kraje, które wymienili nasi bohaterowie, a także miejsce, w którym teraz mieszkasz.

3 Odpowiedz na pytania:

- ▶ Z jakimi regionami lub krajami graniczy twoje obecne miejsce zamieszkania?
- ▶ O jakiej części naszego kraju lub innego kraju chciałbyś porozmawiać, dowiedzieć się więcej i poznać nowych przyjaciół?
- ▶ Co zmieniło się w twoim życiu w ostatnim czasie? Czy udało ci się zrealizować twoje plany samorozwoju? Opowiedz o swoich doświadczeniach, możesz także porozmawiać o tym, jak pokonałeś trudności.
- ▶ Czy zdobyta wiedza na lekcjach przedmiotu „Kultura dobrosąsiedztwa” pomogła ci w życiu? Jeśli tak, to w jaki sposób.

Przyjaciele, wysłuchałem waszych historii i jestem ponownie przekonany, że żyjemy w czasach historycznych! Oznacza to, że teraz mają miejsce ważne wydarzenia, które ludzie zapamiętają na długo w różnych częściach świata!

Tak, zgadzam się! Dlatego to takie ważne zanotować bieżące wydarzenia i wszystko, co robisz, obserwujesz, czujesz i doświadczasz, o czym myślisz. Pomaga w tym pamiętnik. Na przykład osobisty pamiętnik Anny Frank z Amsterdamu lub osobiste notatki mojego rodaka, ośmioletniego Jegora Krawcowa z Mariupola.

Myślę, że pamiętnik jest nieco podobny do zrobionego zdjęcia, ponieważ pokazuje określony moment w historii danej osoby, rodziny lub kraju. Pamiętnik jest rodzajem „milczącego przyjaciela”, któremu można zaufać i powierzyć mu własne sekrety, myśli i uczucia. Dlatego z jednej strony jest to sprawa bardzo osobista, a z drugiej strony może być publiczna, jak blog internetowy.

*Naprawdę!
Kiedy nie miałam dostępu do Internetu i mojego bloga, prowadziłam osobiste notatki w papierowym pamiętniku. I zapamiętałam, że psycholog, który pomógł nam dojść do siebie, po wyjeździe z Mariupola, poradził mi abym malowała lub opisywała wydarzenia, które zrobiły na mnie wrażenie. Mogą to być pojedyncze historie lub coś w rodzaju pamiętnika. To daje szansę ułożyć swoje myśli, wspomnienia, przeżycia, dać im możliwość wyjść na zewnątrz i zapomnieć. Oczywiście jest to bardzo osobista informacja i nie powinna być opublikowana, a czasami warto te notatki podrzeć i wyrzucić lub spalić.*

SŁOWNICZEK

Dziennik – dokumentacja bieżących wydarzeń, codziennych zapisów, przemyśleń i spostrzeżeń autora o tym, co zobaczył i przeżył. Ważnymi oznakami dziennika są daty wpisów, ich regularność, nieciągłość, zwięzłość i synchroniczność zapisów z opisanymi w nich wydarzeniami. To właśnie wyróżnia dzienniki od kronik gdzie zapisy są pod pewną datą (zazwyczaj latami) i mogły być zrobione po kilku latach, a nawet wieków po opisanych wydarzeniach.

Blog (słowo *blog* pochodzi z połączenia słów „web” i „log”), co wywodzi się z czasów, gdy powstawały blogi – była to forma pamiętnika prowadzonego w Internecie. Dziś blogi to dynamiczne, regularnie aktualizowane strony internetowe, które dostarczają istotnych informacji na dany temat. Główną treścią blogu są regularnie dodawane wpisy, zdjęcia lub multimedia. Blogi charakteryzują się krótkimi zapisami o znaczeniu czasowym do wglądu szerokiemu gronu czytelników.

TO CIEKAWE

Regularne notatki robione z upływem czasu znane były w Europie od dawna. Takie notatki miały formę kroniki pisanej codziennie lub były to pamiętniki podróżników i marynarzy albo miały wygląd ksiąg rachunkowych. Pojawienie się osobistych pamiętników jest kojarzone z potrzebą człowieka w samoanalizie i dyscyplinie. W Anglii i Niemczech takie zapisy prowadzono od końca XVII wieku, we Francji – od połowy XVIII wieku. Moda na prowadzenie pamiętników rozpoczęła się w drugiej połowie XVIII wieku. W pamiętnikach konsekwentnie opisywano życie codzienne i własne doświadczenia oraz wrażenia i emocje jakich doświadczali bohaterowie. Autorami tych pamiętników głównie byli wysoko wykształceni ludzie arystokratycznego pochodzenia.

Zapisy prowadzono w zeszytach i notatnikach. Dziennik (pamiętnik) zwykle zaczynał się jak książka: na stronie tytułowej było: tytuł, imię, podpis, data i wszystko to było ozdobione rysunkami. Szczyt popularności pisania dzienników przypada na pierwszą połowę XIX wieku. W tym czasie stało się modne publikowanie własnych zapisów, czyli pamiętników dostępnych do oglądania przez inne osoby. Pamiętniki stały się ważnym źródłem informacji o historycznych wydarzeniach, życiu ludzi, ich światopoglądzie, wartościach oraz ich zmianach w czasie i przestrzeni. Obecnie zachowuje się tradycja prowadzenia papierowych pamiętników osobistych. W ostatnich dziesięcioleciach znaczną popularność zyskały pamiętniki sieciowe – blogi i wideoblogi (vlogi).

4 Czy kiedykolwiek prowadziłeś/łaś osobisty pamiętnik lub blog/vlog? Jeśli tak, opowiedz o tym na podstawie pytań.

- ▶ Jak i dlaczego istniała potrzeba prowadzenia osobistego pamiętnika lub blog/vlog?
- ▶ Jak regularnie robisz swoje wpisy lub posty?
- ▶ Co dokładnie lubisz opisywać w pamiętniku – wydarzenia czy swoje myśli?
- ▶ Czy jesteś gotowy / gotowa do opublikowania (pokazania innym) swoich notatek?
- ▶ Jeśli jesteś autorem / autorką bloga, gdzie dokładnie publikujesz swoje wpisy?

• SŁOWNICZEK •

Winieta (fr. vignette, z fran. vigné – winorośl) – ozdoba w druku, którą może stanowić ornament, ilustracja okolona ornamentem lub dekoracyjnie ujęta scena figuralna. W pierwszych winietach wykorzystywano motyw winorośli, przejęty ze zdobnictwa rękopisów. Winieta to mały rysunek lub ozdoba, którą umieszcza się na początku lub na końcu tekstu lecz nie dla ilustracji treści, a dla wyodrębnienia poszczególnej jej części.

Marysia

Cześć kolezdy! Wczoraj opowiedziałam babci o pamiętnikach i bardzo się zdziwiłam, kiedy nagle przyniosła mi stary zeszyt. Zawierał notatki mojej prababci o wydarzeniach Drugiej wojny światowej w obwodzie Tarnopolskim i ukraińskim ruchu oporu. To pamiątka rodzinna, która była trzymana w tajemnicy w czasach sowieckich w ukryciu, a także stare zdjęcia i listy! Powiedziała, że to tylko część naszego rodzinnego archiwum!

Sasza

Cześć Marysiu! Wyobrażam sobie, jak ciekawie jest teraz oglądać to wszystko i czytać. Czasami też przeglądam nasze stare rodzinne fotografie. Niestety z Krymu pozostało ich bardzo niewiele. Kiedy moich dziadków deportowano w 1944 roku, to oni nie mogli wziąć ze sobą wielu rzeczy więc większość dokumentów rodzinnych w tym zdjęcia nie zachowały się...

Daniło

Cześć przyjaciele! Dopiero teraz zdałem sobie sprawę, że stare albumy ze zdjęciami, dokumenty mojej matki i niektóre dokumenty rodzinne zostały zniszczone razem z naszym domem. Dobrze, że zachowały się zdjęcia cyfrowe na Dysku Google. Muszę zapytać mamę: może jakieś stare fotografie, które straciliśmy, mają jej krewni. Można je zeskanować lub zrobić odbitkę danego zdjęcia i w ten sposób utworzyć rodzinny album.

Zosia

Dobry pomysł Danilo! Moja mama po wydarzeniach 2014 roku w Mariupolu zeskanowała pamiątkowe zdjęcia i dokumenty z rodzinnego archiwum. Dlatego je zachowaliśmy. Chociaż oczywiście archiwum rodzinne – to nie tylko zdjęcia, pamiętniki, listy, dokumenty, ale także książki, nagrania audio i wideo z rodzinnych wakacji, bilety na wydarzenia kulturalne itp. Czyli wszystko, co dotyczy życia, wspomnień i doświadczeń nie tylko jednej osoby, ale także kilku pokoleń.

Sławik

Przyjaciele, dziękuję z pomysłu! Rzeczywiście niezawodną metodą do przechowywania pamiątek jest teraz technika cyfrowa. Spróbuję w najbliższym czasie razem z mamą sprawdzić co jest w naszym archiwum rodzinnym, i zrobię kopie zapasowe! A może znajdę coś ciekawego o mojej rodzinie i podzielę się o tym z wami.

- 5** Jeśli temat pamiętników osobistych wydawał ci się interesujący, zrób pierwszy krok i stwórz dziennik w formie papierowej lub elektronicznej i dokonaj w nim pierwszego wpisu. Ten pamiętnik będzie prywatny czy dostępny publicznie, wybór należy do Ciebie.

KONKRETNE ZALECENIA

Jak przeprowadzić archiwizację osobistą

1. Skonsultuj się z dorosłymi członkami twojej rodziny, zbierz wraz z nimi wszystkie dostępne informacje i wspólnie podejmiecie decyzję co warto zachować do archiwum rodzinnego.
2. Opracuj/uporządkuj to archiwum, czyli ułóż według określonych kryteriów, na przykład według chronologii (stulecia, lata itp.), nośnika informacji (papierowe/elektroniczne), kategorii (zdjęcia, dokumenty, listy, wspomnienia, pamiętniki, kolekcje czegoś, wywiady wideo itp.) lub według przynależności (określonej osoby lub rodziny) itp.
3. Zdecyduj o miejscu przechowywania archiwum, w którym zostaną umieszczone kopie cyfrowe. Upewnij się o jego bezpieczeństwie i możliwościach dostępu do niego teraz i w przyszłości tylko tobie i członkom twojej rodziny.
4. Zeskanuj lub ponownie sfotografuj nośniki papierowe i prześlij je do schowku wraz z cyfrowymi nośnikami informacji. Aby nic nie zginęło, pliki powinny być podpisane i umieszczone według kryterium, które było wybrane do organizacji archiwum.
5. Zaangażuj w tę pracę swoją rodzinę, bliższych i dalszych krewnych być może mają ważne informacje, które należałoby dodać do archiwum.
6. Zaczynaj zbierać aktualne materiały, zapisuj swoje wspomnienia, wydarzenia, doświadczenia i archiwizuj je, aby zostawić pisemną spuściznę dla przyszłych pokoleń.

- 6** Przemyśl pytania i wybierz jedną z czterech odpowiedzi ze strony 13. Uzasadnij swój wybór.
- ▶ O czym mogą mówić zdjęcia i zapisy z archiwów rodzinnych?
 - ▶ Czy należy je udostępnić publicznie?

1 Jest to informacja osobista, dotycząca rodziny i nie można jej rozpowszechniać

2 Jest to część dziedzictwa kulturalnego ludu, więc musi być udostępniona publicznie

3 To prywatna informacja o rodzinie, która jest częścią historii kraju. Myślę, że można ją rozpowszechniać, ale za zgodą innych członków rodziny

4 Nie zdecydowałam / nie zdecydowałem

7 Rozwiąż rebus w języku ukraińskim.

Przyjaciele, wszyscy mówimy o przeszłości i teraźniejszości, a może lepiej porozmawiamy o najbliższej przyszłości! Marysiu, jakie masz plany na ten rok szkolny?

Oj, to trudne pytanie. Pamiętasz jak w klasie 5 układaliśmy plany i ustalaliśmy etapy ich realizacji. W tym roku też zrobiłam taki plan, w którym uwzględniłam trzy cele po pierwsze poprawa ocen z matematyki i języków obcych, a po drugie to moje plany osobiste, o których nie chcę mówić.

Marysiu, jeśli będziesz potrzebowała pomocy, to zwracaj się do mnie. Moja nauczycielka mówi, że, jestem „geniuszem matematycznym”, więc mogę wyjaśnić, jeśli jest coś niezrozumiałe.

*Dziękuję, Kseniu!
A jakie Ty masz plany odnośnie nauki?*

W zeszłym roku na moim świadectwie w rubryce osiągnięcia ucznia, nie wszystkie oceny mnie satysfakcjonowały i w związku z tym rodzice nie byli zadowoleni dlatego, w tym roku chcę poprawić swoje wyniki.

- 8 Przemysł i określ swoje trzy najważniejsze cele na ten rok szkolny. Ułóż plan ich osiągnięć i zacznij wcielać go w życie!

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione. Masz okazję przedstawić swój poziom opanowania zagadnień, pokaż nauczycielowi na planszy, przedstawiającej góry (*patrz wklejka*), jaki jest poziom twojej wiedzy. Wybierz znaczek określający wysokość 100 lub 200 metrów. Możesz wybrać i inny znaczek określający poziom twojej wiedzy. Te inne znaczki to 1000, 1200 metrów itd. Ten sposób określania swojej wiedzy będzie należało robić zawsze pod koniec każdego zajęcia.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

ROZDZIAŁ 1. JA, MOJA INDYWIDUALNOŚĆ I BEZPIECZEŃSTWO

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 1. Moja prywatna przestrzeń informacyjna

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- dowiesz się, co to jest prywatna przestrzeń informacyjna, a co to znaczy publiczna przestrzeń informacyjna i dlaczego powinniśmy chronić swoje dane osobowe;
- pomyśl o uczciwości w sieciach społecznościowych;
- określ zalety i zagrożenia związane z fotografiami, osobistymi historiami, blogowaniem na własnych stronach w Internecie.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

Czego dokładnie oczekujesz po tej lekcji?

Cześć przyjaciele!
 Nie wiem jak wy, a ja wciąż wracam myślami do tematu ostatniej naszej lekcji. Pamiętacie, była ona o tym co można publikować, a co nie? Jakich informacji osobistych nie można udostępniać? Gdzie są granice, których przekraczać w przekazywaniu informacji nie wolno. I ogólnie, jakie osobiste informacje można udostępniać o sobie aby nie naruszyć granice swoje i innych ludzi?

Naprawdę interesujące pytanie. Też o nim myślę zwłaszcza jak coś piszę w sieci.

1 Odpowiedz na pytania:

- ▶ Czy zastanawiałeś się jak wygląda twoja własna przestrzeń informacyjna?
- ▶ Omawialiśmy już z tobą kwestię granic osobistych i prawo do wyrażania siebie. Czy praktykujesz to prawo w swojej przestrzeni informacyjnej?
- ▶ Jak określasz osobiste granice we własnej informacyjnej przestrzeni?
- ▶ Jak rozumiesz swoje osobiste granice w Internecie?
- ▶ Czy Internet jest dla ciebie środkiem wyrażenia siebie? Jeśli tak, to jak dokładnie?
- ▶ Co jest dla ciebie niebezpieczne w Internecie, gdy dajesz dostęp do swojej „strony informacyjnej”?

• SŁOWNICZEK •

Przestrzeń informacyjna – to zbiór informacji, wyniki działań komunikacyjnych społeczeństwa w pewnej zorganizowanej przestrzeni. W szczególności jest to przestrzeń internetowa, gdzie za pomocą różnych urządzeń elektronicznych możemy być w kontakcie z ważnymi dla nas osobami, w pewien sposób kontrolować to, co dzieje się wokół, dowiedzieć się o najświeższych wiadomościach w kraju i na świecie.

Dane osobowe – informacja lub zbiór informacji, stanowią wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania żyjącej osoby fizycznej. Poszczególne informacje, które w połączeniu ze sobą mogą prowadzić do zidentyfikowania tożsamości danej osoby, także stanowią dane osobowe.

2 Za pomocą schematu określ swoje codzienne sprawy online we własnym zakresie przestrzeni informacyjnej. Aby to zrobić, wykonaj następujące kroki.

- Przerysuj schemat do zeszytu lub użyj gotowy z pomocą kodu QR.
- Wpisz odpowiedź na obrazku w formie „notatki” na pytanie „Jakie media społecznościowe lub środki masowego przekazu używasz?”.
- W kółku wybierz urządzenie, którego używasz najczęściej jak dostęp do sieci „Internet”.
- Do czego używasz Internetu? Wybierz z listy na s. 17 opcję działań, które zwykle wykonujesz podczas używania Internetu lub dodaj swoją wersję i wprowadź je do schematu.

<http://vse.ee/boxr>

- Napisz w „zamku błyskawicznym”, co może stać się dla ciebie zagrożeniem lub niebezpieczeństwem w Internecie.
- Zapisz to zdjęcie i pamiętaj, że ma ono funkcje prywatności, w związku z tym do ciebie należy decyzja, czy udostępnić ten schemat innym osobom.

Lista czynności, które zwykle wykonujesz w sieci:

- bierzesz udział w online dyskusjach;
- biorę udział w online ankietach;
- prowadzę bloga / własną stronę internetową
- odwiedzam portale społecznościowe;
- przeglądam strony
- angażuję się w tworzenie ratingów produktów;
- zamawiam usługi online;
- mam profil w mediach społecznościowych;
- komentuję posty
- przeglądam / pobieram filmy, video, muzykę, teksty;
- piszę posty / artykuły / opowiadania;
- kupuję towary online
- reaguję na zdjęcia / posty / strony
- zamieszczam informacje na moich stronach w sieciach społecznościowych
- publikuję zdjęcia, historie
- rozpoczynam online flash moby
- słucham podcasty
- czytam posty

TO CIEKAWE

Zgodnie z ustawodawstwem Ukrainy, życie prywatne w informacyjnym kontekście obejmuje poufność komunikacji, w szczególności dotyczy to rozmów telefonicznych, e-mail i inne formy komunikacji; nienaruszalność informacji, w szczególności życia prywatnego, danych osobowych w Internecie.

Dane osobowe obejmują:

- imię i nazwisko;
- data i miejsce urodzenia;
- stan cywilny;
- dane paszportowe;
- zawód;
- dane kontaktowe itp.

Jednak hasła i konta nie należą do danych osobistych, ponieważ nie niosą ze sobą żadnej konkretnej informacji o osobie. Ale można ich użyć w wirtualnej zbrodni. Takie dane mogą stać się publicznie dostępne wyłącznie za zgodą użytkownika i usunięte na ich pierwszą prośbę.

Kategoria „dane osobowe” obejmuje nie tylko drukowaną informację tekstową, ale także obrazy ludzkie (zdjęcia,

wideo i głos), w szczególności nagrywane w miejscach publicznych.

Prawo do prywatności gwarantuje Konstytucja Ukrainy. W szczególności art. 31 gwarantuje prywatność komunikacji (tajemnica korespondencji, rozmów telefonicznych, telegrafu i pozostała korespondencja), art. 32 – prywatność informacji („nikt nie może doświadczać ingerencji w jego osobiste i życie rodzinne, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w Konstytucji Ukrainy”, „gromadzenie, przechowywanie, wykorzystywanie i rozpowszechnianie informacji poufnych o osobie bez jej zgody”).

Jednocześnie w okresie prawnego reżimu wojny lub stanu wojennego prawa konstytucyjne i wolności człowieka i obywatela mogą być ograniczone w czasie, zgodnie z art. 31–32.

Dzień dobry,
jesteśmy z Ukrainy!

Witam wszystkich!
Cieszę się, że skontaktowaliście się!
Ale nie wiem, czy mogę zapytać, gdzie
dokładnie jesteście teraz. Czy nie
zaszkodzi to komuś z was?

Cześć! Mnie możesz zapytać
osobiście. Teraz jestem całkiem
bezpieczny, nie tak jak wtedy, gdy
byliśmy pod okupacją i trzeba
było się ukrywać.

Jestem w Zaporozżu,
dlatego zdjęcia nie zrobię, żeby
przypadkiem coś nie trafiło
do kadru.

Dziękuję Sławku
za przypomnienie,
że niektóre zdjęcia mogą
wyrządzić szkodę jeśli są
rozpowszechniane, ponieważ
z ich pomocą można wyznaczyć
dokładne miejsce pomnika,
domu, ważnego obiektu.

Tak,
teraz warto być bardzo
ostrożnym w podawaniu informacji w sieciach społecznościowych i ogólnie w Internecie.

Dla wielu osób Internet to sieć połączeń pomiędzy komputerami, która pozwala na wymianę cyfrowych informacji oraz na stworzenie całej sieci usług. Dzięki Internetowi możemy komunikować się z ludźmi z całego świata. Ważne jest, aby pamiętać co kryje się za znakiem geolokalizacji w otrzymywanych informacjach lub w zdjęciach, zabawnych filmikach w serwisie społecznościowym. W niektórych sytuacjach takie informacje mogą być niebezpieczne. Mogą np. śledzić pozycję obiektu, wyznaczać adres, monitorować lokalizację. W Internecie pojawiają się niebezpieczne treści, fake newsy (nieprawdziwe informacje), szkodliwe relacje i cyberprzemoc. Prywatne informacje były wykorzystywane do planowania ataków wojskowych i rakietowych w miastach naszego kraju. Ekspertcy z cyberbezpieczeństwa dla zachowania bezpieczeństwa i ochrony doradzają usunięcie geolokalizacji z danych osobowych.

3 Popracuj w małej grupie.

- Przeglądaj poniższą tabelę i przerysuj ją do zeszytu.
- Wypełnij pierwszą kolumnę, odpowiadając na pytanie „Co nam wiadomo na temat: „Prawa dziecka w Internecie”?
- Obejrzyj film „Podręcznik o prawach człowieka dla internautów”.
- Omów film i wypełnij drugą kolumnę, odpowiadając na pytanie „Co nowego dowiedzieliśmy się z filmu lub jakie pytania wynikły pod czas oglądania?”.
- Zaprezentuj wyniki wspólnej pracy.
- Przedyskutujcie w ogólnym gronie pytania, które pojawiły się podczas przeglądu, a także porozważajcie, w jaki sposób rady, przedstawione w filmie, chronią waszą prywatność w informacyjnej przestrzeni.

<http://vse.ee/boxr>

Co wiemy o temacie „Prawa dziecka w Internecie”? (wypełnij przed obejrzeniem)	Czego nowego dowiedzieliśmy się z filmu lub co wywołało pytanie pod czas oglądania? (wypełnij po obejrzeniu)

- 4 Dokonaj porównania sytuacji dotyczącej prywatnej przestrzeni danej osoby ze sposobem rozwiązywania konkretnej sytuacji lub z ochroną tej osoby. Co powinna zrobić, w tych opisywanych sytuacjach?

Sytuacje

- 1 Ktoś złamał cudze konto i publikuje posty w czyimś imieniu.
- 2 Osoba opublikowała zdjęcie bez zgody znajdujących się na nim przedstawionych osób.
- 3 Osobę szantażują przez rozprzestrzenianie prywatnej informacji i wymagają przelać pieniądze.
- 4 Człowiek zostawił swoje konto otwarte w bibliotece. Inna osoba skorzystała z tego konta zostawiając obraźliwy komentarz na stronie placówki oświatowej.
- 5 Osoba umieściła na swojej stronie nie prawdziwą informację, obraźliwe pogłoski o innej osobie / osobach.
- 6 Ludzie są zastraszeni i prześladowani w prywatnej komunikacji przez Internet.

Sposoby rozwiązywania problemów

- a Zrobić zrzut ekranu i zwrócić się online do cyber Policji.
- b Poprosić rodziców o pomoc.
- c Zrobić zrzut ekranu, zatelefonować na 102 lub do najbliższego posterunku policji.
- d Usunąć informację jeżeli nie ja umieściłam i napisać odpowiednie wyjaśnienie na stronie.
- e Zablokować użytkownika w sieci społecznościowej lub komunikatorze.
- f Zawiadomić o treści używając opcję „Reklamacja na temat treści” w mediach społecznościowych sieci lub komunikatorów.

- 5 Zastanów się nad swoimi decyzjami-informacjami, które opublikowałeś w Internecie. Na jedną szalę "połóż" negatywne wyniki, a na drugą – pozytywne. Ustal, która szala przeważała.

6 W ogólnym gronie omówcie wyniki poprzedniego ćwiczenia opartego na pytaniach.

- ▶ Które wyniki – negatywne czy pozytywne – były łatwiejsze do zidentyfikowania? Dlaczego?
- ▶ Jak ustaliłeś, co jest negatywnym wynikiem, a co pozytywnym?
- ▶ Czy spotkałeś się z taką sytuacją, że byłeś przekonany do wyniku pozytywnego i negatywnego dla tego samego przykładu?

Sławik

Przyjaciele, zastanawiam się nad definicją co to jest prywatna informacja w przestrzeni publicznej, a definicja dotycząca informacji publicznej? Czy możecie mi to wytłumaczyć korzystając z przykładów?

Marysia

Rozumiem, że prywatna przestrzeń informacyjna – to jak osobisty pokój, do którego mogę zaprosić lub nie.

Sławik

Jeśli ja sam mam tzw. "otwarte drzwi" publikuję zdjęcia i relacje czy to jest moja prywatna przestrzeń, czy nie?

Zosia

Sławik, zadałeś bardzo ciekawe pytanie. Kiedy umieszczasz swoje zdjęcia, to tak, jakbyś dawał zgodę na informację publiczną. Jednak to nie daje przyzwolenia na używanie twojego wizerunku bez twojej zgody.

Sławik

O, tak, widziałem, jak często w sieciach społecznościowych piszą: „Czy mogę opublikować twoje zdjęcie na swojej stronie?”

Zosia

Tak, prośba o zgodę jest bardzo potrzebna. W tym samym czasie, kiedy ty umieszczasz polecenie „repost” tym samym dajesz zgodę na ponowne opublikowanie i rozpowszechnienie twojego wizerunku. Jeśli opcja „repost” zostanie wyłączona, to oznacza, że czyjeś zdjęcie nie może być użyte.

Sławik

A jeśli jest to zdjęcie z przyjaciółmi lub krewnymi, również koniecznie prosić o zgodę na publikację?

Zosia

Tak! Obowiązkowo trzeba zapytać o zgodę te osoby, które są razem z tobą na zdjęciu. Może któreś z was nie życzy sobie zamieszczać w Internecie zdjęć, dlatego trzeba być na to przygotowanym i odpowiednio na taką sytuację należy zareagować. Masz rację, ale nie popadaj w skrajności i nie rezygnuj z korzystania ze sieci społecznościowych.

Sławik

Rozumiem, że muszę usunąć wszystko, czego nie chcę udostępniać nieznanym. Następnym razem kiedy zechcę coś umieścić na swojej stronie, muszę dokładnie zastanowić się czy ta informacja, przypadkiem, nie będzie wykorzystana przeciwko mnie lub innym osobom.

Zosia

Masz rację, ale nie panikuj i nie wydalaj się ze wszystkich sieci społecznościowych. Powinieneś po prostu przestrzegać zasad etyki internetowej, z którą zapoznałeś się w 5 klasie i z szacunkiem odnosić się do prywatności innych osób. A wiedza o ochronie prywatnej przestrzeni informacyjnej podpowie Ci, jak to zrobić i działać w nieprzewidzianych sytuacjach.

Ksenia

Chciałam tylko zapytać. Mam taki papierowy album-ankietę, w którym napisałam wszystko o sobie, cechach osobistych, zainteresowaniach. A potem zaproponowałam kolegom i koleżankom napisać w nim taką samą informację o sobie. Czy jest to prywatna informacja? Czy poruszam prywatność innych osób czytając i przechowując taką informację lub pozwalając innym kolegom i koleżankom z klasy zapoznać się z nią, przecież w ten sposób też ją upublicznię?

Zosia

W tym przypadku to jak ze zdjęciem! Koledzy, kiedy zgadzają się pisać o sobie w twoim albumie-ankiecie wyrażają zgodę na to, że czytać będą wszyscy. Ale jeśli jest przywidziano, że tą informację będą czytać inni, konieczne jest o tym uprzedzić i otrzymać zgodę.

Marysia

Zosiu, wspomniałaś o ochronie prywatności. Jak można ją chronić, jeśli dziewczyna opublikowała na swojej stronie w sieci społecznej zrzut ekranu własnego listu z kolegą z klasy, który podzielił się z nią swoimi uczuciami do innej dziewczyny?

Zosia

W takim przypadku jest to naruszenie prawa prywatności, w szczególności poufności korespondencji i ujawnienie okoliczności życia prywatnego innej osoby, zgodnie z art. 31 i 32 Konstytucji Ukrainy. Nazywa się to „przeciwnym czynem”, za który człowiek musi ponieść odpowiedzialność cywilno-prawną, którą ustala sąd.

Danił

Zosia, mówisz jak sędzia w programie telewizyjnym. Skąd o tym wszystkim wiesz?

Zosia

Konsultuję się z rodzicami, dużo czytam na ten temat, słucham porad profesjonalnych prawników dotyczących ochrony prywatności w Internecie. To ważne, gdy prowadzisz bloga i dużo pracujesz w Internecie.

7 Przeprowadź samoanalizę własnego zachowania w Internecie za pomocą celu.*

- Narysuj podobny cel (s. 24) w zeszycie lub zeskanuj kod QR.

<http://vse.ee/boxr>

- Zakreśl swoją ocenę zgodnie ze stwierdzeniami od 0 do 10, gdzie 0 – całkowicie źle, 10 – bardzo dobrze. Zapamiętaj, że w samoanalizie prawidłowej odpowiedzi nie ma i nikt oprócz ciebie tej informacji oceniać nie będzie.
- Połącz wszystkie zakreślone numery i uzyskaj swój własny profil.

* Poradnik edukacyjno-metodyczny «Онлайн» <https://www.osce.org/project-coordinator-in-ukraine/483530>

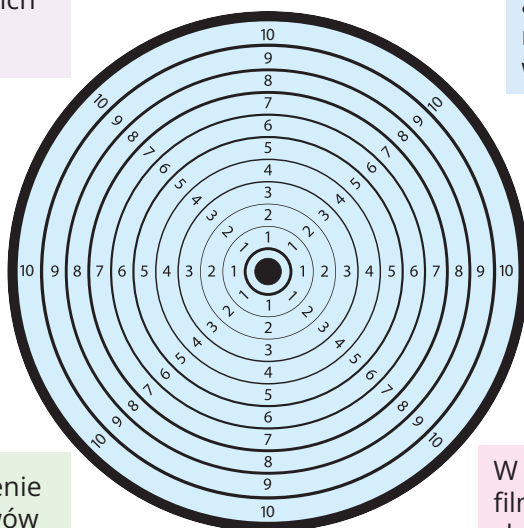

Pamiętam hasła do wszystkich moich kont i profili. Mogę, jeśli zechcę usunąć z nich Informację

Zamieszczam zdjęcia, grafikę lub video z innymi ludźmi tylko za ich zgodą

Moja osobista informacja (data urodzenie, adres, telefon) nie są dostępne w Internecie

Wiem, do kogo się zwrócić w razie niebezpieczeństwa w Internecie

Wiem jak ustalić stan poufny

Rozumiem znaczenie osobistych archiwów rodzinnych

Do wizerunku osób publikowanych w Internecie odnoszę się z szacunkiem i szanuję ich prywatność

W sieci są zdjęcia i filmy, których żałuję i chciałbym je usunąć

8 Obejrzyj film „Bezpieczny Internet 2022”.

- Po obejrzeniu filmu twoim zadaniem będzie uzupełnienie twojego profilu, który zrobiłeś / zrobiłaś wcześniej. W zadaniu połącz punktu kolorową kredką.

<http://vse.ee/boxr>

- Porównaj, jak zmienił się twój profil po obejrzeniu filmu i uzyskaniu dodatkowych informacji.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione. Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 2. Zewnętrzne przejawy indywidualności: ubrania, fryzury, kosmetyki

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- dowiesz się, jakie znaczenie w życiu człowieka odgrywa ubiór;
- zastanowisz się nad faktem, dlaczego ludzie noszą biżuterię, w jakim celu zmieniają fryzury, farbują włosy i robią makijaż;
- zastanowisz się nad swoim wyglądem zewnętrznym i nad swoją garderobą.

Pomyśl co już wiesz na ten temat i czego oczekujesz po tych zajęciach?

Sasza

Cześć przyjaciele! Wciąż myślę o opublikowaniu rodzinnego archiwum: dokładnie co chciałbym i mógłbym opublikować w Internecie, ażeby opowiedzieć o swojej rodzinie i nie naruszyć czyjejś prywatności. Obejrzałem zdjęcia i zdziwiłem się, jak wiele one mogą opowiedzieć o przedstawionych na nich osobach. W szczególności, jak ubierano się na Krymie i Zakarpaciu, w mieście i na wsi, jakie kiedyś były stroje ludowe, mundur wojskowy, i nawet o wykonywanym zawodzie itp.

Marysia

Cześć, Sasza! Całkowicie się z Tobą zgadzam! Nie wiem czy pamiętasz, ja pasjonuję się modą i często przeglądam nie tylko współczesne magazyny mody, ale także stare fotografie przedstawiające ludzi w różnych strojach. Mnie jednak zawsze bardziej interesowało kolor, fason, krój, sylwetka, piękno i wygoda ubrania. Nigdy nie zastanawiałam się nad tym czy ubranie mogłoby powiedzieć coś o osobie, która go nosi? Czy ubiór sprawia, że każdy człowiek czuje się wyjątkowy i niepowtarzalny?

Sasza

Naprawdę ciekawy temat! Zadzwońmy do naszych przyjaciół i spróbujmy porozmawiać o tym.

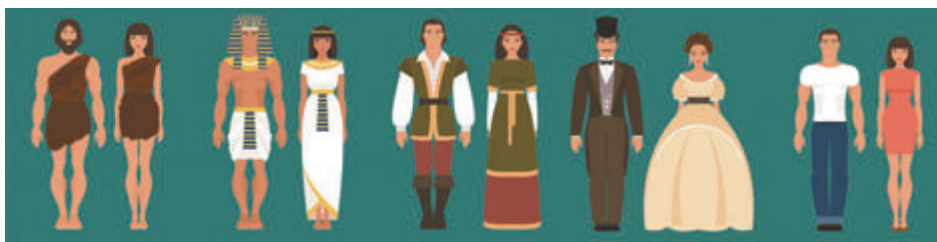
• SŁOWNICZEK •

Moda – to połączenie gustów i poglądów, które są wspólne wśród ludzi przez pewien okres czasu. Modny może być ubiór, fryzura, sposób zachowania, lecz także styl muzyczny, styl artystyczny, światopogląd czy pewien sposób postępowania, czyli ogólnie rzecz biorąc styl życia, który jest popularny w jakimś czasie w jakimś środowisku.

Strój – to samo co odzież, ubranie.

• TO CIEKAWE •

W starożytności ludzie zaczęli nosić ubrania po to, żeby nie marznąć podczas zimy, a latem nie ulec poparzeniu słonecznemu. Ubranie chroniło także człowieka przed owadami i kolczastymi roślinami. Najwcześniejsze ubrania składały się z futer zwierząt, skóry, liści, trawy, roślin, które były owinięte wokół własnego ciała. Z czasem zaczęto je zszywać i ozdabiać wzorami, a nawet wynaleziono szpilki, sprzączki i guziki, a także różne dekoracje. Stało się tak, ponieważ ludzie chcieli, aby ich ubranie było praktyczne, wygodne i ładne. Chcieli także zademonstrować swoją indywidualność wyróżniać się spośród innych.

Kiedy ludzie nauczyli się tkąć materiał, ubrania stały się bardziej różnorodne. Stopniowo pojawia się moda na pewne ubrania. Ten fakt spowodował, że ludzie mogli dowiedzieć się o sobie więcej. Moda mogła wpłynąć na to jak inni ludzie nas postrzegają. Ponieważ ubranie podkreślało przynależność osoby do określonej grupy, jej sytuację materialną, odzwierciedlało specyfikę zawodu, zwyczajów i wiary.

- 1 Obejrzyj obrazki. Co możesz powiedzieć o przedstawionych osobach według ich ubioru.

Wiesz o tym od podstawówki, że ubrania są letnie i zimowe, męskie i żeńskie, dla dorosłych i dzieci, codzienne i odświętne. Jest też odzież specjalna, noszona dla wygody przez osoby, które wykonują określoną pracę i po to żeby nie zabrudzić własne ubranie (np. pracownicy budowy, lekarze, strażacy); dla własnej ochrony; dla łatwego rozpoznania pracowników wśród innych ludzi itp.

Wyróżnia się specjalne ubrania jednolite (dla sportowców, wojskowych itp.) lub markową odzież, którą można zobaczyć na pracownikach różnych firm (na przykład: linii lotniczych, banków, marketów).

Oddzielnie należy scharakteryzować stroje ludowe. Wyrażają one tożsamość narodową i kulturową każdego narodu. Mogą one opowiedzieć, jaki jest klimat w miejscu zamieszkania tego narodu, czym się zajmowali w dawnych czasach, jakie surowce wykorzystywano w danym regionie do produkcji krawiectwa (m.in. wełnę, len, konopie, jedwab itp.), jakich barwników używano, z kim mieszkali w okolicy, jaką religię wyznawali, jakie przekonania i opinie na temat otaczającego świata itp. Na przykład ludowy strój ukraiński Wołynia, Bukowiny lub Słoboszczyzny może znacznie się różnić ze względu na różne warunki naturalne życia, wpływy kulturowe itp. Jednakże, jest wiele wspólnych elementów związanych z kulturą i światopoglądem etnicznych Ukraińców.

Każdy strój ludowy był komponowany w ciągu długiego czasu, aż nabrał stabilnego wyglądu. Ludowy strój pozwala „rozpoznać” przynależność osoby do określonej kultury i pozwala zidentyfikować (odróżnić) „swego” od „cudzego”, ale też jednoczy ludzi, formuje poczucie dziedziczości i przynależności, staje się ważnym symbolem tożsamości narodowej.

2 Przyjrzyjmy się rysunkom niektórych świątecznych stroi ukraińskich z różnych historyczno-kulturowych regionów Ukrainy. Dopasuj strój ludowy do nazwy regionu, w którym był noszony. Jeśli jest to trudne dla ciebie to skorzystaj z podpowiedzi, którą znajdziesz w projekcie pt. "Dziedzictwo" lub poszukaj podpowiedzi w Internecie.

<http://vse.ee/bpec>

Podole

Słobożanszczyzna

Wołyń

3 Przypomnij sobie zdjęcia swoich prababć i pradziadków w ludowych strojach. Odpowiedz na pytania.

- ▶ Czy ich strój był podobny do tego, który widzisz na zdjęciu w Internecie?
- ▶ Co mają ze sobą wspólnego i czym się różnią?
- ▶ Jakie elementy stroju ludowego podobają ci się najbardziej i dlaczego?
- ▶ Przedstawiciele jakich kultur etnicznych, oprócz ukraińskiej, mieszkają w twoim obwodzie lub regionie?
- ▶ Czy wiesz jak wygląda ludowy strój w ich kulturze?

4 W małej grupie obejrzyjcie ilustracje niektórych strojów ludowych przedstawicieli różnych kultur etnicznych zamieszkałych w Ukrainie. Zastanów się, dlaczego mogą występować podobieństwa lub różnice w niektórych strojach lub ich poszczególnych elementach.

Azerbejdżanie

Bułgarzy

Ormianie

Tatarzy Krymscy

Niemcy

Mołdawianie

Polacy

Rumuni

Węgrzy

5

Pomyśl o pytaniach.

- ▶ Czy warto w świecie współczesnym zachować i popularyzować stroje ludowe?
- ▶ Jakie elementy stroju ludowego można zaobserwować w aktualnej modzie?
- ▶ W jaki sposób tradycje są wcielane w nowoczesnych ubraniach? Dlaczego dzisiaj wiele osób ceni i nosi tradycyjne stroje?

Lila

Cześć przyjaciele. Dziękuję Marysio za wspaniałe wzory wołyńskie – wyhaftuję nimi moją nową koszulkę! Ostatnio z moimi nowymi przyjaciółmi z Bułgarii dyskutowaliśmy o wyglądzie zewnętrznym ludzi. Wielu z nich przykłada wagę do tego, by dobrze wyglądać i nosić markowe ubrania, dobrych stylistów, ale w tej sytuacji, jak niektórzy z nas, wyjechali z domu tylko z jedną walizką, wygląd zewnętrzny nie jest najważniejszy. A ty co o tym sądzisz?

Daniło

Cześć! Zgadzam się z Tobą. Mój dziadek, który przez dłuższy czas w swoim życiu szył ubrania, mówił zawsze tak: prawdziwe piękno tkwi nie tylko w naszym wyglądzie, ale także w naszych słowach, działaniach, w sposobie jak się zachowujemy. Dlatego nie przejmuję się tym w co jestem ubrany, a noszę rzeczy, w których mi wygodnie.

Bogdan

Według mnie, ważne jest to, aby człowiek był zadbany i zwracał uwagę na swój wygląd. Lilio, zaciekało mnie pytanie co na temat mody, myślą w Bułgarii? Interesuje mnie również to jakie jest zdanie ludzi z innych krajów na temat mody?

Marysia

Cześć przyjaciele! Moim ulubionym tematem – jest moda w ubiorze! Dla mnie byłoby interesujące zrozumieć, kto dyktuje modę. Czy jest coś co nigdy nie wychodzi z mody? Co warto nosić, aby zawsze „być modnym”?

Moda w projektowaniu ubioru – to pewien system komunikacyjny charakterystyczny dla danej epoki, grupy ludzi. Konkretna moda jako zjawisko jest krótkotrwała. Moda polega na połączeniu różnych elementów (fryzury, materiałów ubrania i butów, stylu, kolorów, dodatków), które tworzą ogólny wygląd osoby.

Historyczny rozwój odzieży jest nierozzerwalnie związany z modą. W różnych czasach w społeczeństwach panowały pewne przedstawienia o pięknie, i ludzie starali się przestrzegać tych

ideałów, więc odpowiednio kształtowała się moda. W starożytności dla przedstawicieli każdej klasy czy warstwy społecznej moda stawiała własne specjalne wymagania – czasem takie, które były szkodliwe dla zdrowia. Na przykład w Chinach w X–XIX wieku kobietom z rodów arystokratycznych deformowano stopy po to, by ograniczyć ich wzrost. Szczytem elegancji były małe stopy. W średniowiecznej Europie gorset deformował ciało młodych dziewcząt. Jednak we wszystkich czasach byli ludzie, którzy gardzili panującą wówczas modą i normą piękna, a nawet przyzwoitości. Na przykład, kiedy niektóre kobiety w Europie zaczęły nosić spodnie, krótkie spódniczki lub stroje kąpielowe bikini. Ale dość szybko stało się to również modne i ogólnie akceptowane.

<http://vse.ee/boxr>

6 Obejrzyj film „Jak zmieniała się moda w praktyce przez stulecie: 100 sekund wideo”. Zwróć uwagę na długość ubioru, jego elementy, kolor, dodatki, buty.

7 Odpowiedz na pytania.

- ▶ Jak powstała moda? Dlaczego jest potrzebna?
- ▶ Kto wymyśla modę? W jaki sposób tradycje są wcielane we współczesnej modzie?
- ▶ Dlaczego ludzie próbują podążać za modą? Co przy tym odczuwają?

8 Pracując w małych grupach wykonajcie wspólnie rysunek przedstawiający współczesną odzież dla chłopaka i dziewczyny – twoich rówieśników w Ukrainie i za granicą. Przedstawcie swoje rysunki innym grupom i podyskutujcie na temat współczesnej mody wśród nastolatków.

Zosia

Zgadzam się z Bogdanem, że często ludzi ocenia się według ubioru: „Jak Cię widzą, tak Cię piszą”. Nas wszędzie oceniają: dostajemy oceny w szkole, w życiu codziennym – od rodziców i innych osób. I my też oceniamy wygląd osoby według pewnych kryteriów. Na podstawie tego możemy wysnuć wniosek, że zawsze jest jakiś wzorzec, obraz, który tworzony jest przez grupę, która inicjuje naśladownictwo form ubioru, zachowania, myśli.

Sławik

Tak, też o tym pomyślałem. Każdy z nas jest inny i świat też się zmienia, dlatego nie można oceniać kogoś po wyglądzie ponieważ są to swego rodzaju uogólnienia, a na pewno niekompletne informacje.

Ksenia

Często dochodzi do spięć między dziećmi a dorosłymi i najczęściej powodem tych spięć jest kwestia w co się mają ubrać?

Marysia

Myślę, że tylko naśladowując styl swoich idoli będą podobać się innym. Zastanawiam się, jakie zachowanie dla mnie będzie lepsze – to, że będę słuchać rodziców czy to, że sama będę decydować o sobie? Chciałabym wiedzieć, gdzie jest złoty środek?

• TO CIEKAWE •

W okresie dojrzewania wzrasta aktywność hormonu radości (dopaminy). Wszystko co dotychczas było ustalone, wypracowane nagle przestaje mieć znaczenie i młody człowiek szuka nowych, własnych ścieżek. Nastolatki zwracają uwagę na jaskrawe barwy, lubią ostrą muzykę. W tym okresie rodzą się pierwsze uczucia do płci przeciwnej. Młodzi zaczynają interesować się zrobieniem sobie tatuażu i piercingu co nie zawsze jest bezpieczne dla zdrowia i może spowodować w późniejszym okresie kłopoty zdrowotne. Należy pamiętać, że rodzice niosą odpowiedzialność za zdrowie dziecka, więc wszelkie działania z ciałem nastolatka – przekłuwanie uszu, tatuaż itp. – można wykonać tylko za ich zgodą i w ich obecności.

Niestandardowy wygląd zewnętrzny to potrzeba samorealizacji. Warto sobie postawić pytanie, jak to się przejawia? Zazwyczaj w zewnętrznym naśladowaniu dorosłych. Bardzo ważnym aspektem dojrzewania jest koncentracja na wyglądzie zewnętrznym. Nastolatki chcą podobać się innym. Ważna dla nich jest atrakcyjność fizyczna, dlatego też w nadmiarze używają kosmetyków, chcą zwrócić na siebie uwagę dziwnym strojem i wyglądem. Bardzo często też może dochodzić do łamania norm społecznych, co nie podoba się nauczycielom i osobą starszym.

W naszym społeczeństwie wygląd jest interpretowany przez innych. Dlatego ważne jest zrozumieć, co chcesz o sobie powiedzieć swoim wyglądem.

- 9 Przypomnij swoją garderobę. Rozważ co twoje ubranie, fryzura, dodatki mogą opowiedzieć o tobie innym ludziom. Zastanów się, czy chciałbyś coś zmienić w swoim wyglądzie. Dlaczego?

KONKRETNE ZALECENIA

To, co modne, nie zawsze upiększa człowieka. Dlatego najpierw należy zadbać o podstawową garderobę. Składa się ona z rzeczy w stylu klasycznym i spokojnych kolorach. Te ubrania będą akceptowane i odpowiednie zawsze. Na przykład: biały t-shirt, koszula, dżinsy, spódnica, czarne spodnie, klasyczny garnitur itp.

Pamiętaj, że w szafie powinno być coś wyjątkowego co charakteryzuje cię jako osobę. Jeśli w priorytecie twoim jest wygodność, to możesz połączyć podstawowe rzeczy z niektórymi elementami sportowymi. Lubisz coś niezwykłego – uzupełnij swój codzienny wygląd różnymi detalami: krawatami, paskami, szaliczkami, bandaną, bransoletkami, kolorowymi sznurówkami itp. Ważne jest, aby rzeczy były zawsze czyste i wyprasowane. Czystość jest zawsze modna!

Nie warto nikogo naśladować, lepiej mieć swój własny styl. Trzeba być sobą, mieć własne zdanie, swoje upodobania, ulubione stroje, to na pewno zaprocentuje na przyszłość.

- 10 Pracuj w małej grupie. Zapoznaj się z sytuacją i przedyskutuj ją na podstawie pytań.

Koledzy, czy ktoś z was spotkał się z problemem, że człowiek był traktowany z uprzedzeniem, ograniczeniem praw i możliwości z powodu jego wyglądu zewnętrznego: koloru włosów, ubioru, fryzury itp.

Z takim problemem się nie spotkałam, ale bardzo mnie zmartwiła ta informacja. Większość mojej garderoby została w Mariupolu, a te rzeczy, których teraz używam dostałam od wolontariuszy. Dla mnie bardzo ważnym jest, żeby traktowano mnie bez oceny mojego wyglądu, a jako osobę równorzędną.

Diana z miasta Kropywnyckiego w wywiadzie w jednej z gazet opowiedziała jak odmówiono jej zatrudnienia z powodu zielonego koloru włosów. W tym czasie dziewczyna kończyła trzeci rok studiów i chciała zaliczyć staż pracując w szkole, ale usłyszała kilka niepochlebnych słów na temat swojego wyglądu, tak to wspomina Diana.

Dziewczyna farbuje włosy w jaskrawy kolor od sześciu lat. Okresowo słyszy skierowane pod swoim adresem uwagi i krzyki przechodniów. „Najczęściej na ulicy wykrzykują: o, pofarbowała się zielonką. A nie dawno jacyś chłopacy powiedzieli, że ogoliliby mnie” – zwierza się dziewczyna.

- ▶ Jak myślisz, dlaczego dziewczyna farbuje włosy? O czym pomyślałbyś, gdyby spotkałeś taką osobę na swojej ulicy? Dlaczego?
- ▶ Czy uważasz, że nauczyciel ma prawo do zielonego lub jakiegoś innego nietypowego koloru włosów? Dlaczego?
- ▶ Czy kiedykolwiek wyglądałeś inaczej niż większość ludzi, którzy otaczali cię? Jaka była ich reakcja? Co przy tym odczuwałeś?
- ▶ Lubisz ubierać się jak wszyscy, czy wolisz wyróżniać się spośród innych? Dlaczego?

No to już znalazłem odpowiedzi na wiele pytań. Ale zastanawiam się, czy my, jako uczniowie, możemy wybierać ubrania do szkoły? Czy są jakieś przepisy dotyczące wyglądu uczniów?

Słyszałam od moich przyjaciół z zagranicy, że w niektórych krajach w szkołach obowiązuje mundurek szkolny, więc ja też zastanawiam się, co my musimy nosić do szkoły.

TO CIEKAWE

Artykuł 8 Konwencji ONZ o prawach dziecka jasno stwierdza: państwa członkowskie Konwencji zobowiązują się szanować prawo dziecka do zachowania indywidualności, zapobieganie nielegalnej ingerencji. A więc Ukraina jako państwo-sygnatariusz Konwencji gwarantuje bezpieczeństwo tego prawa. Każdy uczeń ma prawo do samowrażania się, na własny stosunek do życia i własnych poglądów. Przejawia się to m.in. przez ubiór i wygląd zewnętrzny. Dlatego nikt nie może zabronić dziecku i jego rodzicom wybierać odzież do szkoły, jej krój, kolor i fason, wybierać fryzurę i kolor włosów itp.

Ubrania do szkoły to także wolny wybór dziecka i jego rodziców. Jedynym żądaniem dla takich ubrań jest schludność, wygoda, sezonowość. Żadne wymagania pod względem stylu, koloru lub innych atrybutów stroju szkolnego są niedopuszczalne.

Oczywiście trzeba sobie uświadomić i wziąć pod uwagę to, że farbowanie włosów i używanie w nadmiarze kosmetyków ma negatywny wpływ na zdrowie młodego człowieka.

PODSUMUJMY RAZEM

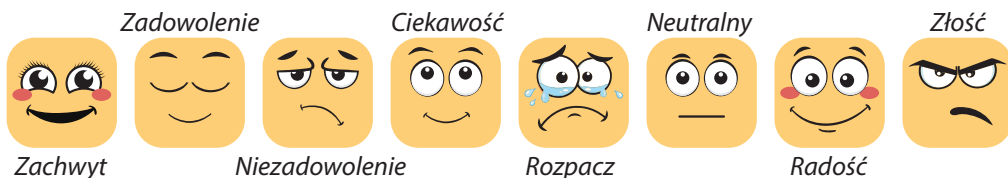
Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 3. Zasoby i potrzeby

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- dowiesz się, jakie są rodzaje potrzeb i zasobów;
- przeanalizujesz własne potrzeby i zasoby;
- zastanowisz się nad przyszłymi celami i zaczniesz planować jak je osiągnąć?

Co oczekujesz po tej lekcji?

Cześć przyjaciele! Jak się macie?
Poradziliście sobie z zadaniem dotyczącym własnej garderoby? Pomyślałem, że potrzebuję kupić nowe trampki, ale nie wiem, czy moją rodzinę stać na takie wydatki teraz.

Tak, też o tym pomyślałem.
Pamiętacie, w 5 klasie mieliśmy temat o potrzebach i wykorzystaniu środków utrzymania w rodzinie? Jak zdecydować, co naprawdę jest dla ciebie konieczne, a co nie?

1 Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat. Dokończ zdania przedstawione poniżej. Zapisz swoje odpowiedzi w zeszycie. Jeśli chcesz, podziel się swoimi pomysłami z kolegami i koleżankami z klasy.

- Ja wiem...
- Dążę do...
- Mogę...
- Potrzebuję...
- Chcę...

SŁOWNICZEK

Pragnienie – dążenie usilne do czegoś, żądanie.

Potrzeba – konieczność, niezbędność.

Zasoby – rezerwy danej osoby, nagromadzenie czegoś, zapas.

- 2 Ujawnij znaczenie pojęć *potrzeba*, *pragnienie* i *zasoby*. W tym celu uzupełnij pojęcia słowami, które już napisałeś w zadaniu 1.

Potrzebować. Potrzebuję...

Pragnienie. Chciałbym...

Zasoby. Posiadam...

- 3 Przeczytaj przypowieść.

Diament*

Kiedyś biedny wieśniak znalazł na swojej działce zaskakująco piękny kamień. Mężczyzna pomyślał, że on mógłby spodobać się jego dzieciom. Chętnie by się z nim bawiły. Dlatego wieśniak przyniósł kamyk do domu.

Dzieci wszędzie są dziećmi! Bawiły się kamykiem dopóki im się nie znudził. Potem zostawili go na oknie i zapomnieli o nim.

Pewnego razu mnich, przechodząc przez góry, szukał miejsca, gdzie mógłby przenocować. Wieśniak zaprosił go do swojego domu. Po kolacji mnich, który był podróżnikiem i dużo wiedział o wszystkim na świecie, w rozmowie z mężczyzną, powiedział między innymi:

– Co ty tutaj robisz? Znam miejsce, gdzie można znaleźć diamenty tuż nad brzegiem rzeki. A przy odrobinie wysiłku mógłbyś stać się bajecznie bogatym. Jeśli nadal będziesz ciężko pracować na swojej ziemi nie będziesz mógł żyć w dostatku. Po co daremnie marnować życie?

Następnego ranka mnich odszedł, ale nadzieja, którą zasiał, całkowicie ośwładnęła biedaka. Mężczyzna nie wiedział, co to za rzeka i gdzie dokładnie płynie, ale postanowił ją poszukać. Na pożegnanie żonie i dzieciom powiedział:

– Musicie na mnie czekać najwyżej pięć lat i ja wrócę bogaty!

Mężczyzna ciężko pracował, ale nawet po pięciu latach nie znalazł miejsce, w którym byłoby dużo diamentów. Ale za ten

* <http://psychologdcp.in.ua/prutchi/>

czas on wiele dowiedział się o diamentach i mógł rozpoznać ten kamień pośród innych.

Wracając do domu i zbliżając się do swojej chaty, biedak nie mógł uwierzyć własnym oczom! Rzadki i największy diament, który nie sposób było sobie wyobrazić, leżał porzucony i zapomniany przez wszystkich, na parapecie jego domu...

- ▶ Jakie były pragnienia, potrzeby i zasoby głównego bohatera przypowieści „Diament”?
- ▶ Czy udało się jemu zrealizować własne pragnienia i potrzeby? Co mu w tym pomogło?

Potrzeby ludzi są bardzo różnorodne, można je sklasyfikować. Najbardziej znaną klasyfikacją potrzeb ludzkich jest *klasyfikacja* według Abrahama Masłowa.

Potrzeby fizjologiczne są podstawą wszystkich innych potrzeb i związane z przetrwaniem człowieka jako istoty biologicznej. Należą do nich potrzeby żywności, wody, powietrza, snu, ciepła, odzieży, mieszkanie itp.

Potrzeby bezpieczeństwa są związane z poczuciem bezpieczeństwa człowieka, zapewniają określony standard życia i komfort osoby w społeczeństwie. Wśród nich wydzielają się potrzeby medyczne, pomoc, edukacji, ochronie przed wrogami i niebezpieczeństwami.

Potrzeby społeczne związane są z pragnieniem bycia częścią społeczności. Ludzie pragną należeć do określonych grup społecznych, by w nich realizować swoje pragnienia w tym potrzebę miłości i przyjaźni.

Potrzeby uznania i szacunku są związane z pragnieniem ludzi mieć określony status społeczny, czuć szacunek i uznanie otoczenia.

Potrzeby samorealizacji są związane z dążeniem ludzi do rozwoju i ujawnienia swoich zdolności, talentów, darów i własnego potencjału w procesie samorozwoju.

Według A. Masłowa każdy kolejny poziom potrzeb może być zaspokojony tylko wtedy, gdy potrzeby poprzedniego są zaspokojone. Nie należy jednak brać to stwierdzenie dosłownie. Jeśli dana osoba nie miała czasu zjeść śniadanie rano, to nie oznacza, że np. nie będzie mogła spotkać się ze swoją przyjaciółką lub przeczytać książkę. Ale jeśli ktoś głoduje, to cała uwaga będzie skupiona na poszukiwaniu pożywienia.

- 4 Pomyśl i zapisz w zeszycie, które *potrzeby* można zaspokoić przedmiotami widocznymi na rysunkach. Określ, do której grupy według klasyfikacji A. Masłowa one należą. Odpowiedz na pytania.

- ▶ Czy znalazłeś przedmioty, które można odnieść do kilku grup? Od czego to zależało?
- ▶ Podaj przykłady innych przedmiotów, które można dodać do każdej grupy.

Marysia

Cześć! Jak się masz?

Sasza

Dziękuję. Idę na obiad. W tym momencie, to moja *podstawowa potrzeba*.

Marysia

Jak rozumiesz nazwę „*podstawowa potrzeba*” według A. Masłowa

Sasza

Jest to klasyfikacja, w ramach której wyróżniamy dwa rodzaje potrzeb: *pierwszorzędne* i *drugorzędne*. Do *pierwszorzędnych* należą te potrzeby, które po prostu są konieczne dla człowieka. Na przykład dla mnie w tym momencie, najważniejszą potrzebą będzie – „*zjeść obiad*”. Do *drugorzędnych* potrzeb należą te, bez których człowiek może się obejść, jednak nadal są dla niego ważne. Ja, na przykład, muszę się po prostu odstresować, odpocząć: *pójść do kina* w ten weekend.

Ksenia

Czytałam, że wszystkie potrzeby możemy podzielić na *materialne* i *niematerialne*. W twoim przypadku Sasza, jedzenie będzie potrzebą materialną bo jest to rzecz namacalna, a wyjście do kina – staje się potrzebą niematerialną.

Sasza

Tak, Kseniu, masz rację. Dziewczyny, biegnę do jadalni, bo moje pragnienie, aby zjeść obiad, jest *niezaspokojone*. I to jest jeszcze jeden rodzaj klasyfikacji, który dzieli wszystkie rodzaje potrzeb na *niezaspokojone*, które są lub powstaną w trakcie realizacji *zaspokojonych*, czyli tych, które zostały zaspokojone.

- 5 Zastanów się nad własnymi potrzebami w zależności od roli, jaką pełnisz. Przerysuj tabelę do zeszytu i uzupełnij ją.

Moje potrzeby jako członka rodziny i potrzeby osobiste	Moje potrzeby jako ucznia szkoły	Moje potrzeby jako mieszkańca wsi/miasta
Na przykład: potrzeba jedzenia, uwagi...	Na przykład: potrzeba w podręcznikach, w wygodnym biurku...	Na przykład: potrzeba w ścieżce rowerowej, w dostępnym i szybkim internecie...

Zastanów się i zrób notatki obok wypisanych potrzeb, do jakiego typu klasyfikacji potrzeb należy każda z nich:

- materialne (m) / niematerialne (n);
- pierwszorzędne (p) / drugorzędne (d);
- zadowolone (+) / niezadowolone (-).

6 Przedyskutuj swoją tablicę z kolegami i koleżankami z klasy na podstawie pytań.

- ▶ Co jest wspólne, a co inne znajduje się na waszej liście? Jak sądzisz dlaczego jest taki wynik?
- ▶ Czy zawsze można zaspokoić wszystkie potrzeby? Co na to ma wpływ?
- ▶ Co jest potrzebne do zaspokojenia potrzeb?

KLASYFIKACJA ZASOBÓW

Zewnętrzne zasoby – jest to wszystko co znajduje się poza człowiekiem, na przykład przedmioty, status społeczny, znajome osoby

Wewnętrzne zasoby – są to cechy charakteru, wiedza, zdolności, umiejętności, ludzkie doświadczenia, które pomagają od środka

Materialne zasoby – materiały, surowce, narzędzia itp. przedmioty i obiekty, które mają fizyczne cechy

Niematerialne zasoby – nie istnieją fizycznie w przestrzeni, na przykład wiedza człowieka, cechy charakteru, pomysły, czas itp.

Zasoby odnawiające – zasoby, które są zdolne do odnawiania samodzielnie w ciągu pewnego czasu, na przykład gleba, zwierzęcy i roślinny świat

Zasoby nieodnawiające się – są to surowce, które mogą się wyczerpać np. nafta, gaz, węgiel itp.

7 Rozwiąż zagadki. Do jakiego rodzaju zasobów można przypisać odgadnięte słowa zagadki?

- Chodzi, ale bez nóg, lata, ale bez skrzydeł, nie można dogonić, ani zatrzymać.
- Leci w dół kroplami, a do góry niewidoczne.
- Co widzisz z zamkniętymi oczami?

- 8 Przedyskutuj z kolegami z klasy podane pytania.
- ▶ Czy te same przedmioty lub rzeczy mogą być jednocześnie i potrzebą i zasobem?
 - ▶ Jakie działania należy podjąć, aby gromadzić i chronić zasoby?
 - ▶ Czy może być człowiek zasobem dla innego człowieka? Dlaczego warto wspierać innych?

SŁOWNICZEK

Meta (cel) – uświadomiony, realizowany, przewidywalny w przyszłości wynik działania, który pozwoli osiągnąć to, co jest pożądane lub konieczne.

- 9 Wykonaj rysunek schematyczny „Moje osiągnięcia, cele i zasoby”.

- • Połóż dłoń na kartkę papieru i obrysuj ją. Zrób to dwa razy lub po prostu narysuj schematycznie 2 dłonie.
 - * Na każdym palcu jednej dłoni zapisz jedno osiągnięcie, które ci się udało zrobić w ciągu ostatniego roku.
 - * W środku dłoni napisz zasoby, które pomogły ci osiągnąć ten wynik.
 - * Na palcach drugiej dłoni napisz 3-5 swoich celów na następny rok.
 - * Na środku i na dole dłoni – po 3 kroki do osiągnięcia każdego celu.

- 10 Wspólnie w grupach napisz plan wspólnej imprezy.

- • Zdecydujcie, jakiego rodzaju będzie to wydarzenie (wspólna wycieczka, wakacje, impreza wolontariacka itp.).
- Określcie jakimi środkami dysponujecie na ten cel, ułóżcie plan działań zgodny z czasem ich realizacji i wyznaczcie osoby odpowiedzialne.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione. Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 4. Mój bezpieczny czas wolny. Gra

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- zastanów się, dlaczego ludzie grają w gry;
- określ, jaki odpoczynek jest korzystny dla twojego zdrowia;
- dowiesz się jak bezpiecznie grać w gry komputerowe;
- zastanowisz się, dlaczego w jakiegokolwiek grze trzeba przestrzegać zasady.

Czego dokładnie oczekujesz po tej lekcji?

- 1 Przypomnij sobie, co wiesz na ten temat ze szkoły podstawowej oraz z przedmiotu „Ochrona zdrowia”. Przeczytaj tekst.

W dzisiejszym świecie, aby za wszystkim nadążyć, trzeba być nieustannie aktywnym. Jednak zasoby energii każdego człowieka z czasem się wyczerpują, co niekorzystnie wpływa na jakość życia każdego z nas. Wszystko to może doprowadzić do problemów zdrowotnych, do różnych zmian nastroju i stanów emocjonalnych, dlatego bardzo ważny jest wypoczynek i harmonijny styl życia. Każdy człowiek ma prawo do odpoczynku jest to zapisane w dokumentach prawnych naszego państwa.

Każdy z nas może odczuwać zmęczenie, jeżeli cały dzień będzie grał na komputerze, przeglądał media społecznościowe czy oglądał telewizję. Podczas takiego odpoczynku ciało nie może w pełni zregenerować się. Dzieje się tak, ponieważ człowiek jest obciążony czynnościami różnego rodzaju. Ważne jest, aby odpoczynek pasywny przeplatał się z aktywnym, a człowiek mógł przestawić się z jednego rodzaju działalności na inną i cieszyć się tym, co robi.

Przypomnijmy, że *pasywnym* jest odpoczynek, podczas którego brakuje aktywności ruchowej, na przykład czytanie, robotki ręczne, kolekcjonowanie lub inne hobby; gry planszowe lub komputerowe; spanie; oglądanie programów telewizyjnych; rozmowa z przyjaciółmi itp. *Aktywny* wypoczynek to taki podczas którego potrzebujesz czynnej pracy fizycznej ciała, pracy mięśni ciała, na przykład spacer, wędrowki piesze czy turystyka górską, ruchowe zabawy ludowe lub sportowe, pływanie, zajęcia na siłowni lub na boisku sportowym, taniec itp.

Wakacje mogą być *bezpieczne*, gdy nic nie zagraża życiu i zdrowiu, ale bywają i *niebezpieczne*. Trzeba zwracać uwagę na miejsca wypoczynku i chronić się od zagrożeń związanych z roślinami trującymi, grzybami niejadalnymi, dzikimi zwierzętami.

W ostatnim czasie niebezpieczne dla zdrowia są niewybuchy, ukryte doły, fragmenty pocisków trzeba na to uważać.

- ▶ Jakie informacje były dla ciebie nowe?
- ▶ Dlaczego warto urozmaicać formy wypoczynku?
- ▶ Jaki rodzaj wypoczynku uważasz za korzystny?

2 Wyznacz w poniższym dialogu dzieci, pasywne i aktywne rodzaje odpoczynku.

Ksenia

Cześć, Sasza! Jak się masz? Czy masz potrzebę, aby wypocząć? Zadowoliliś ją? Pamiętam, że w weekend planowałeś oglądnąć nowy film.

Sasza

Witam! Nie, nie udało się obejrzeć filmu, ale za to poszedłem na spacer w góry, a potem świetnie bawiliśmy się z przyjaciółmi grając w szachy. A jak ty odpoczęłaś?

Ksenia

Dobrze! Grała moja ulubiona drużyna, więc byliśmy z rodzicami na stadionie. Bardzo lubię być razem, czuć jedność, wykrzykiwać z innymi fanami i wspierać piłkarzy. Jest to burza emocji i cudownego wypoczynku!

Zosia

Cześć przyjaciele! Ja też się świetnie bawiłam w ten weekend. My z mamą wybrałyśmy się na koncert naszych ukraińskich wykonawców. To niesamowite uczucia i emocje – świetna muzyka, piosenki, od których płaczenie i śmiejecie się, ludzie z którymi razem śpiewacie – niesamowite!

Daniło

Zazdroszczę wam dziewczyny! Ale ja też dobrze wypocząłem – my z przyjaciółmi jeździliśmy na skejtach w parku miejskim, a potem urządziliśmy maraton breakdance.

Bogdan

A ja „utknąłem” z nową grą komputerową – nie zauważyłem jak minął dzień!

Marysia

Bogdan, napisz co to za ekscytująca gra, też bym chciała w nią zagrać. W ten weekend zajmowałam się ulubionym zajęciem – szyłam ubranie. Dla mnie to najlepszy odpoczynek.

3 Podzielcie się na małe grupy.

- Opowiedzcie, jak zwykle spędzacie czas wolny i jak odpoczywacie. Proszę zapiszcie swoją wypowiedź.
- Uporządkujcie listę różnych rodzajów wypoczynku, którą stworzyliście według kryteriów: aktywny / nieaktywny, bezpieczny / niebezpieczny, szkodliwy.
- Zaprezentuj swoją pracę publicznie. Argumentuj dlaczego niektóre ze wskazanych przez siebie rodzajów odpoczynku mogą być niebezpieczne.
- Wspólnie ułóżcie listę propozycji bezpiecznego wypoczynku dla uczniów.
- Zwróć uwagę na propozycje bezpiecznego wypoczynku, które z wymienionych już stosujesz w praktyce.

4 Pomyśl i odpowiedz na pytania.

- ▶ Co to jest gra?
- ▶ Jakie są gry?
- ▶ Dlaczego ludzie grają?
- ▶ Czego można się nauczyć grając w gry?
- ▶ Bezpieczeństwo lub niebezpieczeństwo podczas zabawy: co to jest?

5 Wpisz nazwy gier do zeszytu zgodnie z proponowaną klasyfikacją. Jeśli nie znasz nazw gier, poszukaj ich w Internecie. Którą z wymienionych gier lubisz najbardziej i dlaczego?

Sportowe	„Panas”	Szachy	To the Moon	Tenis
Stołowe	WOW	Loteria	„Monopol”	„Goryudub”
Ludowe / dziecinne	Skrebl	Tetris	World of Goo	Koszykówka
komputerowe / elektroniczne	Golf	Hokej	„Podolanoczka”	„Kwacz”
	World Rescue	Piłka nożna	„Kruk”	Tryktrak

TO CIEKAWE

Gra jest dobra dla każdego i dla dziecka i dla dorosłego człowieka. To forma wypoczynku i dobrej zabawy z przyjaciółmi. Wpływa korzystnie na rozwój każdej osoby.

Gra to nie tylko rozrywka. Potrafi w niewymuszony sposób, zapoznać z otaczającym światem i różnymi dziedzinami wiedzy, złożoną informacją naukową.

Gra uczy konstruktywnej komunikacji i interakcji w grupie. Każda gra zwraca uwagę na ściśle przestrzeganie zasad, zdyscyplinowanie, postępowanie zgodne z przyjętą rolą. Uczestnik gry uczy się znajdować kompromis w sytuacjach konfliktowych, rozwija myślenie i wyobraźnię. Dodatkowo uczestnicy gier uczą się planować i modelować swoje postępowanie, szukają w życiu niestandardowych rozwiązań. Gry mają wpływ na rozwój cech moralnych takich jak życzliwość, uczciwość, sprawiedliwość, empatia, wzajemne wsparcie itp.; uczą przeżywać rozczarowania i cieszyć się zwycięstwami innych.

Aktywne zabawy nie tylko wzmacniają odporność i zaszczepiają miłość do sportu i zdrowego trybu życia, ale także rozwijają umiejętność zapanowania nad swoim ciałem i grania w zespole.

- 6 Przypomnij sobie swoją ulubioną grę oraz dokonaj analizy zasad obowiązujących w tej grze. Zastanów się, rozwojowi jakich cech i umiejętności ona sprzyja? Korzystając z opisu potrzeb według piramidy Masłowa (s. 39), na zaspokojenie jakich potrzeb mają wpływ wypoczynek i gry.

O! nie wiedziałam, że granie w gry jest tak korzystne! Okazuje się, że grając zaspokajamy wiele potrzeb według piramidy Masłowa!? O tym trzeba opowiedzieć rodzicom.

Tak, tak, też to zrobię! Dorośli cały czas zarzucają mi, że za dużo czasu spędzam przy komputerze.

Bogdanie, mnie też wydaje się, że spędzenie całego dnia grając na komputerze to strata czasu, zły pomysł.

A jak rzeczywiście zrozumieć korzystne czy szkodliwe są gry komputerowe i jak grać, żeby nie zaszkodzić sobie lub osobom, które są w pobliżu?

Korzyść z komputerowej / elektronicznej gry

- Uczą koncentracji uwagi: zwykli ludzie mogą nie przeoczyć trzech przedmiotów, a gracze – pięciu
- Trenują wzrok i rozpoznawanie kolorów i ich widma

Niebezpieczeństwo komputerowych / elektronicznych gier

- Zatraca się poczucie czasu
- Może powstać zależność od gry
- Zapaleni gracze mało śpią i nieregularnie jedzą

- Poprawiają motorykę dłoni i szybkość reakcji
- Poprawiają umiejętności czytania i znajomości języka angielskiego
- Niektóre gry dobrze trenują wizję i wyobraźnię przestrzenną
- Niektóre rodzaje gier mogą odstresować i uspokajać
- Niektóre gry mogą poprawiać pamięć, logikę, pomoc w identyfikowaniu i rozwijaniu swoich talentów, kreatywności i nauce szkolnych przedmiotów

- Osoba może się bardzo pogryźć w wirtualny świat i nie mieć ochoty wracać do rzeczywistości – niszczy kontakt z krewnymi, nie wywiązuje się ze swoich zobowiązań
- Koszty są wydawane na zakup nowych lub odnowienie sprzętu
- Długie przebywanie przy komputerze powoduje suchość w oczach, bóle głowy, bóle pleców, obrzęki rąk
- Niektóre gry komputerowe przyczyniają się do rozwoju agresywności, okrucieństwa, drażliwości, ataków paniki itp.

KONKRETNE ZALECENIA

Świat szybko się zmienia, więc żeby być współczesnym i szkolić umiejętności niezbędne do życia, warto wykorzystywać gry elektroniczne / komputerowe. Jednak, żeby nie zaszkodzić zdrowiu i nie wpaść w zależność od gier, należy przestrzegać pewnych zasad.

1. Ustalić sobie określony limit czasu dla gier w swoim dzienniku lub tygodniowym harmonogramie i ściśle się go trzymać.
2. Co 20–30 minut odrywać się od ekranu i dawać odpocząć oczom, wykonać ćwiczenia dla rąk i ciała.
3. Nie grać przy włączonym ekranie w ciemności – to dodatkowe zmęczenie dla oczu.
4. Zachowaj odległość około 50 cm od oczu do monitora.
5. Wybieraj ciekawe gry, które też mogą czegoś nauczyć, na przykład gry logiczne, strategiczne, ćwiczenia umiejętnościowe itp. odpowiednie do twojego wieku.
6. Unikaj lub minimalizuj gry z „efektem zaskoczenia” i szybką zmianą obrazu, ze scenami przemocy i okrucieństwa.

- 7 Zapytaj rodziców, opiekunów, lub dorosłych krewnych o tym, jak oni spędzali wolny czas, kiedy byli w twoim wieku. Poproś ich, aby opisali ci zasady gier ruchliwych i intelektualnych, w które grali. Jeśli nie są ci znane zapisz ich nazwy i instrukcje/zasady i opowiedz o nich w klasie. Jeśli zainteresują twoich kolegów z klasy, zagrajcie w nie razem.

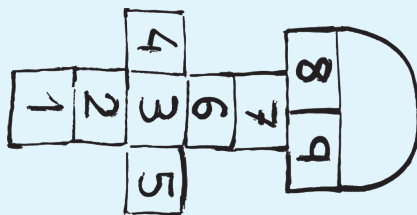
Sławik

Witajcie, przyjaciele! Czy rozmawialiście ze swoimi bliskimi na temat ich gier i zabaw jakie dominowały w czasach ich młodości? Byłem w szoku, jak ludzie mogli żyć bez tabletów i telefonów komórkowych! Mój dziadek nie znał żadnej gry komputerowej, ale potrafił mnie nauczyć grać w „Morski bój”. Do gry potrzebny jest tylko papier w kratkę i ołówek. W tej grze grają dwie osoby. Rysujesz dwa pola, na jednym swoje 10 statków w postaci różnej liczby kwadracików-cegiełek, a na drugim polu – próbujesz odgadnąć, gdzie twój partner „ukrył” swoje statki.

Bogdan

Witajcie! A moja mama kiedyś opowiedziała mi, że w dzieciństwie z koleżankami grała w „Klasy” na ulicy – gra polegała na skakaniu w różny sposób po kratkach numerowanych, narysowanych na asfalcie.

Bogdan

Dziewczyny urządzały też różne gry konkurencyjne w skakaniu przez linkę, a razem z chłopakami grali w grę „Stander” z piłką. Ta gra ma obce pochodzenie. Jej nazwa powtarza komendę lidera gry i jest przekręconą niemiecką frazą „Stand hier!” czyli „Stań tutaj!”, „Zatrzymaj się!”. A grali w nią dzieci w obwodzie charkowskim!

Zosia

Bogdanie, dziękuję za przypomnienie! Dawniej, jak mieszkałam w obwodzie donieckim, graliśmy w grę „Stander”, ale nie wiedziałam z czym mam kojarzyć nazwę tej gry. Dopiero moja grecka babcia opowiedziała mi o greckiej grze „Karidya”, w orzeszki włoskie. Gra polega na ułożeniu orzechów włoskich w piramidę i kolejny uczestnik gry, próbuje trafić kolejnym orzeszkiem w piramidę.

Marysia

Mój dziadek wspominał o ukraińskiej grze „Horiudub” i o grze „Farby”. W tej grze dzieci wybierają różne kolory, które później sprzedają, a kupujący, jak odgadnie dany kolor, zabiera zawodnika do swojej drużyny. Na zakończenie gry organizowane były zawody dla obydwóch drużyn. Moja babcia przypomniała mi grę o nazwie „Podolanka”, którą znałam jeszcze z przedszkola.

Sasza

Mój dziadek dał mi kiedyś swoje „ashiki” i opowiedział mi, jak w nie grać. To takie kosteczki jagnięcia, nazywają ich „astragały”. Są uważane za poprzedników gry w kości. Dla nas są bardzo pamiętne, bo kiedyś rodzina pradziadka za czasów sowieckich była deportowana z Krymu, Ashiki przypadkiem pozostały w jego kieszeni, bo w ciągu dnia bawił się nimi jeszcze na ulicy. Dzięki nim, dzieciom udało się odbyć długą, dwutygodniową ciężką podróż bydłowym wagonem bawiąc się tą grą. Pradziadek mówił, że to bardzo pomogło przeżyć ciężkie chwile. On je zachował i dał swojemu synowi, a syn czyli mój ojciec, przywiózł je na Krym, by później przekazać mnie.

Ksenia

A moja babcia opowiadała o grze „Strumyczek”. W tamtych czasach grali w nią zwykle starsi chłopcy i dziewczęta. Ruchy graczy były jak szybko płynący strumień. Podczas gry uczestnicy wybierali partnera. Babcia opowiadała, że ta gra jest bardzo stara – nasi przodkowie w ten sposób przywoływali wiosnę z jej wesołym strumieniem i budzącą się do życia przyrodą.

8 Przedyskutujcie w klasie, czy w dzisiejszym świecie warto zachować i popularyzować dawne zabawy ludowe.

9 Pomyśl i odpowiedz na pytania.

- ▶ Bez czego gra jest niemożliwa?
- ▶ Czym zasady różnią się od opisu gry lub instrukcji?
- ▶ Dlaczego warto przestrzegać zasad podczas gry?
- ▶ Czym jest „niesportowe” zachowanie w grze?
- ▶ Jak reagujesz, gdy poniesiesz porażkę w grze?
- ▶ W przypadku własnego zwycięstwa, jak się zachowujesz wobec tych, którzy przegrali?

• TO CIEKAWE •

Niesportowe zachowanie narusza ogólnie przyjęte zasady współzawodnictwa i zachowania się uczestników lub całej drużyny. Jest to karalne w wielu dyscyplinach sportowych zgodnie z ustalonymi zasadami. Synonimami „niesportowego zachowania” to także „niegodziwe/niedopuszczalne zachowanie”, „niedżentelmeński czyn”, „sportowe oszustwo”, „złe zachowanie sportowe”, „naruszenie uczciwych zasad”, „naruszenie kodeksu etycznego gry” itp. Przykładem niesportowego zachowania jest faul, czyli celowe wyrządzenie szkody przeciwnikowi, symulowanie obrażenia fizycznego, obelgi słowne lub celowe znęcanie się nad uczestnikiem gry.

Niesportowym zachowaniem może być też nadmierne świętowanie po udanym meczu.

- 10** Przeczytaj prawdziwe sytuacje, które przedstawiają godne i niegodne sposoby zachowania sportowców.

Sytuacja 1. W 2012 roku podczas zawodów lekkoatletycznych kenijski sportowiec Abel Mutai, który był niekwestionowanym liderem biegów długodystansowych, popełnił wielki błąd, około 20 m przed metą prawie się zatrzymał i zaczął odpowiadać na pozdrowienia publiczności, bo sądził, że już przeszedł metę i wygrał. Za nim na dużej odległości biegł hiszpański lekkoatleta Ivan Fernandez Anaya, który zniemacka miał szansę wygrać.

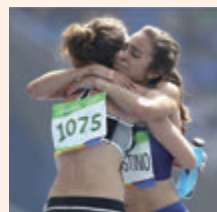
Jednak zawodnik zamiast wyprzedzić przeciwnika, zaczął go popychać w plecy, aby dokończył wyścig. Kenijczyk ostatecznie był pierwszy, a Ivan Fernandez drugi. Kiedy zapytano Hiszpana, dlaczego to zrobił, odpowiedział: że „Mutai wygrał uczciwie, bo biegł pierwszy i dużo wyprzedził mnie, więc zrobiłem to, co do mnie należało”.

Sytuacja 2. W 2016 roku w młodzieżowych mistrzostwach świata z kolarstwa przełajowego 19-letnia lekkoatletka Femke

van den Drisze wygrała wyścig. Sędziowie mieli jednak wątpliwości co do tego zwycięstwa. Podczas oględzin jej roweru stało się jasne, że wewnątrz ramy ukryty był mały silnik, który się włączał poprzez naciśnięcie przycisku na kierownicy. Międzynarodowa Federacja wyścigów kolarskich postanowiła ukarać zawodniczkę za techniczny doping. Sportsmenka została ukarana grzywną i usunięta z zawodów na sześć lat.

Sytuacja 3. Na Igrzyskach Olimpijskich w Rio de Janeiro w 2016 roku, sportsmenka z Nowej Zelandii Niki Hamblin wzięła udział w biegu na 5000 m. Na 2000 metrze dziewczyna potknęła się i upadła i nieumyślnie przewróciła lekkoatletkę z USA Abby D'Agostino, która biegła za nią. Leżąc na bieżni, zdezorientowana Hamblin nagle usłyszała od swojej rywalki: „Wstawaj! Wstawaj! Musimy ukończyć wyścig”. Kiedy Niki wstała, zobaczyła, że D'Agostino jest w szoku i nie może biec dalej, wtedy Nowozelandka postanowiła jej pomóc, podtrzymując ją za ramię wspólnie dobiegły do mety. Dziewczęta zajęły ostatnie miejsca, lecz za niezwykle pokaz sportowej rywalizacji, zostały odznaczone medalami Pierre'a de Coubertina.

- ▶ Czyj uczynek zrobił na tobie największe wrażenie i dlaczego?
- ▶ Przypomnij, czy byłeś świadkiem godnego lub nie godnego zachowania podczas jakiegokolwiek gry. Jeśli tak, opowiedz o tych przypadkach w klasie.
- ▶ Jakie jest, twoim zdaniem, godne zachowanie podczas zwycięstwa i kiedy przegrywasz w jakiegokolwiek grze?

11 Zrób razem z kolegami z klasy plakat dla młodszych uczniów o tym jak bezpiecznie i pożytecznie spędzać czas wolny.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

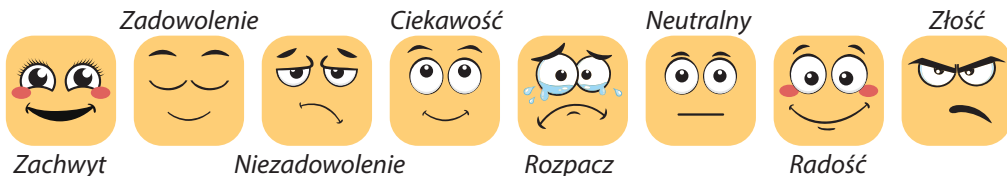
Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 5. Wiedza i umiejętności jako zasób własnego rozwoju

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- zastanów się, co daje ci wykształcenie;
- określ, jakim jesteś uczniem;
- zastanów się, jakie wewnętrzne i zewnętrzne zasoby utrzymujesz podczas nauki.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat?

Czego dokładnie oczekujesz po tej lekcji?

Danił

Witajcie przyjaciele, jak się macie? Wciąż myślę o naszej ostatniej lekcji. Pamiętacie, musieliśmy zobaczyć, jakie nasze potrzeby mogą być zaspokojone przez grę. Zwróciłem uwagę na fakt, że edukacja należy do drugiego stopnia piramidy Masłowa – do potrzeb bezpiecznych, wraz z opieką medyczną i ochroną przed wrogami. Próbuję zrozumieć, dlaczego edukacja jest taką ważną.

Lila

Cześć! Faktycznie, ciekawe pytanie. Spróbujmy rozwiązać i zrozumieć to wspólnie, dlaczego edukacja jest tak ważna i jakie wewnętrzne i zewnętrzne zasoby my otrzymujemy podczas szkolenia.

1

Codziennie przychodzisz do szkoły, aby zdobyć wykształcenie. Zastanów się, dlaczego się uczysz. Przeczytaj twierdzenie ze str. 55. Wybierz jedną lub kilka odpowiedzi i przeargumentuj. Jeśli nie podobają ci się podane twierdzenia, zaoferuj swoje i też to argumentuj. Aby urozmaicić i poprawnie pobudować argumentację,

przypomnij sobie lekcję z przedmiotu „Kultura dobrosąsiedztwa” w klasie 5, poświęconej naszym ulubionym potrawom. Aby to wykonać, użyj kodu QR.

<http://vse.ee/boxr>

Dlaczego człowiek powinien się uczyć?

- Po to, by bardziej cieszyć się życiem.
- By móc zbudować swoją przyszłość.
- By być pewnym siebie i by móc zarządzać swoim życiem.
- By móc prowadzić zdrowe życie.
- Aby znaleźć dobrą pracę.
- Aby zarabiać pieniądze.
- Aby pomóc innym ludziom.
- By lepiej zrozumieć świat i swoich bliskich.
- Rozwijanie umiejętności życiowych.
- Mieć więcej możliwości życiowych i rozwijać się.

2 Pracuj w grupie z kolegami z klasy.

- Z przytoczonych argumentów, które omówione zostały przy ćwiczeniu nr 1, zrób listę dziewięciu zdań, które będą odpowiadać twojej grupie.
- Ułóż te zdania według przedstawionego wzoru z podręcznika. (Forma diagramu)
- Omówcie, jakie zasoby daje nam edukacja i dlaczego edukacja jest ważna.
- Zaprezentuj wyniki wspólnej pracy.

Najważniejsze		
2 miejsce		2 miejsce
3 miejsce	3 miejsce	3 miejsce
4 miejsce		4 miejsce
Najmniej ważne		

3 Połącz słowa i ich znaczenie.

1 **Edukacja**

a Forma informacji o otaczającym świecie

2 **Wiedza**

b Postępy w edukacji

3 **Umiejętności edukacyjne**

c Działalność człowieka, podczas której zdobywa nowe kompetencje

4 **Postępy w nauce**

d Zdolność do wykonywania określonych czynności, za pomocą wiedzy

4 Przeczytaj. Odpowiedz na pytania.

Rozwój mózgu jest bardzo ważny dla zdobycia wykształcenia, a w przyszłości udanego i szczęśliwego życia. Kiedy człowiek uczy się podejmować wysiłki i wykorzystywać właściwe strategie w nauce, pomaga to jemu zdobywać nową wiedzę i umiejętność osiągnięcia celów, poczucie pewności siebie, aby nie bać się swoich błędów i widzieć własne postępy w nauce.

Co decyduje o naszym intelekcie? Rodzimy się już mądrymi czy intelekt można rozwijać? Wiele badań potwierdza, że można rozwijać. Nasz mózg jest jak mięsień. Mięśnie można zbudować ćwicząc, a nawet bardzo intensywnie, stopniowo zwiększając obciążenie. A potem one nabierają nowego kształtu, stają się elastyczne, mocniejsze i trwalsze.

To samo dzieje się z mózgiem. Oto przykład tego. Na rysunku 1 pokazane neurony mózgowe w chwili narodzin. Dziecko uczy się mówić, bawi się z bliskimi i rówieśnikami, uczy się rozumieć otaczający go świat, pokonuje trudności. Więc w wieku około 6 lat jego mózg wygląda tak (rys. 2).

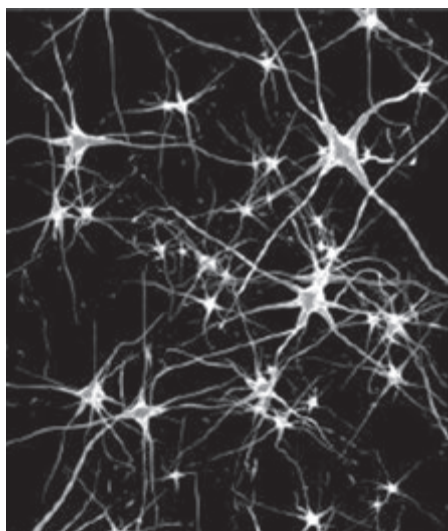
Te obrazy dowodzą, że mózg rozwija się jak mięsień. Im więcej go ładujemy, tym staje się silniejszy. A najlepszym sposobem na jego rozwój – robić nie te rzeczy, które są łatwe dla nas. Ważne jest podejmować się trudnych zadań i pokonywać je.

Inne badanie pokazuje, że mózg rozwija się nie wtedy gdy znamy poprawną odpowiedź, ale kiedy mylimy się i szukamy rozwiązania trudnej sytuacji. Dlatego, jeśli w trakcie nauki

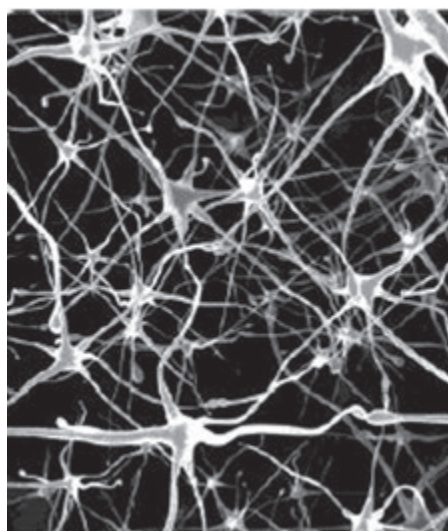

powstanie sytuacja, że wydaje ci się, że wszystko robisz źle i nic ci się nie udaje, szukaj dalej właściwej odpowiedzi.

W tym momencie twój mózg rozwija się!

Rys. 1. Neurony mózgu noworodka

Rys. 2. Neurony mózgu dziecka w wieku 6 lat

- ▶ W jaki sposób ludzki mózg staje się bardziej rozwinięty?
- ▶ W jaki sposób obrazki na rysunkach 1 i 2 pokazują to?
- ▶ W czym nasz mózg jest podobny do mięśni?
- ▶ Kiedy ludzki mózg rozwija się najbardziej?

5 Przypomnij sobie sytuację, w której udało ci się odnieść sukces w nauce. Może to być wszystko, od dodawania liczb ujemnych, do gry w koszykówkę lub pisania wstępu do wypracowania.

- Pomyśl o sytuacji, w której coś ci się nie udało i to właśnie ten moment był sygnałem do powstania nowych neuronów i zacząłeś lepiej sobie radzić z zadaniem.
- Napisz list do przyszłego kolegi lub koleżanki z klasy z opowieścią o tej sytuacji.
- Doradź mu, jak przezwyciężyć trudności w nauce (list powinien składać się co najmniej z pięciu zdań).

Cześć jak się masz?

Witam, niezbyt dobrze...

W czym problem?

Znowu mam problemy z czasami w języku angielskim ... Nie mogłem zrobić zadania w klasie, dlatego nie zaczynam nawet pracy domowej.

Nie smuć się, opowiem Ci o wydarzeniu z mojego życia. W ubiegłym roku miałem problemy w dodawaniu liczb ujemnych. Chociaż dużo ćwiczyłem dalej robiłem błędy.

Masz takie sukcesy w matematyce! Nie mogę w to uwierzyć! A co stało się dalej?

Wstydziłem się poprosić o pomoc. Szukałem zadania z rozwiązaniem i sprawdzałem u siebie. Przez błędy byłem rozczarowany, ale nie chciałem się poddawać. Wreszcie poprosiłem moją nauczycielkę o pomoc. Teraz jeszcze mam trudności, ale jest już dużo lepiej.

Hmm... Chyba cię rozumiem... Postaram się znaleźć kogoś, kto mi pomoże w nauce języka angielskiego.

Sukces – to zawsze wysiłek i planowanie pracy, wykorzystanie różnych strategii uczenia się i pomoc innych.

6 Pracuj w małej grupie.

- Przypomnij podobną sytuację ze swojego życia, jak w dialogu naszych bohaterów.
- Pomyśl o tym, jak się czułeś wtedy. Jak ci się udało przezwyciężyć trudności? Czego nauczyłeś się z tej sytuacji?
- Ułóżcie wspólną listę pożytecznych rekomendacji dla uczniów swojej klasy.
- Zastanówcie się wspólnie, jakim sposobem można rozwiązać trudną sytuację w nauce i zaoferujcie listę niektórych strategii.
- Podziel się swoją historią i refleksją z kolegami z klasy.
- Przedstawcie swoją pracę na forum.

TO CIEKAWE

Możemy odnieść sukces w nauce, gdy znamy własne mocne strony i możliwości. Według tego, jak my odbieramy informację, ludzie dzielą się na dźwiękowców, wizualistów, kinestetyków. Istnieje jeszcze mieszany typ odbierania informacji. Wzrokowiec odbiera informacje za pomocą obrazów, słuchacz za pomocą dźwięków, a kinestetyk za pomocą emocji. *Dźwiękowiec* – w procesie komunikacji zwraca maksymalną uwagę na język. Jego ucho wychwytuje najmniejsze zmiany tonu, wysokości głosu. *Wzrokowiec* – to ludzie kreatywni, którzy postrzegają świat zewnętrzny poprzez obrazy, fantazję i wyobrażnię. Główną rolę w tym procesie odgrywa wizja. Osoba o *kinestetycznym* typie myślenia jest zakładnikiem uczuć i emocji. Kontakt dotykowy jest dla nich bardzo ważny. W formularzu, który znajdziesz za pomocą kodu QR, określ swój własny typ odbioru informacji.

<http://vse.ee/boxr>

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione. Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

ROZDZIAŁ 2. JESTEM WE WSPÓLNOCIE

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 6. Etykieta podczas świąt religijnych w różnych kulturach

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- porównasz tradycje obchodzenia świąt religijnych w krajach o różnej kulturze;
- zastanowisz się, jakie zachowanie i jaka etykieta językowa jest odpowiednia podczas świąt religijnych;
- dowiesz się, jakich uroczystych potraw można skosztować podczas świąt;
- zastanowisz się, dlaczego należy z szacunkiem odnosić się do ważnych dat dowolnej religii i kultury.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

Czego dokładnie oczekujesz po tej lekcji?

Bogdan

Chwała Ukrainie! Jak się macie przyjaciele?

Marysia

Chwała bohaterom! W porządku, dziękuję. Właśnie wróciłam z mamą z supermarketu w mieście. Nastrój wyniosły, zobaczyłam, że już sprzedają bardzo dużo wszelkiego rodzaju ozdób choinkowych, więc wkrótce będziemy świętować Mikołaja, a potem Boże Narodzenie! Kocham święta!

Bogdan

Tak! Ja też kocham święta. We Lwowie Boże Narodzenie i dzień św. Bazylego oraz inne święta zimowe obchodzone są bardzo uroczystie. Lubię jeszcze wyjeżdżać do znajomych na wieś i tam kolędować ze wszystkimi.

Bogdan

Poza tym w czasie postu wszędzie jestem częstowany wegetariańskim jedzeniem. Jem - i nie muszę nikomu tłumaczyć, dlaczego nie jem mięsa.

Sławik

Witam przyjaciele! Ja też lubię kolędować, oraz kąpać się w przerwębli podczas święta Wodochreszcze (Chrzest Pański). Nie lubię tylko postu, dlatego go nie przestrzegam.

Sasza

Jestem ogólnie szczęśliwym człowiekiem ponieważ mam zawsze dużo świąt! Wraz z krewnymi ze strony ojca – Węgry i Niemcami – przygotowania do zimowych świąt zaczynamy w listopadzie – od **Adwentu**. W naszej społeczności na Zakarpaciu obchodzimy Boże Narodzenie 25 grudnia i 7 stycznia, w zależności od tego, kto do jakiego kościoła chodzi – katolickiego, luterńskiego, grekokatolickiego, prawosławnego lub innych. A moja mama obchodzi święta muzułmańskie – **Uraze**, **Bayram** i **Kurban Bayram**, a na Krymie świętowaliśmy bardzo radośnie – **Navrez**, **Dervizę** i **Khidyrlęz!**

Zosia

Jakie niezwykle nazwy! Sasza, czy możesz mi opowiedzieć o świętach muzułmańskich – bardzo mało o nich wiem. I zgadzam się z tobą, że ciekawie bywa, gdy twoi krewni należą do różnych religii lub wyznań. Na przykład wszyscy moi krewni są chrześcijanami, ale różnych wyznań – Ormianie, Grecy i Ukraińcy obchodzą te same święta, ale czasem w innym czasie, inaczej się je nazywa, i są też różnice w zwyczajach, potrawach itp.

Sasza

Zosiu, chciałbym Ci opowiedzieć, ale nie o wszystkich świętach, ponieważ nie każde święta są **religijne**. Niektóre z nich są kalendarzowe to znaczy związane są z różnymi porami roku np. początek wiosny, żniwa. Tatarzy Krymscy i inne narody wyznający islam kultywują stare tradycje.

Daniło

A w naszej rodzinie mama obchodzi święta żydowskie – **Jom Kippur**, **Rosz ha-Szanu**, **Pesach**, **Sukkot**, **Chanuka**. Nie wiem jednak, które z nich są religijne, a które kalendarzowe. Tylko **szabat**, święto w sobotę (dzień wolny od pracy), teraz go nie przestrzega, bo jest zmuszona pracować w tym dniu w pracowni krawieckiej.

Lila

Moi krewni – Bułgarzy i Rumuni – są w większości prawosławnymi Chryścijanami, ale moja wietnamska babcia praktykuje buddyzm – to religia, która jest powszechna w krajach azjatyckich. Swoją drogą, Danyło, myślę, że twoja matka powinna skonsultować się z prawnikiem – ona nie powinna pracować w święto swojej religii.

Ksenia

Słucham was przyjaciele, to o czym opowiadacie jest bardzo ciekawe. W mojej rodzinie nie ma świąt religijnych ponieważ moi rodzice są ateistami. Chciałabym się dowiedzieć więcej na temat różnych świąt.

SŁOWNICZEK

Religia – poglądy i idee oparte na wierze w Boga, w czasach starożytnych – wiara w niepojęte, w cudowne moce natury i istoty. Obecnie główne religie świata chrześcijaństwo, islam i judaizm są brane pod uwagę.

Konfesja – „wyznawana religia”. Wyznanie jest cechą religii w pewnych granicach religii (na przykład prawosławie, katolicyzm, protestantyzm – są to różne wyznania w chrześcijaństwie).

Obrzęd – to tradycyjne symboliczne czynności określane przepisami i czynnościami towarzyszą najczęściej jakiejś uroczystości.

Rytuał – to ustalony porządek działań podczas realizacji obrzędów.

Wielki Post – to czas, w którym ludzie są szczególnie pilni, modlą się, ograniczają w jedzeniu i rozrywce.

Ateista – osoba, która nie wierzy w istnienie jedyne Boga lub jakichkolwiek bogów, duchów. Zwykle zwolennik wiedzy naukowej i pewnych kodeksów moralnych stworzonych przez współczesne społeczeństwo.

Święta mogą być świętami *rodzinnymi*, *państwowymi*, *kalendarzowymi* lub *religijnymi*. Państwowymi nazywają święta, które obchodzą wszyscy mieszkańcy dowolnego kraju. Zazwyczaj to oficjalnie wolny dzień od pracy, na przykład Święto Niepodległości kraju.

Kalendarzowymi świętami nazywane są święta związane ze zmianami w przyrodzie i działalności gospodarczej człowieka. *Religijnymi* są święta związane z upamiętniającymi ważne wydarzenia w historii pewnej wspólnoty religijnej lub sławnych ludzi, których też nazywa się świętymi i ich działalność (w czasach starożytnych – niektóre siły lub przedmioty natury, mityczne stworzenia i bogowie, jak na przykład w starożytnej Grecji lub Rzymie).

Najbardziej znane święta – *rodzinne* to te, które obchodzą członkowie wyłącznie twojej rodziny, krewni i bliscy przyjaciele, na przykład twoje urodziny. Zauważ, że niektóre święta mogą należeć do kilku grup jednocześnie, na przykład Nowy Rok – to święto kalendarzowe i państwowe, Boże Narodzenie – święto religijne i państwowe itp.

- 1 Wybierz z proponowanej listy i zapisz w zeszycie święta, które uważasz za religijne.

Urodziny	Dzień Świętego Mikołaja	Nowy Rok	Boże Narodzenie	Christove Vardavar
Dzień Niepodległości Ukrainy	Dzień Konstytucji Ukrainy	Uraza-Bajram	Dzień Rady Ukrainy	Szabat (Sobota)
Święto Zwiastowania	Żniwa	1 września	Juma (Piątek)	Nawrez
Pascha (Pejsza)	Kurban-Bajram	Dzień obrońców Ukrainy	Zielone Świątki	Mercishore / Baba Marta
Wesele	Wejścia	Jom Kippur	Hydirlez	Wielkanoc

- 2 Wyjaśnij, na podstawie jakich względów wyróżniłeś święta religijne w zadaniu 1. Odpowiedz na pytania.
- ▶ Które z tych świąt obchodzą chrześcijanie, które muzułmanie, a które żydzi?
 - ▶ Jakie znasz inne religie lub wyznania?

3 Jeśli masz własne doświadczenia z bezpośredniego uczestnictwa lub wizyty na jakimś święcie religijnym, przygotuj o nim opowiadanie. Aby nic nie opuścić, skorzystaj z poniższych pytań.

- ▶ Jak nazywa się święto, czemu jest poświęcone?
- ▶ Wierzący potrzebują zaproszenia na święto czy mogą przyjść z własnej woli i bez zaproszenia?
- ▶ Czy na to święto mogą przyjść przedstawiciele innych religii, kultury? Jak są zapraszani?
- ▶ Jakich ubrań nie mogą nosić goście lub uczestnicy tego święta?
- ▶ Czy trzeba przynosić jakieś prezenty, poczęstunek?
- ▶ Jak właściwie przywitać gospodarzy domu oraz innych gości święta?
- ▶ Jak odpowiadać na pozdrowienia gospodarzy i gości?
- ▶ Co gość powinien wiedzieć o przebiegu uroczystości i o rytuale religijnym, który odbywa się podczas święta?
- ▶ Czy podczas święta jest zorganizowana uczta? Jak ona się odbywa?
- ▶ Czy są specjalne słowa lub działania gospodarzy, które umożliwiają wszystkim gościom zrozumieć, że mogą zacząć jeść lub że trzeba skończyć?
- ▶ Jakie są rozrywki? Czy mogą w nich uczestniczyć chłopcy i dziewczyny?
- ▶ Jak właściwie podziękować gospodarzom, pożegnać się i wyjść?

• TO CIEKAWE •

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej na temat świąt religijnych i towarzyszącym im zwyczajom w różnych kulturach wybierz kod QR.

Święta w
chrześcijaństwie

Święta wśród narodu,
który praktykuje islam

Święta w
judaizmie

<http://vse.ee/boxt>

- 4 Przeczytaj o uroczystych potrawach w ukraińskiej kulturze ludowej. Odpowiedz na pytania.

W dawnych czasach, w każdym zakątku Ukrainy, na święta przygotowywano sporą ilość mącznych potraw, które były potrzebne podczas rytuałów i czynności ceremonialnych. Tak, na Wasyla koniecznie piekli korowai, kalaczi, knyshi, które dawali w prezencie kolędnikom. W uroczystość Czterdziestu Świętych, aby wezwać wiosnę piekli słodkie ciasteczka w postaci ptaków, które nazywano „Skowronkami”. A przed Wielkanocą robiono paski (w dawnych czasach ich nazywano „babami”) i pisanki. W ukraińskiej kulturze istnieją inne znane potrawy rytualne. Tak, z chlebem-solą od czasów starożytnych witano gości. Korowajem z „szyszkami” w niektórych regionach Ukrainy przyjmowano gości na weselach. Jeszcze gotowano kutię, pierogi z serem, naleśniki itp. Niektóre tradycje przetrwały do dziś.

- ▶ Które z rytualnych potraw wymienionych w tekście widziałeś, smakowałeś, czy gotowałeś?
- ▶ Zapytaj swoich bliskich o tym jakie obrzędowe posiłki pamiętają. Jak i kiedy zostały przygotowane? Jak były używane?

Marysia

Jakie ciekawe zadanie otrzymaliśmy! Moja babcia na święta Bożego Narodzenia przygotowuje 12 świątecznych postnych potraw na Wigilię – kutię, barszcz z uszkami, zupę grzybową, pierogi, gołąbki, marynowane śledzie, grzybki, rybę, kapustę zasmażaną, kompot z suszu, i pączki.

Zosia

A u nas na Wielkanoc moja grecka babcia gotuje specjalnej formy chleb – psatyr, a na Nowy Rok piecze placek świętego Wasyla to Vasilopit lub w naszym kraju nazywa się akhchachurek. Pieczona jest w nim moneta. Podczas uroczystości ciasto kroi się według określonego rytuału. Kto dostanie monetę – będzie szczęśliwy przez cały rok! A moja druga ormiańska babcia piecze pyszne ciasteczka – gata.

Daniło

A ja lubię żydowskie potrawy, które gotuje moja mama na święta w żydowski Nowy Rok zajadamy się pyszną chałką z miodem i jabłkami, aby rok był słodki, na Chanukę – placki i pączusie, a na Purim – trójkątne ciastka omentashen z nadzieniem z dżemu, symbolizującego uszy złodzieja Amana!

Sasza

Jakie interesujące! Widziałem, jak prawosławni Ukraińcy jedzą miód i jabłka na Jabłecznego Spasa. A moja mama opowiedziała mi, że na Krymie mieszkają starożytne narody – Karaimi i Krymczacy, którzy również świętują judejskie święta. Krymczacy, na przykład w Purim, oprócz „uszów Amana” pieką też ciasteczka kalaczich, które są popularnym daniem świątecznym.

Bogdan

Mnie bardziej interesują nie świąteczne dania, lecz etykieta pozdrowień. Kiedy przeprowadziliśmy się z Charkowa do Lwowa, byłem zaskoczony jak ludzie pozdrawiają się codziennie „Chwała Jezusowi Chrystusowi” – „Chwała na wieki”. U nas tak nie było. Studiowałem też pozdrowienia podczas świąt chrześcijańskich, na przykład Boże Narodzenia: „Chrystus się narodził! – Chwalmy Go!”, w Święto Trzech Króli: „Chrystus przyjmuje chrzest! – W rzece Jordan” oraz w Wielkanoc: „Chrystus zmartwychwstał! – Prawdziwy powstał!”. A jakie są powitania podczas świąt religijnych w kulturach twoich bliskich?

5

Przedyskutujcie razem.

- ▶ Czy musisz wiedzieć, jak przywitać się w innym języku lub przywitać z okazji świąt?
- ▶ Dlaczego powinienem wiedzieć, jak się zachować podczas święta religijnego?
- ▶ Jaka jest wartość różnorodności religii i kultur?
- ▶ Dlaczego wolność sumienia (wolność wyboru i wyznania wiary lub bycie ateistą) jest niemożliwe bez tolerancji?

KONKRETNE ZALECENIA

Jeśli kolega lub przyjaciel zaprosił cię na święto do swojej rodziny, której ty nie znasz, zrób to:

1. Zapytaj, czy to zaproszenie zostało uzgodnione z rodziną rówieśnika, który cię zaprosił i poproś o ile wyrażą zgodę o numer telefonu.
2. Poinformuj o zaproszeniu swoich rodziców lub prawnych opiekunów i podaj numer telefonu rodziny, która cię zaprosiła. Rodzice lub prawni opiekunowie mogą chcieć porozmawiać ze stroną zapraszającą i dodatkowo wyjaśnić niektóre kwestie.

3. Zapytaj z pewnym wyprzedzeniem o szczegóły dotyczące święta, na które zostałeś zaproszony. Możesz skorzystać z listy pytań z zadania 3.
4. Wspólnie z dorosłymi wybierzcie ubrania, które będą odpowiednimi na imprezę oraz możliwy upominek.
5. Obserwuj swoje zachowanie podczas świąt i dostosuj się do określonych poleceń gospodarzy. Jeśli są to święta religijne nie musisz całkowicie naśladować zachowania wierzących.
6. Coś może ci się wydawać niezwykle, dziwne lub niezrozumiałe, ale to będzie bardzo niegrzeczne, jeśli wyjawisz niezadowolenie, zaczniesz dyskutować lub wyśmiewać to co widzisz.

6 Popracuj w małej grupie.

- Popatrz na podane na stronie 68 nazwy świąt w islamie, chrześcijaństwie i judaizmie. Oprócz znanych nazw pojawia się nazwy świąt z różnych kultur.
- Rozdzielcie nazwy jednego lub dwóch świąt w małych grupach, stworzonych w klasie lub zasugerować pomysły na święta w innych religiach lub filozoficznych naukach świata.
- Korzystając z różnych źródeł informacji i dostępnych materiałów (stare gazety, czasopisma, papier, mazaki itp. lub urządzeń elektronicznych), wykonaj plakat lub papierowy kolaż-prezentację głównych cech tego święta w różnych wyznaniach czy kulturach Europy lub świata. Przedstawcie jakiemu znaczącemu wydarzeniu czy jakiemuś świętemu ono poświęcone, kiedy dokładnie i gdzie jest celebrowany, jakie obrzędy lub rytuały są wykonywane, w jaki sposób składa się wzajemne pozdrowienia, jakie potrawy jedzą.
- Po zakończeniu pracy zaprezentuj ją ogólnie.

- Zmartwychwstanie Chrystusa (Velykden, Zatik, Ostern, Wielkanoc)
- Święto Trójcy Przenajświętszej (Green święta, Pięćdziesiątnica, Petdesiatkóvka, Pfingsten)
- Jom Kippur (Dzień Pojednania, dzień zagłady)
- Kurban Bayram (Święto ofiara, Eid al-Adha)
- Pesach (Paisoch, Peisach)
- Przemienienie Pańskie (Vardavar, Metamorfozy Sotyru, Zbawiciel)
- Boże Narodzenie, Weihachten, Boże Narodzenie, Boże Narodzenie)
- Rosz ha-Szana (Nowy Rok, „Przewodniczący Roku”)
- Św. Mikołaj (Mikulás, Święty Mikołaj, Moș Nicolae)
- Święto przystąpienia do religii, potwierdzenie, synnet wspólnota uzdrawiająca (chrześcijańska itp)
- Sukkot (kupy, krzewy)
- Uraza Bayram (święto post, Id al-Fitr)
- Chanuka
- Chrzest Pański (Vochrzest Jezusa, Jordania, zdjęcie)
- Szabat (sobota)
- Szawuot (Szabuot, Szwues)

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 7. Efektywna komunikacja i współpraca

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- przypomnisz i wyjaśnisz oznaki skutecznej komunikacji;
- dowiesz się, czym jest aktywne słuchanie i dlaczego jest potrzebne;
- poćwiczysz jak wyjaśniać informację i zadawać pytania.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

Czego dokładnie oczekujesz po tej lekcji?

- 1 Przypomnij sobie wiadomości z klasy 5 dotyczące komunikacji tj. rodzaje komunikacji, środki komunikacji i zasoby. Narysuj podobną tabelę w zeszytcie i dodaj do każdej komórki odpowiednie słowa lub wyrażenia z niżej podanych słów dla pomocy, wyjaśnij ich znaczenie.

Pozycje w komunikacji	Dystans w komunikacji	Zasoby komunikacji

Pomocnicze słowa (słowniczek): intonacja, bliska (intymna), słowa, naprzeciwko, gesty, z góry, międzyosobowe, z dołu, mimika, postawa, ruchy, bliski, społeczny, wygląd, z brakującymi elementami wizualnymi, kontakt, publiczny.

SŁOWNICZEK

Komunikacja – rodzaj realizowanej działalności człowieka za pośrednictwem różnych środków komunikacyjnych.

Komunikacja językowa – proces porozumiewania się ludzi za pomocą znaków językowych, w formie ustnej lub pisemnej.

Umiejętności komunikacyjne – to sprawność używania języka odpowiednio do odbiorcy oraz do okoliczności towarzyszących procesowi komunikacji. Umiejętności komunikacyjne należą do „miękkich umiejętności”, które osoba powinna rozwijać w czasie dorastania. Ale one potrzebują ciągłego doskonalenia przez całe życie.

Ksenia

Witajcie przyjaciele jak się macie? Potrzebuję waszej rady. Dzisiaj w klasie nauczycielka skarciła nas za to, że słuchamy ją, ale nie słyszymy. Jak myślicz, co miała na uwadze?

Bogdan

*Tak, znam to określenie. Mówi o uważnym słuchaniu i rozumieniu tego co mówi druga osoba. Może też być tzw. słuchanie **pasywne** i **aktywne**.*

Ksenia

*Słuchanie **pasywne** i **aktywne**? Co to jest? Proszę wytłumacz.*

Bogdan

***Pasywne słuchanie** polega na słuchaniu bez bycia włączonym w relację z rozmówcą. W tym samym czasie, osoba może uważnie słuchać, ale nie pokazywać rozmówcy, że ją słuchają.*

Ksenia

Oznacza to, że rozmówcy może się to wydawać, że osoba jest zajęta swoimi myślami lub sprawami i nie zwraca na to uwagi, bo w ogóle nie reaguje?

Bogdan

Dokładnie. Jeśli dzieje się to w rozmowie między dwiema osobami lub w trakcie lekcji w klasie, to może obrazić. Ale często my używamy biernego *śluchania w przypadkach*, w których nie możemy bezpośrednio rozmawiać z osobą.

Ksenia

Na przykład, kiedy słucham nowe podcasty lub przeglądam wideo?

Bogdan

Tak, to jest bierne słuchanie. Słyszysz informację, odbierasz ją, ale nie wchodzisz w rozmowę.

Ksenia

Okazuje się, że *aktywne słuchanie* jest wtedy, gdy pokazuję, że słyszę inną osobę?

Bogdan

Tak! *Aktywne słuchanie* przewiduje, że potwierdzam to kontaktem wzrokowym i reaguję na rozmówcę. Może to być kiwanie głową, uśmiech, odpowiednia mimika, utrzymywanie kontaktu wzrokowego (tj. *komunikacja milcząca*) i może być trochę mówiąca *techniki balowe*.

Ksenia

Oznacza to, że istnieją dwa rodzaje słuchania – aktywne i pasywne. Ciekawe, jakie są techniki mówienia i jak je stosować?

Bogdan

Spójrzmy dalej na tabelę!

Istnieje wiele różnych technik aktywnego słuchania. W tabeli (str. 72) są przedstawione trzy techniki: *parafrazowanie*, *wyjaśnienie* i *podsumowanie*. Można w niej również znaleźć informację o tym, kiedy należy użyć tej lub innej techniki, i jak to zrobić. A formuły mowy pomogą poprawnie sformułować zdanie.

Technika	Po co jest używana?	Jak to zrobić?	Formy przemówienia
Parafraza	Zademonstrować uwagę i szacunek do słów rozmówcy. Sprawdzenie tego czy prawidłowo zrozumiał co usłyszał	Krótko przekazać treść tego, co zostało powiedziane. Rozmówcą własnymi słowami lub podobnymi do jego treści	Jeśli ja prawidłowo cię zrozumiałem...? Więc uważasz ważnym...?
Sprecyzowanie	Uzyskać szczegółową informację przez osobne pytania. Wyrazić zainteresowanie	Powtarzaj ostatnie słowa rozmówcy w formie pytania. Postaw uściślające pytania	Wspomniałeś, że... Mógłbyś opowiedzieć o..... bardziej szczegółowo?
Streszczenie (Podsumowanie)	Podsumować, sprawdzić prawidłowość zrozumienia omówionego tematu	Opowiedz krótko o czym mówiło się. Podsumować	Uważam, że ... Zgadząmy się, że...

2 Do wyrażenia „odrobiłem całkowicie pracę domową” niżej pod zadaniem są podane trzy zdania, które odpowiadają różnym technikom aktywnego słuchania. Wyznacz, do której z technik (parafrazowanie, wyjaśnienie, podsumowanie) należy każde ze zdań.

1 Wykonałeś całą pracę domową, więc możemy pójść na spacer.

2 Rozumiem, że ty już skończyłeś zadanie domowe?

3 Z których przedmiotów już wykonałeś zadanie domowe?

3 Przerysuj tabelę do zeszytu (s. 73). Zapisz w niej swoje przykłady zwrotów z wykorzystaniem technik aktywnego słuchania.

Zwrot	Parafrazowanie	Wyjaśnienie	Podsumowanie
Ja dzisiaj nie zdążyłem zjeść śniadanie			
Wczoraj miałem ciekawe spotkanie z kolegą			
Marzę zostać wybitnym lekarzem			

4 Porównaj swoje przykłady zwrotów z wykorzystaniem technik aktywnego słuchania z przykładami swoich kolegów z klasy. Jeśli wypowiedzi są różne, omówcie dlaczego.

5 Przeczytaj jeszcze raz dialog Bogdana z Ksenią (s. 71). Zastanów się i odpowiedź na pytania.

- ▶ Czy korzystałeś podczas rozmowy z techniki aktywnego słuchania?
- ▶ Jeśli tak, to którą? Podaj przykłady mownych wyrażen.

6 Przećwiczcie aktywne słuchanie w parach.

- Znajdź sobie współrozmówcę wśród kolegów lub koleżanek z klasy.
- Wybierz temat do rozmowy. Na przykład: jak spędziłeś wczorajszy dzień.
- Najpierw mówi jeden współrozmówca, zatrzymuje się i daje możliwość wypowiedzieć się drugiemu, wyjaśnić lub podsumować.
- Następnie zamieńcie się rolami.

Aktywne słuchanie można również realizować poprzez pytania. Najczęściej w rozmowie są używane *zamknięte* lub *otwarte* pytania.

Pytania zamknięte – to pytania, które mają odpowiedź „tak” / „nie” lub jakąś bardzo ścisłą odpowiedź. Na przykład: „Czy jadłeś dzisiaj śniadanie?”, „Jaki jest ostatni miesiąc lata?”.

Pytania otwarte – to pytania, które przewidują rozszerzoną odpowiedź pełnym zdaniem. Może zaczynać się od słów: który, którzy, jak, w jaki sposób, gdzie, dlaczego itp. Na przykład: „Co robiłaś podczas letnich wakacji? Jakie rodzaje sportu najbardziej lubisz?”

Każdy typ pytania jest odpowiedni w określonej sytuacji. Gdy potrzebujesz szybkiej odpowiedzi lub wyjaśnienia informacji, należy użyć pytań zamkniętych, a kiedy chcesz pogłębić rozmowę lub dowiedzieć się więcej o współrozmówcy lub sytuacji, warto zadawać otwarte pytania.

 7 Wybierz cztery linijki dowolnego znanego wiersza. Ułóż i napisz do niego 2 pytania zamknięte i 2 otwarte. Przeczytaj swoje pytania koledze z klasy i niech on spróbuje odgadnąć zaszyfrowany wiersz.

 8 Zaproponuj kilka pytań do każdego z punktów, które są wymienione poniżej. Omów, jakie rodzaje pytań (i dlaczego) należy wykorzystać w podanych sytuacjach.

1. Próbujesz odnaleźć właściwą drogę.
2. Prowadzę rozmowę, w sprawie zaproszenia uczestniczyć w naszym zespole.
3. Chcesz dowiedzieć się o zainteresowaniach (hobby) rozmówcy.

 9 Zróbcie wspólny plakat „Skuteczna komunikacja w naszej klasie: co powinniśmy zrobić, abyśmy słuchali i słyszeli jeden drugiego?”.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 8. Obcowanie bez przemocy

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- dowiesz się, na czym polega komunikacja bez przemocy oraz poznasz jej części składowe.
- nauczysz się wypowiadać w swoim imieniu „ja twierdzę...”;
- nauczysz się wyrażać swoje potrzeby i prośby tak, by być słyszonym.

Przypomnij sobie co już wiesz na ten temat i czego oczekujesz po tej lekcji?

Sasza

Cześć! Przeczytałem dziś post o komunikacji *bez przemocy*. Bardzo spodobało mi się to podejście.

Ksenia

Interesujące! Czy chodzi o komunikację bez kłótni i bójek?

Sasza

Nie tylko, podczas takiej komunikacji nie dopuszczalną jest przemoc fizyczna ale każda inna też nie może być używana. A komunikacja bez przemocy coś więcej niż po prostu komunikacja między ludźmi.

Ksenia

W jaki sposób komunikacja jest czymś więcej niż tylko komunikacją? Wyjaśnij proszę.

Sasza

Porozumienie bez przemocy polega na wzajemnym szacunku, zrozumieniu nie tylko własnych uczuć, ale też skupia się na potrzebach innych ludzi. Takie porozumienie opiera się na wyrażaniu własnego punktu widzenia z szacunkiem, bez gróźb, zniewag, przemocy.

Ksenia

Myślę, że rozumiem, o czym mówisz. Nasza szkolna pani psycholog właśnie tak z nami rozmawia. Podczas rozmowy uważnie słucha, unika ocen i krytyki, zwraca uwagę na fakty i stara się nikogo nie obrazić. Bardzo mnie się to podoba. Byłoby wspaniale nauczyć się tak komunikować z innymi ludźmi!

Sasza

*No, właśnie! Uchwyciłaś sedno idei komunikacji bez przemocy. Jestem zainteresowany i mocno podekscytowany, bo chciałbym nauczyć się aktywnego słuchania i poprawnej komunikacji. Myślę, że umiejętność **aktywnego słuchania** bardzo się tu przyda o którym mówiliśmy na ostatniej lekcji. Zapoznajmy się z komunikacją bez przemocy jeszcze głębiej!*

• SŁOWNICZEK •

Porozumienie bez przemocy – koncepcja stosunków między ludźmi, oparta na wzajemnym szacunku i zrozumieniu własnych uczuć i potrzeb, oraz uczuć i potrzeb innych ludzi.

Koncepcja komunikacji to pewien system poglądów, zwykle naukowo uzasadniony, usystematyzowany i przedstawiony w osobnym dokumencie, który należy dokładnie zbadać i praktycznie realizować.

Koncepcja komunikacji bez przemocy została opracowana przez Marshalla Rosenberga w latach 60. ubiegłego stulecia. Napisał on książkę pt. *”Porozumienie bez przemocy. Język życia”*, w której przedstawił główne idee swojej koncepcji. Od razu stała się ona bardzo popularna. Według autora ludzie uciekają się do przemocy wtedy, gdy nie wiedzą, jak zaspokoić swoje potrze-

by i dodatkowo brakuje im skutecznych umiejętności komunikacyjnych. Nazwał taką komunikację przemocą, która powoduje strach, poczucie winy lub wstyd u innej osoby, zamiast szukać konstruktywnego rozwiązania, które by pasowało obydwóm stronom.

Jedną z kluczowych wartości komunikacji bez przemocy jest empatia, czyli zdolność odczuwania stanów psychicznych innych osób, umiejętność przyjęcia ich sposobu myślenia. Słuchanie z empatią drugiej osoby pozwala w pełni ją zrozumieć. Również ważne jest kierowanie się zdrowym rozsądkiem. To znaczy ważnym jest unikanie osądzania lub samooceny sytuacji podczas rozmowy. Porównaj na przykład: „Wczoraj byłeś ubrany w czerwony sweter” (fakt, nieoceniona opinia) lub „Czerwony sweter, w który byłeś ubrany wczoraj, zupełnie ci nie pasował” (ocena własna, opinia wartościowa).

1 Ćwicz bezcenne opinie.

- Znajdź sobie rozmówcę wśród swoich kolegów z klasy.
- Wybierz temat do rozmowy. Na przykład: opowiedz jakąś sytuację, która była ważną dla ciebie i wywołała emocje.
- Pracujcie na zmianę. Najpierw jeden uczeń opowiada sytuację, podczas gdy drugi uczeń uważnie słucha, nic nie mówi, nie przerywa, ale stosuje milczące umiejętności aktywnego słuchania.
- Następnie słuchacz opowiada tę historię na podstawie tylko faktów (bez własnych ocen, opinii, porad).
- Potem role się zmieniają.

2 Omów wyniki zadania 1 na podstawie pytań.

- ▶ Która rola jest trudniejsza do wykonania – opowiedzieć historię czy uważnie słuchać?
- ▶ Co umożliwiło lepsze zrozumienie współrozmówcy?
- ▶ Czy zauważyłeś, jakich emocji doświadczał rozmówca podczas opowiadania? Podziel się swoimi obserwacjami.

• TO CIEKAWE •

Obserwując osoby, które rozmawiają podwyższonym tonem możemy zauważyć, że ktoś krzyczy ponieważ chce być silniejszy niż jest i próbuje zdominować sytuację. Pokazuje jednak, że nie ma wystarczającej kontroli nawet nad samym sobą. Używa często słów zaczynających się od „ty” i często obraża drugiego człowieka.

Zwykle takie stwierdzenie odbierane jest przez drugą stronę jako oskarżenie. Odpowiednio wynika chęć obrony, usprawiedliwienia a nawet stać się bardziej agresywnym. „Ty-twierdzenie” zwykle nie pomaga ludziom i dalej nie mogą się porozumieć. Taki sposób mówienia zazwyczaj rodzi negatywne emocje.

W komunikacji bez przemocy używa się „Ja-twierdzenie” lub „Ja-wypowiedź”, którą osoba kieruje do innej osoby podczas dialogu. Jest zbudowana z czterech części: **obserwacja, uczucia, potrzeby i prośby**, czyli po pierwsze osoba mówi o tym co zaobserwowała, jakie wydarzenia. Następnie opisuje emocje lub uczucia, które jej towarzyszyły lub powstały w związku z sytuacją, np. zdenerwowany, zły, przestraszony, wesoły, zaskoczony itp. Następnie mówi o potrzebach, które są związane z jej uczuciami, i dopiero wtedy składa prośbę. Na przykład: „Kiedy podnoszą na mnie głos, czuję się urażony. Chciałbym mówić spokojniej. Czy moglibyśmy porozmawiać spokojniej?”.

- 3 Porównaj przykłady „Ty-twierdzenie” i „Ja-twierdzenie” w poniższej tabeli i zobacz różnicę.

Formuła „Ja-twierdzenie”	Przykład „Ty-twierdzenie”	Przykład „Ja-twierdzenie”
Kiedy... (<i>obserwacja</i>) Czuję... (<i>emocja</i>) Ważne jest dla mnie... (<i>potrzebować</i>) Proponuję / proszę... (<i>prośba</i>)	Kiedy tak krzyczysz... (<i>oskarżenie</i>), Obrażasz mnie... (<i>ocena oskarżenia</i>) (<i>bezdźwiękowa</i>). Natychmiast przestań! (<i>grube oskarżenie</i>)	Kiedy podwyższasz na mnie głos... (<i>obserwacja</i>), Czuję się urażony / obrażony (<i>emocja</i>). Chciałbym, żeby mówiono bardziej spokojnie (<i>potrzeba</i>). Czy moglibyśmy porozmawiać w bardziej spokojnym tonie? (<i>prośba</i>)

Dla komunikacji bez przemocy i skutecznego współdziałania z otoczeniem, pamiętaj i stosuj formułę „Ja-twierdzenie”:

Kiedy... (*obserwacja, refleksja nad sytuacją/działaniem*)

Ponieważ potrzebuję / to jest dla mnie ważne... (*potrzeba w rozgłoszeniu*)

Czuję... (*wyrażenie swoich emocji lub uczuć*)

Proszę cię / ciebie... lub

Czy mógłbyś / mogłabyś / moglibyście... (*prośba*)

- 4 Zapisz w zeszycie swoje przykłady zwrotów „Ja-twierdzenie” i „Ty-twierdzenie”.

1 Zawsze się spóźniasz. Nie mogę tego znieść!

3 To było moje jabłko! Jak mogłeś go zjeść?!

2 Zabrałeś moje rzeczy bez pozwolenia. Oddaj natychmiast!

4 Jak mogłeś pójść na spacer beze mnie?! Gardzisz mną!

- 5 Porównaj swoje przykłady „Ja-twierdzeń” z przykładami kolegów z klasy. Jeśli odpowiedzi są różne, omów dokładnie, na czym polega różnica.

- ▶ Czy trudno było sformułować „Ja-twierdzenie”? Jeżeli tak, to dlaczego?
- ▶ Jak sądzisz, kiedy osoba będzie gotowa do kontynuowania rozmowy i do negocjacji: stosując formę „Ty-twierdzenie” czy „Ja-twierdzenie”? Dlaczego tak myślisz?

- 6 Ułóż trzy zdania z „Ja-twierdzeniem” z prośbą do kogoś z rodziców, przyjaciela, nauczyciela, związane z sytuacjami, które cię aktualnie niepokoją.

- Postaraj się ich użyć podczas kolejnej rozmowy.
- Przeanalizuj wynik.

KONKRETNE ZALECENIA

Czasami trudno jest znaleźć wspólny język, dojść do porozumienia ze swoimi bliskimi lub z rówieśnikami.

Jeśli chcesz z kimś porozmawiać lub poprosić o pomoc, spróbuj wyrazić swoją prośbę stosując schemat **efektywnej komunikacji**:

- 1) jaki dokładnie problem cię niepokoi;
- 2) przyczyny jego powstania, inne istotne okoliczności;
- 3) jakie sposoby jego rozwiązania możesz sam zaproponować;
- 4) jak widzisz jego możliwe rozwiązanie lub jak dokładnie jesteś gotów pomóc w jego rozwiązaniu;
- 5) czego dokładnie oczekujesz od drugiej osoby – działania, porady itp.

Na przykład: twoje zwrócenie się do bliskich mogłoby brzmieć tak: „Mamusiu! Muszę przygotować się do pracy kontrolnej. Pamiętam, że w poprzedniej kontrolnej nie z wszystkimi zadaniami sobie poradziłem, ale ta praca ma być jeszcze trudniejsza. Nauczycielka powiedziała, z jakich zadań będzie składać się. Teraz sam spróbuję rozwiązać i wykonać te zadania. Czy będziesz mogła je sprawdzić i wytłumaczyć mi to, czego nie zrozumiałem?”.

- 7 Napisz w zeszycie prośbę do kogoś z rodziny zgodnie ze schematem konstruktywnej komunikacji. Dla większego przekonania możesz użyć różnego rodzaju argumentów, z którymi pracowaliśmy w 5 i na początku 6 klasy, a także „Ja-twierdzeniem”. Skorzystaj z prośby, którą napisałeś podczas rozmowy z bliskimi. Jeśli zechcesz, opowiedz w klasie, czy udało ci się ustalić skuteczne układy i uzyskać pożądanego rezultatu.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Zachwyty

Niezadowolenie

Rozpacz

Radość

Temat 9. Jak rozpoznawać konflikty i jak zapobiegać brutalnym konfliktom?

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- przypomnisz i wyjaśnisz znaczenie pojęcia konflikt i jego strukturę;
- dowiesz się o różnych stylach zachowania w konflikcie;
- rozpatrzysz pokojowe sposoby rozwiązywania konfliktów: dialog, krąg porozumienia, mediacja.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

A czego właściwie oczekujesz po tej lekcji?

Lila

Cześć! Jak się masz?

Sławik

Cześć! Wczoraj miałem bardzo stresującą sytuację z moją siostrą. Myślałem, że wszystko skończy się poważną kłótnią. Postanowiłem spróbować „Ja twierdzenia” i zadziałało.

Lila

Doskonale! Mnie udało się uzgodnić z rodzicami kupno nowego telefonu. Dzięki schematowi efektywnej komunikacji, byłam bardzo przekonującą! Tak powiedzieli mi rodzice. Argumentowałam swoje potrzeby jako dorosła osoba, opowiedziałam o nich rodzicom, więc lepiej mnie zrozumieli.

Daniło

Wydaje się, że o skutecznej komunikacji i potrzebach rozmawialiśmy nie tylko na ostatniej lekcji, ale także w 5 klasie, kiedy zapoznaliśmy się z konfliktologią.

Lila

Tak, Danilo, masz rację! Z tej lekcji zapamiętałam „górze lodową” i mapę konfliktów.

Sławik

Często też przypominam sobie „górze lodową”, kiedy bywam w sytuacji konfliktowej. „Na powierzchni” zwykle możemy zobaczyć tylko to, co człowiek jest gotów nam zademonstrować, a wszystko ważne jest ukryte „pod wodą”.

Lila

Tak, „na powierzchni” najczęściej staje się wiadomo *kto konfliktuje*, czyli osoby zaangażowane w konflikt.

Daniło

Mnie podczas wypełniania *mapy konfliktu* spodobało się rozważać nad *żądaniem* wysuwanymi przez różne strony i formułować ich *stanowiska* i *przedmiot konfliktu*, czyli to, co powoduje konflikt – też dobrze widać „na powierzchni góry lodowej”.

Lila

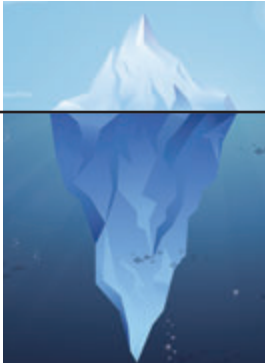
Jednak bardzo często ludzie w konflikcie potrzebują czegoś zupełnie innego niż to czego *żądadją*. I to jest dokładnie to, co jest ukryte „pod wodą” – ich *zainteresowania*, *lęki*, *uczucia*, *poglądy*, *cele*, *pragnienia*, *wiara*.

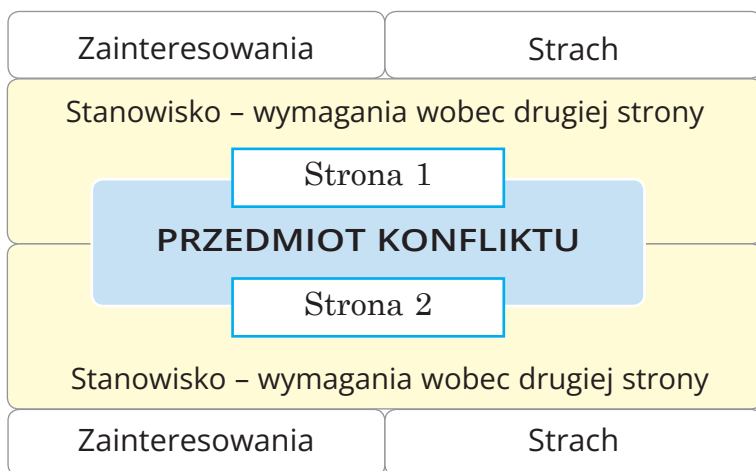
Sławik

Obydwoje rozmawiacie tak ciekawie, że też zachciałem sobie przypomnieć, jak wypełniać *mapę konfliktu*. Jest to naprawdę bardzo ważna umiejętność.

Stanowiska uczestników

Strony konfliktu		Przedmiot konfliktu
Zainteresowania		Poglądy
Strach		Cele
Uczucie		Pragnienie
		Przekonania

- 1 Przerysuj schemat mapy konfliktu do zeszytu. Wypełnij ją dla sytuacji podanej niżej. Właśnie powstała sytuacja konfliktowa, od reakcji każdego z uczestników, będzie dalej zależeć jej negatywny lub pozytywny rozwój.

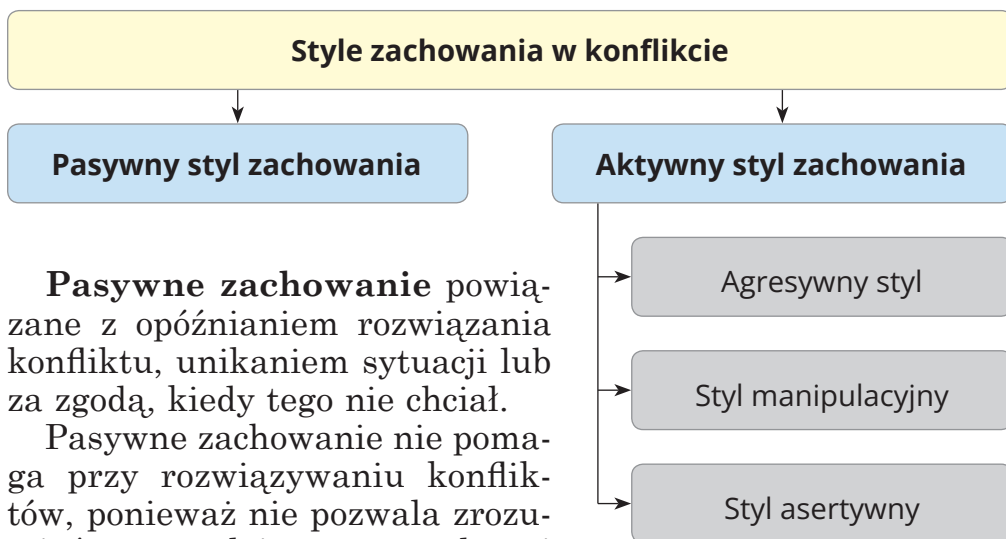
Sytuacja. Wiktor zaproponował Maksowi pójść do kina. Maks bardzo chciał pójść do kina, ale nie wystarczało mu pieniędzy. Wstydził się przyznać o tym Wiktorowi. Dlatego po skończonych lekcjach od razu poszedł do domu i nie zaczekał na Wiktora. Natomiast Wiktor miał ciekawy plan na wieczór z przyjacielem, chciał się dobrze zabawić. Jednak zrozumiał, że Maks na niego nie zaczekał i pomyślał, że nie chce spędzać z nim czas.

- 2 Porównaj swoją wersję mapy konfliktu z wersjami kolegów z klasy. Jeśli karty są różne, przedyskutujcie jakie dokładnie są różnice. Odpowiedz na pytania.
- ▶ Jakich emocji i uczuć doświadczali uczestnicy sytuacji? Jakiego rodzaju były ich potrzeby?
 - ▶ Dlaczego ważnym jest znać nie tylko przedmiot konfliktu i stanowisko uczestników, ale także ich zainteresowania i obawy?

W sytuacjach konfliktowych człowiek demonstruje kilka stylów zachowania, które można odnieść do **pasywnych** i **aktywnych**. Do **aktywnego zachowania** odnosimy: **agresywne**, **manipulacyjne** i **asertywne**.

Pasywne zachowanie powiązane z opóźnianiem rozwiązania konfliktu, unikaniem sytuacji lub za zgodą, kiedy tego nie chciał.

Pasywne zachowanie nie pomaga przy rozwiązywaniu konfliktów, ponieważ nie pozwala zrozumieć prawdziwe powody i prowokuje stres emocjonalny.

Zachowanie agresywne – każda forma zachowania, która pociąga za sobą spowodowanie komuś lub czemuś fizyczne lub psychiczne szkody.

Osoba, która wykazuje agresję, uważa siebie za lepszą niż ta do kogo skierowana jest ta agresja. Główną zaletą agresywnego zachowania w tym, że czasami pozwala szybko osiągnąć cele w konflikcie. Jednak agresja zawsze prowadzi do pogorszenia relacji, wizerunków lub przeciwdziałaniom agresji. Agresywne zachowanie może się również zamienić w przemoc wobec innej osoby.

Zachowanie manipulacyjne – to jest ukryte zarządzanie ludźmi i ich zachowaniem. Rodzaj wpływu, który służy do skrytego wprowadzenia w psychikę ofiary celów, pragnień, intencji, relacji lub postaw manipulatora, które nie pokrywają się z rzeczywistymi potrzebami ofiary.

Na przykład chłopcu spodobał się rower kolegi. Zamiast prosić o przejażdżkę lub wspólną przejażdżkę z kolei zaczyna mówić, że nie każdy ma tyle szczęścia, że nie wszystkich rodziców na to stać, zaczyna powodować uzalanie się nad sobą. Przyjaciel czuje się nieswojo i składa krótką ofertę korzystać z roweru.

Zwykle zachowanie manipulacyjne powoduje poczucie, że osoba została zmanipulowana, wykorzystana. To też utrudnia stosunki i prowadzi do zniechęcenia w przyszłości.

Zachowanie asertywne – to zdolność osoby do obrony swojego punktu widzenia bez naruszania praw osobistych innej osoby. To umiejętność optymalnego reagowania na krytykę i umiejętność zdecydowanego mówienia sobie i innym „nie”, jeśli wymagają tego okoliczności. Asertywność pozwala na elastyczne i rozbieżne zachowanie.

Takie zachowanie odzwierciedla partnerską pozycję, w której obie strony są sobie równe. Osoba uczy się tego stylu, kiedy dorasta. Bardzo ważnym jest asertywny styl zachowania, ponieważ pozwala budować mocne relacje oparte na dowierzaniu.

3 Przeczytaj różne przejawy zachowania w konflikcie. Ustal do jakiego stylu pasuje to zachowanie.

Style zachowania

1 Pasywny

2 Agresywny

3 Manipulujący

4 Asertywny

Wykazane zachowania

A • krzyczeć na kogoś;

- słownie obrażać, grozić;
- kpić lub demonstracyjnie ignorować;
- uderzyć lub popchnąć kogoś

B • naciskać na słabości innej osoby;

- wywoływać u innych uzalanie się nad sobą i poczucie winy;
- schlebiać, prawić niestosowne komplementy;
- posługiwać się stereotypami

C • aktywnie słuchać i wyjaśniać informacje;

- szczerze mówić o swoich potrzebach i pragnieniach;
- regulować swoje emocje;
- używać „ja”

D • unikać konfliktów za wszelką cenę;

- ukrywać uczucia i oczekiwania, wyciszać pragnienia;
- zgadzać się z innymi z obawy przed ich zdenerwowaniem;
- powiedzieć „tak”, kiedy lepiej powiedzieć „nie”, a następnie powiedzieć „nie” (niezadowolony)

4 Rozwiąż rebus w języku ukraińskim. W niej zaszyfrowana jedna z głównych cech jednego ze stylów zachowania. Jak myślicie, do jakiego stylu należy i dlaczego?

5 Popracujcie w parach.

- Przyjrzyjmy się ponownie sytuacji konfliktowej Wiktora i Maksa (s. 83).
- Przeanalizuj możliwy rozwój sytuacji i ewentualne działania chłopców w zależności od stylu zachowania w konflikcie, które mogą być przez nich wybrane.
- Zaznacz wyrażenia w pasywnym, agresywnym, manipulacyjnym i asertywnym stylach zachowania w kontynuacji sytuacji: „Rano Maks spotyka Wiktora i mówi mu:...”.
- Wyobraź sobie siebie na miejscu bohaterów określonej sytuacji. Porozmawiaj używając zwrotów różnych stylów.

6 Omów wyniki zadania 5 na podstawie pytań.

- ▶ Która z odpowiedzi była najłatwiejsza do wymyślenia, a która najtrudniejsza? Dlaczego?
- ▶ W jakim stylu zachowania było najwięcej, a w jakim najmniej komfortowo podczas rozmowy?
- ▶ Która wersja, twoim zdaniem, jest najlepsza, ażeby sytuacja konfliktowa nie przekształciła się w ostry konflikt? Dlaczego właśnie ta?

Istnieje kilka sposobów rozwiązywania konfliktów. Są zaznaczone w schemacie „Trójkąt rozwiązywania konfliktów”.

Siła – zapoczątkowany na władzy i sile (zmusić kogoś do zrobienia czegoś).

Prawo – zapoczątkowany na prawie (na podstawie pewnych niezależnych norm).

Interes – zapoczątkowany na uwzględnieniu interesów (potrzeb, pragnień, zmartwień, obaw) stron konfliktu poprzez dialog.

- 7 Rozważ ponownie sytuację z zadania 1 (s. 83). Pomyśl o tym jakie opcje rozwiązania tej sytuacji mogą być z pozycji siły, prawa i interesów. Jak myślisz, która z opcji jest bardziej skuteczna? Jaki styl zachowania w konflikcie będzie zastosowany?

KONKRETNE ZALECENIA

Komunikacja i dialog w czasie sytuacji konfliktowej są bardzo ważne, bo umożliwiają porozumienie, i mogą zapobiec negatywnemu rozwojowi konfliktu i wygrać obu stronom. Ale jednocześnie warto pamiętać o kilku zasadach:

1. Oddziel ludzi od problemów. Mów o problemie, a nie o sobie o człowieku.
2. Skoncentruj się na interesach, a nie stanowiskach. Wyjaśnij co ważne dla drugiej strony i powiedz, co jest ważne dla ciebie. Używaj technik aktywnego słuchania.
3. Opieraj się na faktach, potwierdzonych opiniach, a nie na emocjach.
4. Opracuj wersje, które mogą być korzystne dla obu stron.

Czasami ludzie nie mogą dojść do porozumienia sami, wtedy oni mogą zwrócić się o pomoc do osoby trzeciej. Ludzie, którzy zajmują się tym zawodowo, nazywani są mediatorami (w przetłumaczeniu z łaciny – pośrednik). Jeśli w twojej szkole pracuje „Gabinet Mediacji” lub „Służba Pojednania” wtedy można ich tam znaleźć. A później i sam możesz nauczyć się być mediatorem.

SŁOWNICZEK

Mediator – neutralny pośrednik w konflikcie.

Mediacja – procedura rozstrzygania sporów przy udziale neutralnego pośrednika (mediatora), który wspiera strony konfliktu w osiągnięciu obopólnych korzyści w decyzji.

- 8 Rozwiąż rebus w języku ukraińskim.

Kręgi pojednania są jedną z możliwych metod osiągnięcia harmonii. Metoda opiera się na tradycjach północnoamerykańskich Indian, którzy rozwiązywali wszystkie pilne problemy i spory w kręgu, podając sobie nawzajem „fajkę pokoju”. Przypomnijcie kozackie tradycje: Kozacy z Siczy Zaporoskiej swoje wojskowe spotkania odbywali również w kręgu, gdzie każdy mógł wypowiedzieć swoje zdanie i dopiero wtedy wspólnie podejmowali decyzję.

Podczas „kręgu pojednania” wszyscy siadają w kręgu i zaczyna się dyskusja. W kółku nie ma przewodniczącego, jest tylko „opiekun” kręgu – osoba, która monitoruje przestrzeganie zasad. Po kolei wypowiadają się uczestnicy koła zgodnie z ruchem wskazówek zegara, przekazując sobie po kolei przedmiot „mówca” (podobny do „fajki pokoju” lub mikrofonu), aż do osiągnięcia określonego rozwiązania. Ono powinno zadowolić wszystkich uczestników, więc przyjmuje się ją tylko metodą konsensusu (za zgodą wszystkich). Przecież główne zasady kręgu pojednania – pełna równość i szacunek, możliwość wyrażania siebie i być wysłuchanym / wysłuchaną, komunikacja bez przemocy.

Ważne jest nie tylko znalezienie konkretnego rozwiązania, a także nawiązywanie relacji, wsparcie psychologiczne, zjednoczenie jego uczestników.

9 Przypomnij 1–2 konflikty, które najczęściej pojawiają się w szkole lub w domu. Opisz je krótko na podstawie mapy konfliktów. Odgadnij, jak można rozwiązać konflikt:

- siłą;
- poprzez prawo;
- za pomocą dialogu uwzględniającego interesy (w szczególności za pośrednictwem innych).

10 Ułóż komiks przedstawiający sytuację konfliktową w różnych stylach zachowania i sposoby ich rozwiązywania.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

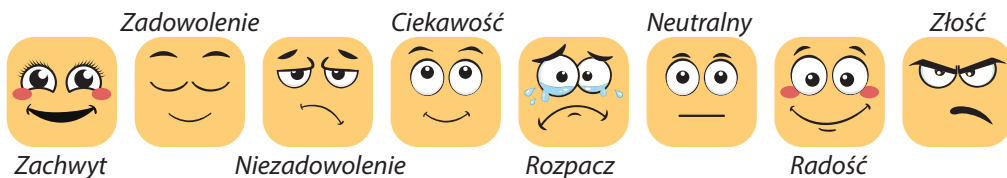
Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 10. Bezpieczne środowisko edukacyjne. Zastraszanie. Cybernękanie

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- dowiesz się, czym jest bullying (mobbing-zastraszanie), czym grozi cyberprzemoc oraz jak przeciwdziałać bullyingowi w środowisku edukacyjnym;
- rozpatrzysz modele bezpiecznego i pozbawionego przemocy współdziałania z rówieśnikami;
- zastanowisz się nad znaczeniem tolerancyjnej komunikacji, własnej odpowiedzialności i zdolności do przeciwdziałania przemocie podczas nauki.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

A czego właściwie oczekujesz po tej lekcji?

Marysia

Pozdrowienia dla wszystkich!
Jak się macie przyjaciele?

Daniło

Cześć! Osobiście u mnie wszystko dobrze. Ale nastrój teraz mam niezbyt dobry.

Marysia

Co się stało? Masz jakieś problemy?

Daniło

Właściwie nie, po prostu dzisiaj byłem świadkiem nieprzyjemnej sytuacji na ulicy. Myślałem, że to kilkoro dzieci z podstawówki kłóca się między sobą. Pomyślałem, że mógłbym im pomóc poradzić coś w tej sytuacji konfliktowej. Gdy podszedłem bliżej zobaczyłem jak trójka chłopaków bije jednego, a jeszcze jeden stoi, śmieje się i wszystko filmuje na telefon komórkowy, możesz sobie wyobrazić?!

Marysia

Biedny chłopiec! I co zrobisz? Tylko to wszystko obejrzałeś?

Daniło

Oczywiście że nie! Nakrzyczałem na nich, powiedziałem, że tak robić nie wolno i oni uciekli. Ale nie wiem, czy to się nie powtórzy znów. Szkoda chłopaka.

Marysia

Wydaje mi się, że byłeś świadkiem zastraszania. Rozmawialiśmy o tym z nauczycielem w szkole podstawowej.

Daniło

A ja myślałem, że to tylko konflikt między dziećmi w klasie.

Marysia

Nie, to nie jest konflikt. W konflikcie zderzają się interesy dwóch lub więcej osób lub stron. A w tym wypadku mamy do czynienia z wyraźną przemocą wobec dziecka w formie molestowania lub zastraszania.

Daniło

*Słowo **bullying** (mobbing) wydaje mi się znajome, ale zdecydowanie go nie pamiętam co ono oznacza. Czy możesz mi pomóc dowiedzieć się, co to jest mobbing i jak mu przeciwdziałać?*

1 Rozpatrz chmurę słów w języku ukraińskim za pomocą kodu QR lub obrazka. Odpowiedz na pytania.

- ▶ Czy znasz zawarte w nim słowa?
- ▶ Wymień te, znaczenie których znasz.
- ▶ Czy dotyczą one twojej nauki w szkole?
- ▶ Przypomnij przyczyny konfliktu. Czy konflikt może zmienić się w znęcanie się?
- ▶ Jak myślisz, jak czuje się ta osoba która jest ścigana?
- ▶ Spróbuj określić konsekwencje dla zdrowia osoby, która jest na nie narażona.

<http://vse.ee/bpqp>

• SŁOWNICZEK •

Bulling (zastraszenie) z ang. to bull – prześladować – jest to agresywne świadome zachowanie jednej osoby (lub grupy) w stosunku do drugiej, towarzyszący regularny / systematyczny wysiłek fizyczny i presja psychologiczna związana z wydarzeniem lub zagrożeniem szkody zdrowiu.

Typowe objawy zastraszania:

- systematyczność (powtarzalność) działania;
- obecność stron – sprawca (prześladowca), ofiara (ofiara zastraszania), obserwatorzy (jeśli są dostępni).
- działania lub zaniechania sprawcy, których konsekwencją jest wyrządzić krzywdę psychiczną i/lub fizyczną, poniżenie, strach, niepokój, poddanie się ofiary interesom przestępcy i/lub powodujący izolację społeczną (bojkot) ofiary mobbingu.

Zastraszanie jest jednym z najczęstszych problemów, z którym spotykają się uczniowie, nauczyciele i rodzice. Przejawy agresji fizycznej, przemocy lub psychicznego ucisku wśród nastolatków występują zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym. Mobbing ma bardzo negatywne konsekwencje fizyczne lub psychiczne dla dziecka, prowadzi do niepowodzenia w nauce, niskiej samooceny.

Biorąc pod uwagę światowe doświadczenia, w Ukrainie pod koniec 2018 r. przyjęto ustawę, która po raz pierwszy utrwaliła tę koncepcję mobbingu, odpowiedzialności za jego popełnienie i zatajenie.

Znęcanie się (molestowanie) w placówkach oświatowych obejmuje przypadki, które występują:

- bezpośrednio na terenie placówki oświatowej;
- na terenach przyległych (w tym lokale do zajęć sportowych, korytarze, przebieralnie, toalety, prysznice itp.);
- poza placówką oświatową, podczas prowadzonych zajęć zgodnie z programem edukacyjnym, w szczególności drogą do (z) placówki oświatowej.

Odpowiedzialność za znęcanie się zrobione dzieckiem do 16 roku życia, ponoszą rodzice lub inni przedstawiciele prawni bullera. Działanie powtarzające się lub grupowe zastraszanie jest karane bardziej surowo.

- 2 Zapoznaj się z tabelą zawierającą informację o rodzajach mobbingu, jego formy i wyjawiania.

Rodzaje bullingu	Formy wyjawiania
Fizyczny 	Kłapięcie, kopnięcie, szczypanie, pchanie, biczowanie, gryzienie, uderzenie
Psychologiczny 	Słowne obelgi, kpiny, przezwiska, groźby, bojkot, lekceważenie
Ekonomiczny 	Wymuszenie pieniędzy, rzeczy, żywności lub ich umyślne uszkodzenie
Seksualny 	Poniżające spojrzenia, gesty, obraźliwe ruchy ciała, nagrywanie materiałów fotograficznych, wideo i dźwiękowych o charakterze osobistym (intymnym)
Cybernękanie 	Nowoczesne zdalne upokorzenie za pomocą nowoczesnych technologii elektronicznych: Internet, czaty, socjalne sieci, strony

- 3 Problem znęcania się wśród rówieśników nie jest nowy. On pojawia się w wielu utworach sztuki. W tym roku zapoznasz się z opowiadaniem „Fedko Hałamidnyk” ukraińskiego pisarza Wołodymyra Wynnyczenki.

Zachowanie głównego bohatera sprowadza nas do zastanowienia się, kim jest Fedko – zwykłym bandytą czy tyranem? Przeczytaj kilka fragmentów opowiadania i, opierając się na powyższą tabelę, spróbuj ustalić zgodność między opisem zachowania bohatera we fragmencie a typem zastraszania, do którego można przypisać to zachowanie.

- 1 Nie było dnia, żeby ktoś nie narzekał na Fedka. Tam proca wybił okno, tam przewrócił wannę z deszczówką...
- 2 ...Tam posiniaczył swojego „starego” przyjaciela...
...A jak tylko ktoś się złości albo płacze, to jeszcze go popchnie. Bić się z nim nie próbuj – on jest pierwszy i silniejszy na całą ulicę.
- 3 – Cześć, Tolko! Ale on (Tola) nie mógł tego znieść, jak ten Fedko powiedział „Tolka”. Jakby był jego przyjacielem.

a Psychologiczne

b Ekonomiczne

c Fizyczne

Edukacja online na stałe wpisała się w codzienne życie dzieci i dorosłych Ukraińców. W warunkach kwarantanny i stanu wojennego zdalne szkolenie jest uważane za jedną z bezpiecznych form jego uczestnictwa. Niestety problem mobbingu nie tylko nie został wyeliminowany, a nabiera nowych form i przejawów, na przykład mobbing w Internecie w placówkach oświatowych. Nazywa się to *cyberprzemocą*, – są to wszelkie przejawy nękania w celu poniżenia z wykorzystaniem nowoczesnych technologii elektronicznych (cyfrowych).

Cybernękanie realizowane za pomocą sprzętu komputerowego, telefonów komórkowych czy innych gadżetów w formie: wysyłania wiadomości e-mail, SMS/MMS; pisanie komentarzy w czatach online, grupach, sieciach społecznościowych.

Rodzaje nękania w Internecie (cybernękanie):

- anonimowe groźby i ciche telefony;
- oszczerstwo – rozpowszechnianie fałszywych, poniżających informacji;
- trolling – umieszczanie prowokacyjnych wiadomości w sieci dla przyciągnięcia uwagi;
- fleming – wymiana krótkich gniewnych i ognistych uwag pomiędzy uczestnikami drogą elektroniczną dla prowokowania konfliktów;
- chepi-sleeping (szczęśliwe uderzenie) – przemoc dla zabawy na przykład nagranie wideo rzeczywistego napadnięcia fizycznego lub scena prześladowania z dalszą dystrybucją w sieci.

- 4 Przeczytaj prawdziwe sytuacje, które miały miejsce w placówkach oświatowych. Zidentyfikuj osoby, które mają oznaki zastraszania (cyberprzemocy).

Sytuacja 1. Gimnazjalista, za zemstę i kpiny, systematycznie podczas online lekcji z pomocą chat-bota Telegram kierował na telefon komórkowy nauczyciela cyberatakę, wyrządzając tym krzywdę o charakterze psychologicznym.

Sytuacja 2. Licealista regularnie znieważał kolegę z klasy, i pewnego dnia zredagował zdjęcie dziewczyny o obraźliwej treści i umieścił je w sieciach społecznościowych, a także groził jej wulgarnym językiem, przez co wyrządził szkodę o charakterze psychicznym.

Sytuacja 3. Podczas przerwy dwóch uczniów popełniło kłótnię, rozmawiając głośno, popychając się i uszkodzili plecaki. Na prośbę kolegów z klasy przerwać walkę – przeprosili za swoje zachowanie i wyjaśnili, że więcej podobna sytuacja nie powtórzy się.

Sytuacja 4. W ciągu miesiąca uczennica podczas zajęć edukacyjnych codziennie naśmiewała się ze swojego kolegi z klasy, używając w rozmowie i komentarzach obraźliwych przezwisk, w wyniku których on doświadczył cierpienia psychiczne, zaczął unikać kontaktu z przyjaciółmi i odmówił się uczęszczać do placówki oświatowej.

Sytuacja 5. W kolejce w stołówce między licealistami zawiązała się słowna sprzeczka, podczas której popchali nowo przybyłego ucznia i wylali na jego obuwie sok. Chłopcy przeprosili za swój czyn – wytłumaczyli to jego nieuwagą i pomogli doprowadzić do porządku zabrudzone rzeczy.

5 Rozpatrz rysunek.

- Wyznacz rodzaje bullingów i formy jego przejawów.
- Zbadaj i porównaj uczucia i doświadczenia stron bullingów. Zapisz swoje myśli w podobnej tabeli (patrz poniżej).
- Zaprezentuj wyniki wspólnej pracy.

Uczucia i doświadczenia		
Prześladowcy	Ofiary	Obserwator / obserwatorzy

TO CIEKAWE

Jak nowoczesne ustawodawstwo Ukrainy chroni cię przed zastraszaniem

Zgodnie z art. 3 Konstytucji Ukrainy osoba, jej życie i zdrowie, honor i godność, integralność i bezpieczeństwo są uznawane za najwyższą wartość społeczną w Ukrainie.

Główna Ustawa chroni zasadę równości dzieci bez względu na pochodzenie, zakaz wszelkiej przemocy nad dzieckiem i jego wykorzystywaniem.

Prawo dziecka do ochrony przed wszelkimi formami przemocy, odpowiednio do artykułu 10 Ustawy Ukrainy „O ochronie dzieci” zawiera gwarancje prawa do wolności, integralności osobistej i ochrony godności. Dyscyplina i porządek w rodzinie, w placówkach oświatowych i innych instytucjach dla dzieci, powinny zapewnić na zasadach opartych na wzajemności, szacunek, sprawiedliwość i uniemożliwić upokorzenie honor i godność dziecka.

Konwencja o prawach dziecka opiera się na prawach państwowych, które są zobowiązane do stosowania wszelkich niezbędnych środków działalności administracyjnej, społecznej i edukacyjnej w celu ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej i psychicznej, zniewagi lub znęcania się. Wyznaczające prawa dziecka do nauki, wskazują międzynarodowe standardy o potrzebie zachowania dyscypliny w szkole, wyposażone w metody oparte na szacunku dla człowieka, godności dziecka i zgodnie z niniejszą Konwencją.

Prawa uczniów szkół ustanowione ustawą Ukrainy „O edukacji” to m. in.: bezpieczne i nieszkodliwe warunki nauczania; poszanowanie godności człowieka; ochrona podczas nauki, poniżenia honoru i godności, każdej formy przemocy i wyzysku, zastraszania (molestowania), dyskryminacji z jakiegokolwiek powodu, propagandy i wzburzenia, które szkodzą zdrowiu ucznia; uzyskanie socjalnej i psychologiczno-pedagogicznej usługi jako ofierze mobbingu (molestowania), był tego świadkiem lub dopuścił się zastraszania.

Jednocześnie osoby, które zdobywają oświatę są zobowiązani do poszanowania godności, praw, wolności i uzasadnionych interesów wszystkich uczestników procesu edukacyjnego, przestrzegać normy etyczne; być odpowiedzialnymi i uważać na własne zdrowie, zdrowie środowiska.

- 6 Połącz części przysłówia. Zastanów się, czy jest w nich zawarta porada dotycząca pokojowego zachowania i wzajemnej życzliwości w stosunku do siebie.

1 Jak traktujemy ludzi

a i unikaj zła.

2 Zawsze z dobrymi ludźmi

b tam często szkoda.

3 Tam, gdzie panuje niezgoda,

c w ten sam sposób ludzie nas.

4 Kłopot, gdy ktoś jest w bronie,

d można osiągnąć porozumienie.

5 Weź wszystko co dobre

e gdzie wiedzą, jak się zaprzyjaźnić.

6 Szczęśliwie tam mieszkać,

f a dziesięć na stronie.

KONKRETNE ZALECENIA**Metody reagowania w sytuacji mobbingu**

Co zrobić, jeśli padłeś ofiarą mobbingu? Pierwsza i najważniejsza zasada to nie trzymać tego w tajemnicy! Powiedz rodzicom, nauczycielom, przyjaciołom, że czujesz się obrażony w szkole. Nie bądź nieśmiały!

Obowiązkiem uczniów (art. 53 ustawy Ukrainy „O edukacji”) jest zawiadamianie dyrekcji placówki oświatowej o faktach zastraszania (molestowania) w stosunku do innych uczestników procesu edukacyjnego, którzy byli świadkami osobiście lub informacje, o których otrzymali od innych osób, podjąć natychmiastowe kroki w celu ich powstrzymania znęcanie się (molestowanie).

Oświadczenia lub zawiadomienia w instytucji edukacyjnej o przypadku zastraszania (molestowania) lub podejrzeniu jego wykonania akceptuje kierownik placówki, który zwołuje posiedzenie komisji w celu rozpatrzenia sprawy zastraszania.

Dziecko/młódzież ma prawo (art. 10 Ustawy Ukrainy „O ochronie dzieciństwa”) do osobistego kontaktu z organem opieki i usługi dla dzieci, ośrodki usługi socjalnej dla rodziny, dzieci i młodzieży, call centrów w sprawach zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie, przemocy na tle płciowym i przemocy w stosunku do dzieci, innych uprawnionych organów do ochrony własnych praw, wolności i uzasadnionych interesów.

Osoby reagujące na przypadki zastraszania w placówkach oświatowych:

- usługa rzecznika oświaty;
- usługi dla dzieci;
- centrum usług społecznych dla rodzin, dzieci i młodzieży;
- władze lokalne;
- kierownicy i inni pracownicy placówek oświatowych;
- założyciel (założyciele) placówek oświatowych lub (ich) pełnomocnik;
- terytorialne jednostki (oddziały) Policji Państwowej Ukrainy.

Szukać porady i ochrony w sytuacjach zastraszania można u dorosłych, którym ufasz lub do których dzwonicz na urzędową „gorącą linię” 15–47, na krajową „Infolinia” dla dzieci i młodzieży pod numerem 0 800 500 225 i 116 111.

Możesz zadzwonić po pomoc prawną pod bezpłatnym numerem bezpłatnego systemu prawnego pomoc 0 800 213 103. Również w przypadku cyberprzemocy o mechanizmie działania dla dzieci, rodziców, nauczycieli jest możliwe za pośrednictwem interaktywnego chat-bota „Kyberpes” pod adresem Telegrama i Vibera.

Odważni to nie ci, którzy nie mają strachu, a ci, którzy potrafią pokonać strach.

- 7** Zademonstruj poziom opanowania wiedzy według rozdziału „Jestem we wspólnocie” (tematy 6–10). Aby to zrobić, przerysuj do zeszytu tabelkę „Plus, minus, ciekawe”, gdzie „+” nowa dla ciebie informacja; „-” informacja, którą już znasz; „ciekawe” – informacje, które wzbudziły największe zainteresowanie i są dla ciebie cenne. Uzupełnij tę tabelkę, wypisując poszczególne tematy, ćwiczenia, pomysły, refleksje itp.

+	-	Ciekawe

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

ROZDZIAŁ 3. JESTEM WE WSPÓLNOTCIE: DZIAŁAJMY RAZEM

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 11. Kultura i różnorodność jak zasób dla rozwoju wspólnoty i kraju

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- dowiesz się, jakie są wspólnoty;
- zastanowisz się o zaletach różnorodności we wspólnocie;
- pomyśl o tym, jak zachować i oszczędzać kulturę swojej wspólnoty.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

A czego właściwie oczekujesz po tej lekcji?

Marysia

Cześć przyjaciele! Dziś zaczynamy trzeci rozdział „Jestem we wspólnocie: działajmy razem” i mam pytanie. My w klasach 5 i 6 rozmawiamy o różnych wspólnotach, które tworzą ludzie. Do społeczności też należą ludzie. Więc jaka jest różnica między wspólnotami a społecznościami?

Daniło

Rzeczywiście, ciekawe pytanie. O tym nie pomyślałem. Spróbujmy wspólnie to wyjaśnić!

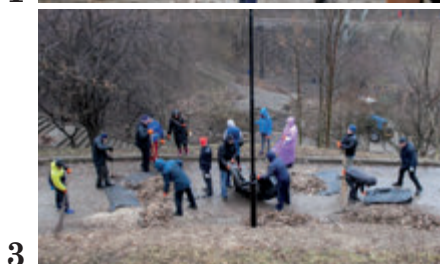
- 1 Jak myślisz, co oznacza słowo społeczność i słowo wspólnota? Zapisz w zeszycie, jakie masz z nimi skojarzenia i pojęcia. Wymieniaj się pomysłami z kolegami z klasy, wspólnie ustalcie, co jest między nimi wspólne, a co różne.

Słowo *społeczność* jest starożytne i bardzo popularne w Ukrainie. Dawniej było używane do dowolnego ogółu mieszkańców określonej miejscowości – miasta, wsi, jako synonim wyrażenia wspólny i ludzie. Od słowa *społeczność*, pochodzą tak ważne pojęcia jak *obywatel*, *społeczeństwo obywatelskie* i inni. Dlatego z czasem pojęcie wspólnoty zaczęto pojmować nie tylko jako *społeczność*, ale jak zorganizowane, aktywne i prawnie uznane stowarzyszenie osób, które stawiają przed sobą pewne wspólne zadania, cele, mają ścisłą strukturę. To znaczy, kiedy ludzie nie tylko mieszkają razem i mają wspólne rzeczy, interesy, a kiedy razem rozwijają swoją *społeczność*, biorą odpowiedzialność za jej los. Na przykład *terytorialna społeczność* – to zrzeszenie mieszkańców osiedli, którzy mogą decydować drogą głosowania zbiorowego o lokalnych problemach. Społeczności mogą być również *narodowo-kulturalne*, *religijne*, *szkolne* itp. Obecnie wspólnotą nazywana jest także administracyjno-terytorialna jednostka samorządu terytorialnego Ukrainy.

- 2 Przypomnij określenie słowa *obywatel*, które znasz ze szkoły podstawowej. Jakie cechy charakteryzują odpowiedzialnego obywatela?
- 3 Popatrz na obrazki. Określ, które z nich przedstawiają społeczność. Wyjaśnij swoją opinię.

4 Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania.

 Każda społeczność jest wyjątkowa, ponieważ składa się z wyjątkowych osobowości z własną kulturą, poglądami, wiarą, tradycjami i historią. Często ich wyjątkowość i to z czego członkowie społeczności są dumni, odzwierciedlono w ich symbolach – herbie, logo, itp. Jednym z przykładów jest herb Jamnicy zjednoczonej terytorialnej wspólnoty (ZTW), z siedzibą w obwodzie Iwano-Frankowskim*. Szczyt herbu zdobi złoty trójząb w koronie, uwieńczony liśćmi dębu, symbolizujące bohaterskie wydarzenia historii Ukrainy. W centrum znajduje się drewniana świątynia, symbol duchowej jedności wszystkich osiedli ZTW, jako wyraz szacunku dla chrześcijańskich wartości. Gęsie pióro jest symbolem edukacji i nieustannego dążenia do samodoskonalenia. Potwierdza również ten symbol fakt podpisania przez Prezydenta Ukrainy na terenie Jamnicy ZTW w dniu 31 maja 2018 r. Dekret „W sprawie pilnych działań dotyczących wzmocnienie państwowego statusu języka ukraińskiego i pomocy stworzenia jednolitej przestrzeni kulturowej Ukrainy”.

Szabla kozacka zwrócona ostrym końcem do góry symbolizuje gotowość do obrony swojej ziemi przed obcymi i znakiem wdzięczności i szacunku dla najnowszych bohaterów ukraińsko-rosyjskiej wojny. Złote ósmioramienne gwiazdy – to starożytny symbol przodków, który odzwierciedla liczbę powstałych osad Jamnica ZTW. Kwiaty lnu – są symbolem Opilia i Pokucia – regionów, w których roślina ta była najczęściej uprawiana na Podkarpaciu. Uosabia twórczą pracę na ojczyściej ziemi, wdzięczność ludziom pracy i przedsiębiorcom, którzy tworzą dobrobyt społeczności. Stylizowany obraz kwiatu jest jednym z dominujących elementów haftów mieszkańców wspólnoty. Zębate koło połączone z kołem wozu, symbolizującym rozwój przemysłu i wprowadzenie czołowych technologii w przedsiębiorstwach Jamnickiej ZTW. Hasłem herbu mogą być trzy wieczne punkty orientacyjne narodu ukraińskiego. To jest wola, dobrobyt, rozwój.

- ▶ Czego dowiedziałeś się o Jamnickiej ZTW z opisu herbu?
- ▶ Jakie cechy kultury mieszkańców ZTW zostały odzwierciedlone w herbie? Jakie symbole i wartości odzwierciedla herb ZTW?

*<https://yamnytsya-otg.if.ua/2019/04/symvolika-yamnytskoji-obednanoji-terytorialnoji-hromady/>

5 Jaki jest herb miejscowości lub gminy, w której mieszkasz? Jak powstał i co symbolizuje? Co może być symbolem i hasłem twojej społeczności?

6 Szkoła to też wspólnota. Zastanów się, na czym polega jej wyjątkowość i niepowtarzalność, jakie są jej mocne strony.

W małej grupie sporządźcie wspólny herb, który by najlepiej przedstawił swoją społeczność szkolną. Pamiętaj, że tylko hasło jest zapisane słowami w herbie, a wszystkie inne informacje są przekazywane za pomocą symbolicznych obrazów. Więcej informacji o tym, jak prawidłowo zaprojektować herb, można znaleźć w sieci.

Lila

Tworzenie herbu to świetna zabawa! Ile wszystkiego nauczyłam się o naszej społeczności szkolnej! A umieć „czytać” herby innych społeczności lub osób to również bardzo ekscytujące zajęcie!

Zosia

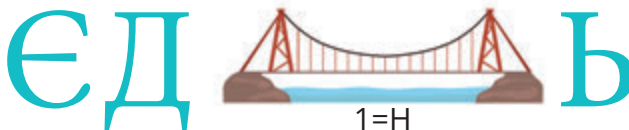
Zobaczyłam, że wszyscy jesteśmy wyjątkowi i niepowtarzalni, mamy różne zainteresowania, zdolności, ale każdy z nas jest przydatnym i wartościowym dla klasy i szkoły. Jak się okazuje, nasze mocne strony, zdolności i umiejętności wzbogacają ją, ale nie tylko my, inni również do tego przyczyniają się.

Lila

Dokładnie! Przypomniałam sobie, jak w piątej klasie zrobiliśmy łańcuch naszych mocnych stron. Wtedy zrozumiałam, jakie to ważne cenić każdego kolegę z klasy, jak dopełniamy się nawzajem, bo razem jesteśmy siłą i możemy o wiele więcej niż sam.

7 Odgadnij rebusy w języku ukraińskim i poznaj dwie bardzo ważne cechy dla dowolnej społeczności.

Sasza

A pamiętasz, w piątej klasie, układaliśmy puzzle naszej społeczności i mówiliśmy o „widzialnych” i „niewidzialnych” wspólnotach ludzi, które mieszkają blisko nas? Jeśli te społeczności są niewidoczne, na pierwszy rzut oka, to nie powód dla tej społeczności lub jej przedstawicieli, aby ich nie zauważali, ignorowali lub nie tolerowali albo nie życzliwie traktowali.

Zosia

Tak, popieram. W nowoczesnym dużym mieście i na wsi są ludzie, którzy na co dzień nie noszą swoich strojów narodowych (z wyjątkiem haftu), ale to nie znaczy, że oni i ich kultura nie istnieją i ją należy ignorować.

Bogdan

Ja, na przykład, byłem bardzo zaskoczony, kiedy przyjechałem po raz pierwszy do Lwowa. Kiedyś myślałem, że mieszkają tu tylko Ukraińcy z pochodzenia, ale okazało się, że od samego początku było to miasto wielokulturowe – mieszkali tu razem z Ukraińcami kupcy wołoscy, Ormianie, Polacy, Grecy, Niemcy, Włosi, Żydzi. I wszyscy oni zostawili swoje piętno w nazwach ulic, kamienic, kościołów, w architekturze i zabytkach. Pewnie dlatego Lwów taki jest wspaniały i różnorodny!

Lila

Zupełnie jak moja rodzinna Odessa! Zbudowali ją również Brytyjczycy, Francuzi, Włosi, Hiszpanie, Grecy, Bułgarzy, Niemcy, Mołdawianie, Żydzi! Dlatego mamy Bulwar Francuski, Plac Grecki, Jewrejską ulicę, Mołdowanę, Polski Uzwiąz i inne. Wielokulturowość i różnorodność wzbogacają nas i czynią wyjątkowymi, zachęca do rozwoju!

Sasza

Ale są ludzie, którzy boją się przedstawicieli innej grupy etnicznej lub religii. Uważają, że takie sąsiedztwo jest niekorzystne i może stanowić zagrożenie dla własnej kultury, wiary czy dobrobytu. Mnie opowiadali o tym moi bliscy krewni – krymscy Tatarzy.

Zosia

Może dlatego, że ludzie jeszcze się nie poznali i mają uprzedzenia lub przesady? Kiedy byłem w Rumunii, widziałem plakat w centrum społecznym: twój samochód jest niemiecki; twoje sushi są japońskie; demokracja, w której żyjesz, jest grecka; kawa, którą pijesz – brazylijska; liczby, które piszesz, są arabskie. To dlaczego twój sąsiad nie może być innej narodowości?!

Bogdan

Prawidłowe pytanie. Ogólnie rzecz biorąc, ludzie podróżują teraz tak aktywnie i zmieniają miejsce zamieszkania – niektórzy z powodu wojny inni – w poszukiwaniu pracy lub lepszego miejsca do życia. Dlatego, móc żyć razem z przedstawicielami różnych kultur – to bardzo ważna umiejętność. I dobrze jest ją rozwijać nawet wtedy, kiedy mieszkasz w domu, w swojej społeczności.

8 Pomyśl i odpowiedz na pytania.

- ▶ Czego używamy w życiu codziennym pochodzenia z innych kultur, krajów czy kontynentów?
- ▶ Czy możemy sobie wyobrazić życie, w którym używamy tylko to co pochodzi z naszej własnej kultury lub kraju?
- ▶ Co ludzie zyskują, poznając inną kulturę?
- ▶ Co czasem przeszkadza nam w zrozumieniu innych kultur?

9 Przeczytaj wschodnią przypowieść.

Pięciu ślepców i słoń

W jednej indyjskiej wiosce mieszkało pięciu niewidomych ludzi. Pewnego dnia usłyszeli, że w wiosce pojawił się gigantyczny oswojony słoń. „Ciekawe, co to za zwierzę? Jaki on jest?” – zainteresowali się oni i poszli do niego. „Słoń bardzo podobny do słupa – powiedział jeden, dotykając jego nogi. Drugi, dotykając brzucha słonia, krzyknął: „On, jak beczka!” Trzeci dotknął ogona i uznał, że zwierzę jest podobne do grubej liny. Czwarty ślepiec, który stał obok ucha olbrzyma, zaczął udowodniać, że słoń to duży wachlarz, choć szorstki w dotyku, jak dywan. A piąty, trzymając za trąbę, powiedział: „Słoń jest jak gruba, miękka fajka”. I wszyscy pięcioro zaczęli się kłócić między sobą i każdy twierdził, że właśnie jego wyobraźnia o słoniu jest najbardziej poprawna.

W życiu zdarza się to bardzo często, jak z tymi ślepcami: widzimy tylko jedną stronę prawdy, ale twierdzimy, że poznaliśmy ją całkowicie i nasz punkt widzenia jest jedynym słusznym.

- ▶ Wyjaśnij, dlaczego innej osoby lub innej kultury nie można osądzać, opierając się tylko na jednej charakterystyce.

Różnice w poglądach, przekonaniach, wartościach mogą powodować nieporozumienia w stosunkach. Na przykład, niektórzy uważają, że w życiu należy być prostolinijnym i mądrym. Dlatego ludzie, którzy wyznają przeciwną pozycję życiową, że w życiu lepiej być grzecznym i nie spieszyć się, potrafią wywołać rozdrażnienie. Dzieje się tak, ponieważ ludzki mózg ma tendencję do postrzegania innych pomysłów, poglądów, odmiennych od własnych, jako błędne. Obie strony mogą mieć różne opinie i poglądy – i to normalne. Zrozumienie tego, że wiele innych poglądów ma prawo istnieć i wszystkie na swój sposób, dodaje tolerancji w stosunku do innych, wzbogaca społeczności różnymi nowymi pomysłami i wynikami. Badanie innych kultur pomaga nam zrozumieć różne punkty widzenia na świat, w którym żyjemy. Pomaga obalić negatywne stereotypy i osobiste uprzedzenia wobec różnych grup. Ponadto, różnorodność kulturowa pomaga nam rozpoznawać i szanować „sposoby bycia”, które nie są nam wspólne.

10 Jeśli mieszkasz w wielokulturowej społeczności, rozważ o tym i daj odpowiedź na pytania.

- ▶ Co wyróżnia twoją kulturę (twojej rodziny, twojego narodu) od innych kultur w twojej społeczności?
- ▶ Z jakich osiągnięć swojej kultury jesteś szczególnie dumny?
- ▶ Jakimi osiągnięciami swojej kultury chciałbyś się podzielić z innymi?
- ▶ Jakie cechy kultury twojego sąsiada podobają się tobie najbardziej?
- ▶ Czego moglibyście się nawzajem nauczyć i jak by to pomogło wam w życiu? Waszej społeczności? A naszemu krajowi?

11 Gdybyś miał okazję kupić wiedzę, umiejętności, postawy itd., to który z poniższych produktów byś kupił, żeby wspierać i rozwijać swoją kulturę i różnorodność społeczności? Dokonaj wyboru i uzasadnij go.

Umiejętność akceptacji różnic kultur	Umiejętność komunikowania się z przedstawicielami innych kultur
Obserwacja	Otwartość i ciekawość
Doceniać inne kultury	Samokrytyka
Mieć możliwość komunikować z przedstawicielami innych kultur	Znajomość własnej kultury i narodowości
Wierzyć w siebie	Elastyczność (Giętkość)
Umiejętność być gotowym do nowych sytuacji	Zdolność do życia w tolerancyjnym środowisku
Odrzucenie stereotypów i uprzedzenia	Umiejętność przyjmowania krytyki
Znajomość kultury ludzi, którzy mieszkają w pobliżu	Umiejętność akceptacji różnych punktów widzenia
Wiedza o kulturowych różnicach	Zdolność do rozwiązywania konfliktów
Wiedza języków obcych	Zdolność do nawiązywania relacji ze zrozumieniem do innych ludzi
Umiejętność bycia osobą tolerancyjną	Zdolność do akceptacji i szanowania różnic
Nie wierzyć we wszystko co mówią inni	Odnosić się do innych jak do równych
Własne doświadczenia z pobytu w innym kraju	Umiejętność patrzenia na rzeczy z różnych punktów widzenia

• TO CIEKAWE •

Jak różnorodność kulturowa stała się źródłem rozwoju społeczności

W 2014 roku rodzina Armena została zmuszona do opuszczenia okupowanego terytorium obwodu Ługańskiego. Wynajęli domek z ogródkiem, więc zaczęli z zebranych owoców przygotowywać smakołyki na zimę. Pewnego dnia Armen poczęstował sąsiadkę-Ukrainkę dżemem z zielonych orzechów według starego rodzinnego przepisu. Dżem bardzo się jej spodobał, więc zamówiła dla siebie. W następnym roku rodzina Armena musiała kupować dodatkowo orzechy od sąsiadów, ponieważ było wiele zamówień. Zaczęli też robić na sprzedaż inne rodzaje dżemu – z pomarańczy, derenia, herbacianej róży i morwy, które są również przygotowywane w Armenii, a dla centralnej Ukrainy to egzotyka. Potem, gdy zobaczyli ile psuje się miejscowych jagód i owoców, na które ludzie nie mają czasu przetwarzać, postanowili rozszerzyć asortyment i przyciągnąć sąsiadów do produkcji. Zaczęli sprzedawać dżem na portalach społecznościowych w atrakcyjnej cenie z dostawą. A także zaczęli oferować klientom dobre markowe opakowania i różne pojemniki, które ich sąsiedzi zaczęli produkować na zamówienie. Do zamówienia zaczęto dodawać drobne niespodzianki – miejscowe pamiątki – które również własnoręcznie wykonali współmieszkańcy. Tak doświadczenie jednej rodziny stało się impulsem do rozwoju zatrudnienia i dobrobytu całej wsi.

- **12** Zróbcie projekt grupowy o tym, jakie cechy kulturowe waszego miejsca zamieszkania lub społeczności (materialne dziedzictwo kulturowe, obiekty kulturowo-historyczne, rękodzieło ludowe, lokalna kuchnia, twórczość ludowa, różnorodność etniczno-kulturowa itp.) mogłyby posłużyć ideami dla rozwoju kultury i dobrobytu społeczności.

• PODSUMUJMY RAZEM •

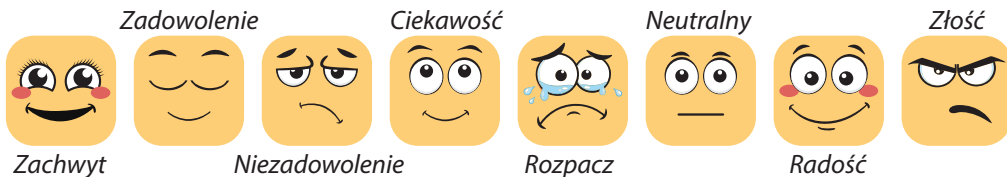
Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 12. Środowisko naturalne jako zasób. Człowiek przyjazny naturze

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- zastanowisz się, czy warto zmieniać kulturę spożycia na świecie;
- będziesz mógł wybrać opcje ponownego wykorzystania zwykłych rzeczy;
- określisz możliwości oszczędzania zasobów w rodzinnym budżecie;
- przetestujesz przepisy zachowania odpowiedzialnego użytkownika.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.
A czego właściwie oczekujesz po tej lekcji?

Daniło

Cześć przyjaciele! Jak się macie?

Lila

Dziękuję, Daniło, dobrze! Wciąż myślę o naszym ostatnim spotkaniu. Zdumiewająco, jak cechy kulturowe naszej społeczności są powiązane z miejscem, w którym żyjemy i jego przyrodniczym środowiskiem!

Daniło

Cześć wszystkim! Zauważyłem to, kiedy o tym rozmawialiśmy o strojach ludowych. Zresztą są to zalety klimatu i środowiska naturalnego danego obszaru, kiedyś od tego zależało co ludzie jedli, z czego robili ubrania, budowali domy! Ogólnie mówiąc człowiek nie może żyć bez czystego powietrza, wody, słonecznego światła.

Lila

Zgadzam się z tobą. Myślę, że przyroda jest nie tylko źródłem zabezpieczenia zaspokojenia podstawowych ludzkich potrzeb, a także może być zasobem dla rekreacji, rozwoju biznesu i dobrobytu społeczności. Na przykład mój tata był zaangażowany w biznes turystyczny przed wojną i z powodzeniem włączał atrakcje przyrodnicze do swoich programów wycieczek. Oczywiście nie powinniśmy zapominać o tym, jak ważnym jest oszczędne użytkowanie i odtwarzanie zasobów naturalnych.

Bogdan

Zgadzam się z tobą, Lila. Stosunek społeczności do środowiska, jego ochrona i regeneracja są bardzo ważne. Zwłaszcza teraz, ponieważ podczas działań wojennych środowisko naturalne zostało bardzo zniszczone, płonie od pożarów, bombardowań, kopania fortyfikacji, wyrębu lasów, zanieczyszczenia minami i substancjami chemicznymi. I już teraz należy zastanowić się, jak go odnowić.

Danił

Oboje od dawna interesujecie się ekologią, więc pomóżcie uświadomić, w jaki sposób można pomóc w odbudowie lub zachowaniu zasobów naturalnych. Jak oszczędnie ich używać? Jak stać się przyjaznym naturze?

- 1 Przypomnij sobie piramidę Masłowa, w której wskazane są podstawowe potrzeby człowieka (s. 39). Zapisz w zeszycie z dialogu nastoletników, jakie potrzeby pomaga zaspokoić środowisko naturalne i jakie zasoby człowiek może od niego dostać.

- Uzupełnij tę listę swoimi przemyśleniami.
- Porównaj swoją listę z listą sąsiada z ławki i omówcie je.

• SŁOWNICZEK •

Zasoby – 1. Zapasy czegoś, co można wykorzystać w razie potrzeby. 2. Środki, źródła, możliwości, które można użyć w razie potrzeby.

Spożywca – to osoba fizyczna, która kupuje, zamawia, używa lub zamierza kupować lub zamawiać produkty dla potrzeb osobistych, niezwiązanych bezpośrednio z własną pracą lub firmą.

Przypomnij sobie bajki o czarodziejach i dobrych wróżkach, które wykonują wszystkie życzenia głównych bohaterów. W codziennym życiu wręcz przeciwnie: cały czas stykamy się z ciągłymi ograniczeniami – brak czasu, pieniędzy i towarów. Środkiem zadowolenia potrzeb jest produkcja różnych towarów i usług, w oparciu o wykorzystanie określonych zasobów. Właśnie kompletność i ograniczenie zasobów, w tym zasobów naturalnych, są najważniejszym problemem, przed którym stoi ludzkość. Zwłaszcza teraz, kiedy na naszej planecie żyje 8 miliardów ludzi, i niektórzy naukowcy już biją na alarm w związku z jego przeludnieniem. Więc w warunkach ograniczonych zasobów, każdy człowiek lub społeczeństwo musi dokonać optymalnego wyboru. To pomoże racjonalnemu wykorzystaniu przyrody, czyli takie, które zapewni ekonomię i ochronę zasobów naturalnych.

Daniło

Okazuje się więc, że każdy człowiek powinien być świadom tego, jakie ze swoich potrzeb może zaspokoić, a których nie, aby nie marnować zbędnych środków?

Lila

*Tak, każda osoba musi dokonać dość trudnego wyboru pomiędzy życzeniami a rzeczywistymi potrzebami oraz sprzyjać **stałemu** rozwojowi.*

Daniło

*A jaki rozwój nazywa się **stałym**?*

Lila

***Stąły rozwój** – jest używanym terminem o stabilnym, zrównoważonym rozwoju społeczeństwa z racjonalnym wykorzystaniem zasobów naturalnych. A jeszcze jest to rozwój osobistości w harmonii ze społeczeństwem i naturą.*

Daniło

A jeśli ja oszczędnie używam wody z kranu, przyczyniam się do zrównoważonego rozwoju?

Lila

Oczywiście, że tak. Przyczyni się to do oszczędności i racjonalnego wykorzystania zasobów naturalnych, odpowiednio, stałemu rozwojowi ludzkości. W naszym kraju ekonomiczne wykorzystanie czystej wody jest na ogół pilną potrzebą, bo my należymy do „małowodnych” krajów świata.

Danił

Oho. A dlaczego tak jest? Mamy taką samą liczbę rzek i jezior, mórz!

Lila

Niestety, encyklopedia mówi, że poziom świadczenia zapotrzebowania Ukrainy na zasoby wodne jest niewystarczającą. A w związku ze zmianą klimatu, zanieczyszczeniem zbiorników wodnych i wód podziemnych poprzez odpady wojenne i przemysłowe, taka sytuacja będzie się tylko pogarszać.

Danił

Zgadza się! Nie wiedziałem, że wszystko jest takie poważne. Myślałem, że ekonomia wody pomoże i mojej mamie trochę zaoszczędzić budżet rodzinny, a okazuje się, że trzeba pomyśleć i zadbać nie tylko o siebie, ale i o cały nasz kraj!

TO CIEKAWE

Każdy z nas zużywa inną ilość wody. Jedna część ludności stara się oszczędzać metry sześciennie, druga – stale i bezzasadnie marnuje wodę. Na przykład, według ogólnych wskaźników Szepetiwskiego wodokanału (Shepetivkavodokanal) w obwodzie Chmielnickim średnio na jednego mieszkańca miasta zużywa się od 2000 litrów wody miesięcznie. Są też takie przypadki, w których miesięczna konsumpcja sięga 5000-6000 litrów na osobę. Co ciekawe, tylko 4% z nich wykorzystuje się do picia i gotowania. Reszta – to pranie, mycie naczyń, zabiegi kąpielowe, toaleta itp.

2 Odpowiedz na pytania.

- ▶ Czy zastanawiałeś się wcześniej, jak zaoszczędzić pieniądze na opłatach rachunków i zaoszczędzić budżet rodzinny?
- ▶ Kto twoim zdaniem jest odpowiedzialnym użytkownikiem?

KONKRETNE ZALECENIA**Jak oszczędzać wodę: użyteczne wskazówki**

1. Wspólnie z dorosłymi sprawdźcie, czy wszystkie urządzenia sanitarne są w dobrym stanie. W razie potrzeby naprawcie lub wymieńcie uszkodzenia. Pamiętaj: jeśli toaleta przecieka, to prawie 72 000 litrów rocznie zmarnowanej wody. Z ciekącego kranu dziennie wypływa 24 litry wody. Kran cieknie – jest zmarnowana do 200 l dziennie lub około 6000 l miesięcznie.
2. W miarę możliwości kupuj ekonomiczne wyroby sanitarne, na przykład toaleta z dwoma trybami spłukiwania. To pozwala zaoszczędzić około 15 litrów wody dziennie dla rodziny z trzech osób.
3. Preferuj prysznic zamiast kąpieli. Podczas 5-minutowego prysznica wytracisz maksymalnie 100 litrów wody, i dwa razy więcej w wannie. Są też ekonomiczne natryskowe nasadki do prysznica.
4. Spróbuj wziąć prysznic o minutę lub dwie szybciej. Na przykład włącz muzykę na 3 minuty i weź kąpiel aż do jej zakończenia. W ciągu miesiąca będziesz mógł zaoszczędzić do 500 litrów wody.
5. Zakręcaj kran, kiedy myjesz zęby. W celu spłukania ust, wlej wodę do szklanki. Tak działając zaoszczędzisz do 40 litrów wody – mniej więcej tyle pójdzie w ścieki przez otwarty kran w 3 minuty.
6. Myjąc naczynie ręcznie, zakręcaj kran. Włącz wodę dopiero po namydleniu wszystkich naczyń lub myj wszystko naczynie przy małym ciśnieniu wody.
7. Do mycia warzyw i owoców używaj miski. Ta metoda pozwala skutecznie oczyścić owoce z brudu i potrzebuje około 3 litrów wody, a gdy myć pod bieżącą wodą to co minuty tracimy około 10–15 litrów.

3

Popracuj w grupie z kolegami z klasy. Oblicz koszt zużytej wody i finansowe straty w razie nieekonomicznego zużycia wody (zużycie wody i straty budżetu rodziny dla wypełnienia tabeli księgowej oblicza się za miesiąc – 30 dni). Używajcie karty instruktażowej dla grup według kodu QR. Rozmiar kosztów za wodę w poszczególnych miejscowościach Ukrainy możesz dowiedzieć się za pomocą kodu QR.

<http://vse.ee/bpqo>

- Oblicz oszczędności wody i pieniędzy, biorąc pod uwagę koszt jednego sześciennego metra wody – 47 hrywien 54 kopiejek – w mieście Szepetiwka obwodu Chmielnickiego lub wykorzystajcie do obliczeń dane z lokalnego przedsiębiorstwa wodociągowego. Przypominamy: 1 metr sześcienny to 1000 litrów.

<http://vse.ee/bqdn>

- Wprowadź wyniki obliczeń do tabeli „Oszczędność wody w liczbach”.
- Zrób wnioski na podstawie wyników obliczeń.
- Wybierz osobę, która w ciągu 3–5 minut przedstawi liczby otrzymane w wyniku obliczeń.
- Zapisz obliczone dane na tablicy. Omówcie wyniki razem. Zróbcie wniosek.
- Dokonaj podobnych obliczeń dla własnego budżetu. Otrzymane wyniki pozwolą zobaczyć, jakie mogą być oszczędności w rodzinie w przypadku przestrzegania zasad użytkowania wody.

Oszczędzanie wody w liczbach

No	Sposób oszczędności	Do wykorzystania sposobu oszczędności	Po wykorzystaniu sposobu oszczędności	Oszczędność budżetu (UAH / miesiąc)
1	<i>Instalacja licznika zużycia wody</i>	350 litrów na dobę	150 litrów na dobę	
2	<i>Działająca toaleta</i>			
3				
	Koszt całkowity:			

Daniło

Nie wiem jak wy, przyjaciele, ale ja mam dość takich kalkulacji. Teraz jednak wiem, jak i ile pieniędzy możemy zaoszczędzić, a także wniesienia osobistego wkładu w zrównoważony rozwój ludzkość! Opowiem wszystkim moim znajomym.

Bogdan

Tak, dobra rzecz. Wszyscy zużywamy wodę, więc każdy ponosi odpowiedzialność za jej zachowanie. A nawet drobne zmiany w naszych codziennych nawykach może przyczynić się do znacznych oszczędności wody.

Ksenia

Cześć przyjaciele! Bogdan, Lilo, chciałem was o czymś zapytać. U nas w Kijowie ostatnio pojawiły się takie dziwne pojemniki, aby ludzie segregowali i wyrzucali tam swoje stare ubrania. Po co to jest? I co z tym robią potem?

Marysia

Cześć. A ja mam pytanie: czy słyszeliście coś o ekologicznie czystej modzie?

- ▶ Jak myślisz, czy warto dawać szansę na drugie życie osobistym rzeczom?
- ▶ Jak, twoim zdaniem, powinna zmienić się kultura użytkowania na świecie?

TO CIEKAWE

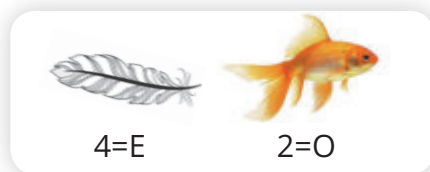
Zmiana klimatu nie jest już problemem wyłącznie dla naukowców, a jest problemem każdego. Na przykład przemysł tekstylny jest odpowiedzialny za 8-10% światowych gazów cieplarnianych. I właśnie ten przemysł powoduje 20% światowego zanieczyszczenia wody. Mimo to ludzie zaczęli kupować o 400% więcej ubrań niż na początku 2000 roku. Jak efekt, co sekundę na planecie palą ciężarówkę różnych ubrań, które są wyrzucane przez użytkowników. Tak więc produkcja, użytek i wyrzucanie ubrań jest bardzo szkodliwe dla przyrody.

Kiedyś było modne mieć dużo butów i ubrań, ale teraz modnym jest martwienie się o środowisko i własną przyszłość na naszej planecie. Ekologicznie świadomi ludzie próbują

kupować wysokiej jakości podstawowe elementy garderoby, które są noszone przez długi czas i łatwo łączą się ze sobą. Dlatego obecnie stają się popularne ekotkaniny (wykonane z naturalnych surowców) i mądry użytek (świadoma moda, drugorzędna przeróbka (recykling), użytek odzieży używanej).

Dziś wielu przedstawicieli branży mody, znanych firm odzieżowych realizują takie inicjatywy. Jak na przykład – Adidas i Patagonia produkują buty i ubrania z poliestru otrzymanego w wyniku przetwórstwa plastikowych butelek, H&M i IKEA inwestują w technologię przetwarzania trociny na tkaniny, H&M otwiera sklepy z drugiej ręki itp. W Ukrainie rośnie liczba firm, które tworzą stylowe, wysokiej jakości eko-odzież. Na przykład Remade i Potrib tworzą przydatne akcesoria i ubrania ze starych skórzanych rzeczy, skrawki z przedsiębiorstw tekstylnych i niepotrzebnej odzieży. Marki Slow.ly i 3,14BAN używają pozostałości po produkcji sprzętu turystycznego, spadochrony, banery itp.

- 5 Rozwiąż rebus w języku ukraińskim.

SŁOWNICZEK

Recykling (*recykling* z ang. – przetwórstwo) – pewne zagospodarowanie odpadów w celu pozyskania nowych surowców lub materiałów i ich dalszego wykorzystania dla produkcji, gospodarstwa itp.

Upcykling (*upcykling* z ang. „secondary use „drugie życie” rzeczy) – kreatywny proces wytwórczy nowych rzeczy ze starych lub materiałów pochodzących z recyklingu. Metoda upcyklingu składa się z dużej ilości modnych kierunków technik, na przykład hand-made (ręcznie robione), do których można odnieść sztukę plastyczną, patchwork, kinusaiga, boro i inne. Wtórne wykorzystanie, a także twórcze ponowne użycie – kreatywne przekształcanie odpadów w przedmioty sztuki, artykuły gospodarstwa domowego, akcesoria, ubrania. W przeciwieństwie do przetwarzania wtórnego, nie wymaga dodatkowych kosztów produkcji w przypadku przetwarzania przemysłowego.

6 Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania.

T-shirty są uważane za prawie najbardziej popularną odzież na świecie. Świat koszulek jest teraz bardzo różnorodny i duży, w co trudno uwierzyć, jak sto lat temu ludzie żyli bez nich. Na przykład 62% mieszkańców USA mają w swojej szafie ponad 10 T-shirtów. W skali kraju wynosi około 1,5 miliarda. Cykl życia „*t-shirt*” startuje na dużych farmach w USA, Chinach, Indii, Pakistan. Kraje te są liderami w produkcji bawełny – głównego produktu, z którego jest szyty podkoszulek. Tam jest zbierana za pomocą specjalnego sprzętu, oddzielana od ziaren i sprasowana w standardowe „skrzynie” po 225 kg. Dla uprawy tej białej bawełny, puszystych kulek, potrzeba dużo wody i pestycydów. To sprawia, że nie tylko sama bawełna jest toksyczna, ale także środowisko. Ogólnie biorąc, światowe plantacje bawełny zajmują prawie 30 milionów hektarów i jest to terytorium Włoch ze wszystkimi sąsiednimi wyspami.

- ▶ Ile t-shirtów znajduje się w twojej szafie?
- ▶ Ile wody potrzeba do ich produkcji?
(1 koszulka = 2500 litrów wody).
- ▶ Jak tobie podoba się idea odpowiedzialnego użytku odzieży i co możesz dla tego zrobić?

Ksenia

Chyba zaczynam rozumieć, jak ważne są sprawy osobiste i stanowisko każdego z nas w sprawie wykorzystania zasobów naturalnych. Warto przejrzeć swoją osobistą garderobę – na ile ona spełnia wymogi ekologicznie czystej mody.

Marysia

Warto dowiedzieć się, jaką powinna być. Wiem, że są informacyjne znaki ekologiczne umieszczane na opakowaniach produktów. Najwyraźniej trzeba dokładnie przestudiować etykiety na towarach, które planujesz kupić.

Lila

Tak, zgadzam się z wami dziewczyny! Pomyślmy o tym razem co możemy zrobić, aby nie wyrzucać starych rzeczy, lecz zapewnić im ich drugie życie.

7 Popracuj w grupie z kolegami z klasy.

- Utwórz bank pomysłów, jak można dać drugie życie lub zaproponować nowe zastosowanie rzeczy dla własnych artykułów gospodarstwa domowego w celu zmniejszenia ilości śmieci i racjonalnego wykorzystania zasobów.
- Pogrupujcie pomysły według podobieństw i wspólnie zastanówcie się o ich ewentualnej realizacji.
- Prześlij swoje rekomendacje swoim rówieśnikom.

KONKRETNE ZALECENIA

Istnieją różne sposoby upcyklingu, które możemy używać w określonych sytuacjach życiowych. Na przykład, odnowić garderobę. Jak to zrobić? W końcu każdy potrafi zaproponować nowe zastosowanie własnych rzeczy, żeby zmniejszyć presję na środowisko naturalne i promować racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych. Można wykonać następujące czynności:

- wymiana rzeczy (rzeczy, które pozostają: dzinsy – na szybie toreb, t-shirtów – na przędzę, pasmanteria wysokiej jakości – dla nowych projektów włókienniczych);
- łączenie rzeczy w nowy sposób (kreatywne podejście do własnej garderoby);
- obróbka rzeczy (przeszycie w inny sposób);
- kupowanie rzeczy używanych;
- kupno nowych rzeczy robić tylko w małych warsztatach lub u prywatnych rzemieślników.

Daniło

Dziś zdałem sobie sprawę, że nawet od naszych przyzwyczajzeń zależy stan środowiska. Myślę, że w czasie wojny ludzie w naszym kraju stali się jeszcze bardziej ekologicznie świadomi.

Zosia

Tak, większość z nas nie ma pojęcia, na ile. Ja wcześniej jakoś wstydziałam się, że mam rzeczy z drugiej ręki czy te jakie dali nam wolontariusze, a teraz jestem nawet dumna, że ich noszę. Udało mi się więc przedłużyć ich życie i zmniejszyć zanieczyszczenie naszej planety!

Ksenia

Z drugiej strony wiele osób sprzątnęły swoje domy, rozdali niepotrzebne ubrania, naczynia, rzeczy dziecięce w ośrodkach przesiedleń-
czych, które nie były używane i latami magazynowali się w domu.
Więc te rzeczy też nie stały się zanieczyszczającymi środowisko
śmieciami.

Sasza

My, na przykład, zebraliśmy wszystkie możliwe rzeczy dla plecenia
siatki maskującej i nie kupujemy, kolejny raz, niepotrzebne rzeczy, a
pieniądze przekazemy na wolontariat.

Marysia

Mam wiele pomysłów, jak przesyć stare rzeczy i zrobić z nich kilka
nowych! Może ja też w przyszłości zostanę założycielem naszej rodzi-
mej eko-marki!

Lila

Przyjaciele, jesteście niesamowici! Myślę, że możemy podsumować
temat dotyczący zasad postępowania odpowiedzialnego użytkow-
nika.

7 Popracuj w grupie z kolegami z klasy.

- Wykonajcie kolaż „Zasady zachowania odpowiedzialnego użyt-
kownika”.
- Dokonajcie prezentację swojej pracy.
- Zanotujcie wspólne i szczególne rzeczy w prezentowanych kolażach.
- Omówcie wyniki pracy w kręgu.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju koń-
czysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na
zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodo-
bały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 13. Przedsiębiorczość i inicjatywa jako zasób rozwoju własnego dobrobytu i społeczności

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- określisz, kto jest „osobą przedsiębiorczą”;
- pomyśl o swoim budżecie rodzinnym i osobistym;
- przedyskutujecie znaczenie powiedzenia „Gdzie się urodziłeś – tam i przygodziłeś”;
- dowiedz się, jakie wartości możesz tworzyć dla siebie i innych.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

A czego właściwie oczekujesz po tej lekcji?

Ksenia

Cześć przyjaciele! Jak się macie? Ostatni raz Marysia tak powiedziała, że chce w przyszłości zostać założycielką własnej firmy – modnej odzieży eko-marki. I ja zamyślałam się kim chcę być w przyszłości. Kiedyś wydawało mi się atrakcyjnym zawód trenera sportowego, ale teraz już nie jestem w tym pewna.

Sławik

A ja w przyszłości chcę też zostać przedsiębiorcą – otworzyć własny warsztat. Pamiętasz, już Ci o tym mówiłem w 5 klasie, kiedy rozmawialiśmy o naszych mocnych stronach i przyszłych zawodach? A teraz już myślę o tym, że może nawet otworzę biuro projektowe. Ale jeszcze nie jestem pewien czy będę miał wystarczającą wiedzę – jak otworzyć własny biznes i odnieść sukces. Do tej pory nie uczono nas tego w szkole.

Sasza

A ja uważam, że nie każdy powinien być przedsiębiorcą, ale powinien rozwijać swoje zdolności – inicjatywę, spryt praktyczną wiedzę, umiejętności aktywnego działania i dostrzegania pewnych możliwości – każdy ich potrzebuje. Jednym słowem nazywa się to **przedsiębiorczość**, i jest to bardzo przydatna umiejętność życiowa.

Sławik

Jakie interesujące! Ja dawniej myślałem, że **przedsiębiorczość** i **przedsiębiorca** to jedno i to samo. I tylko przedsiębiorcy powinni być przedsiębiorczymi.

Zosia

Popieram Saszę! Te kompetencje, które nabywamy na naszym przedmiocie i na innych, mogą nam pomóc rozwijać kreatywność, obserwację, samoświadomość, poczucie własnej skuteczności, wytrwałości, finansową wiedzę, etyczne i krytyczne myślenie, umiejętność planowania, współpracę z innymi osobami itp. A wszystko to dotyczy przedsiębiorczości. Jest to bardzo ważne dla każdego człowieka w naszym szybko zmieniającym się świecie, niezależnie od tego jaką dalszą drogę w życiu wybierzesz.

Sasza

Przyjrzyjmy się bliżej przedsiębiorczości i temu jak ona może stać się zasobem dla rozwoju własnego dobrobytu i społeczności.

- 1 Przypomnij sobie sytuację, w której udało ci się osiągnąć sukces. Jakie emocje i uczucia miałeś w tym momencie?
- 2 Rozglądnij listę cech osobowości. Rozważ i wybierz te, które pomogą ci odnieść sukces w różnych sytuacjach życiowych.

Aktywność	Awanturnictwo	Entuzjazm	Moc	Wdzięczność
Wrażliwość	Adaptacja	Radość życia	Obserwacja	Szlachetność
Zrównoważenie	Mądrość	Pewność	Efektywność	Lojalność
Godność	Optymista	Odważny	Uczciwość	Wytrzymałość
Pracowitość	Otwartość	Siła	Duchowość	Dyscyplina
Elastyczność	Spokój	Pozytywny	Kreatywność	Zaangażowanie

Doświadczenie	Odpowiedzialny	Zrelaksowany	Życzliwość	Zainteresowanie
Dojrzałość	Oddanie	Prawdomówność	Takt	Cierpliwość
Praktyczność	Inspiracja	Pewność siebie	Uwaga	Celowość
Intelektualny	Energiczny	Rezultatywny	Pewność	Organizacyjny
Skuteczność	Niedopuszczonych	Wynalazcy	Sumienność	Inicjatywa
Odwaga	Rozważność	Zaangażowanie	Mocność	Wolność
Zazdrość	Przewidywany	Skoncentrowany	Łatwowierność	Zwinność
Determinacja	Odwaga	Roztropność	Wytrzymałość	Przywództwo

- 3 Przeczytaj tekst o światowej sławy artyście Walcie Disneyu. Odpowiedz na pytania.

Historia sukcesu Walta Disneya

Kiedy Walt Disney mieszkał w Kansas, marzył zostać artystą. Walt przesłał swoje rysunki do gazety „Kansas City Star” w nadziei dostać pracę. Nadeszła odpowiedź, że rysunki są po prostu nieudolne. Był bardzo zdenerwowany, ale nie opuścił rąk. Garaż jego ojca był dla niego pracownią. I właśnie w brudnym garażu wpadł na pomysł, który przyniósł później miliony dolarów i dał impuls do rozwoju kariery. Jednego razu zobaczył mysz biegającą i bawiącą się na podłodze. Waltowi bardzo się to spodobało, więc przyniósł jej okruchy bułki. Tak oni współlistnieli razem. Po pewnym czasie Walt przeniósł się do Hollywood i zaczął rozważać podstawę swojego przyszłego filmu. Przypadkowo przypomniał sobie mysz w garażu. I oto kontury myszy leżą na papierze. To była Myszka Miki.

Ale sam Walt Disney nie rysował ani nie pisał scenariuszy i muzykę do swoich filmów. Do tego miał 134 pracowników, wśród których, nawiasem mówiąc, był pracownik pochodzenia ukraińskiego – Bill (Vladimir) Tytla.

Gdzie spędzał czas? Szukał pomysłów i wątków dla filmów, aby bohater był wiarygodny, Walt Disney co tydzień chodził do zoo i obserwował zwierzęta, a także ich słuchał. Na przykład pisk myszy w kreskówkach sam Walt udzielał głosu Myszce Miki. Jak tylko znalazł fabułę, po czym natychmiast omawiał ją z 20 swoimi scenarzystami, a nawet jeśli nie zgadzali się z fabułą, próbował ich przekonać lub nalegał na swojej wizji. W ciągu 90 dni nakręcono film o Myszce Miki, a potem nastąpił oszałamiający sukces wśród publiczności.

Walt Disney uważał, że sukces przychodzi tylko wtedy, gdy człowiek kocha swoją pracę. Nigdy nic nie robił sam dla pieniędzy. Źródłem inspiracji była dla niego ona sama i fakt, że sprawiała ona przyjemność nie tylko jemu, ale także innym ludziom.

- ▶ Jakie cechy pomogły twórcy odnieść sukces?
- ▶ Czy można nazwać Walta Disneya osobą przedsiębiorczą?
- ▶ Jak myślisz, jakim Walt Disney był na początku swojej życiowej kariery przedsiębiorcą, a następnie osobą przedsiębiorczą, czy odwrotnie?
- ▶ Jaka wiedza i umiejętności są niezbędne osobie przedsiębiorczej?

4 Przejrzyj listę cech osobowości z zadania 2. Zaznacz jakie cechy miał Walt Disney (zadanie 3). Ułóż własną listę cech i porównaj ją z listą cech Walta Disneya. Ile punktów się zbiegło? Zastanów się, jakie jeszcze cechy chcesz w sobie rozwinąć.

5 Wyznacz co to są pieniądze. Zastanów się na pytaniach.

- ▶ Co sprawia, że pieniądze są cenne?
- ▶ Czy pieniądze są największą wartością w życiu człowieka?
- ▶ Co można zrobić z określoną kwotą pieniędzy?

i Każda osoba i każda rodzina ma dochody i wydatki. Dla tego aby wydatki odpowiadały dochodom, i jeszcze zostawały oszczędności, musisz zaplanować swój budżet.

Budżet – to plan dochodów i wydatków z zaznaczeniem okresu. Dlaczego warto sporządzać budżet?

- Aby kontrolować swoje wydatki.
- Aby zrozumieć, na co wydajesz.
- Aby zaoszczędzić na przyszłość.
- Mieć bezpieczeństwo finansowe.

Aby zaplanować budżet, potrzebujesz:

1. Określić cel (kupić coś, oszczędzić, pojechać w podróż itp.).
2. Sporządzić listę źródeł dochodów.
3. Sporządzić listę wydatków.
4. Synchronizować wydatki, dochody i terminy dla osiągnięcia celu.

6 Przeczytaj.

To jest Maksym. On jest informatykiem, który właśnie rozpoczął karierę w Ukrainie. Bardzo chce kupić nowy smartfon. Wie o tym, że czołowi ekonomiści proponują oszczędzać 20% dochodu, aby mieć zasób na wymarzone zakupy czy podróże.

- Razem z kolegami i koleżankami z klasy rozpatrz tabelę zatrat kosztów Maksyma, przedstawioną poniżej.

- Przedyskutujcie pytania w grupach.

- ▶ Ile kosztuje nowy smartfon?
- ▶ Ile trzeba zaoszczędzić, żeby go kupić?
- ▶ Ile czasu musisz zaoszczędzić?
- ▶ Co powinien zrobić Maxim, aby szybciej kupić nowy smartfon?
- Ogólna prezentacja pracy grupy.

Zysk	30 000 hrywien	<i>Zysk to pensja po wypłacie podatków</i>
Koszty:		
mieszkanie	10 000 hrywien	<i>Koszty utrzymania – wynajem mieszkania i usługi komunalne</i>
żywność	8000 hrywien	<i>Wydatki na żywność – produkty spożywcze</i>
niespożywcze produkty	1500 hrywien	<i>Produkty niespożywcze – artykuły higieniczne, ubrania, buty, sprzęty gospodarstwa domowego itp.</i>
przejazd	2000 hrywien	<i>Transport publiczny lub prywatny samochód</i>
siłownia	2500 hrywien	<i>Wydatki na sport i zdrowie</i>
rozrywka	2000 hrywien	<i>Hobby lub rozrywka</i>
edukacja	1000 hrywien	<i>Samokształcenie, rozwój zawodowy</i>
charytatywność	1000 hrywien	<i>Datki na cele charytatywne</i>
Reszta	2000 hrywien	<i>Możliwe oszczędności</i>

7 Odpowiedz na pytania.

- ▶ Jakie masz źródła dochodu? Na przykład pieniądze otrzymane na urodziny, kieszonkowe itp.
- ▶ Jakie inne źródła dochodu możesz mieć w przyszłości?
- ▶ Od czego zależy pojawienie się nowych źródeł dochodu?

8 Śledzenie własnego budżetu i oszczędzanie – bardzo przydatny nawyk. Jednym ze sposobów na to jest obliczanie tygodniowe lub miesięczne dochodów i wydatków. Porozmawiaj z rodzicami w domu i wypełnij formularz planowania tygodniowego budżetu rodzinnego. Czy mógłbyś dołożyć do budżetu rodzinnego? Jak dokładnie? Jeśli nie, dlaczego?

BUDŻET RODZINNY

Dochód			
Jaki jest tygodniowy dochód twojej rodziny?			
Koszty			
Data	Wydatki	Kwota	Saldo

Marysia

Tak wiele postów w mediach społecznościowych o tym, jak troskliwi obywatele pomagają sobie nawzajem w trudnych chwilach! Nasi rówieśnicy również organizują różne akcje, aby zebrać wszystko, co niezbędne.

Ksenia

To prawda! W naszej szkole licealiści własnoręcznie wypiekali pyszności i sprzedawali na jarmarku charytatywnym, a dochód przeznaczyli na zakup artykułów kancelarskich dla kolegów z klasy przesiedleńców. Moja babcia bardzo pochwaliła ich pomysł i jeszcze powiedziała: „Gdzie się urodzili – tam się zgodzili!”. Ale to powiedzenie nie zupełnie zrozumiałam.

Sławik

Też słyszałem takie powiedzonko! Myślę, że tu chodzi o to, że nie trzeba daleko jechać, by zrobić coś pożytecznego, czy szukać szczęścia w cudzych krajach.

Sławik

Warto się rozejrzeć dookoła i zrozumieć, w czym jest potrzeba i jak możesz zbudować życie w swojej społeczności, ażeby się zrealizować. Od najmłodszych lat poznajesz swój kraj, odczuwasz jego potrzeby, badasz jego zasoby i możliwości, więc kto lepiej niż ty będziesz mógł przyczynić się do rozwoju rodzinnej wsi lub miasta?

Lila

Zgadzam się Sławek! Mój tata też mówi, że każdy ma doświadczenia, które są potrzebne w dużej lub małej społeczności. Na przykład, dobry właściciel może stworzyć przedsiębiorstwo w swojej społeczności, zapewni nowe miejsca pracy, stworzy możliwości dla nowych inwestycji, który przyniosą dochód do budżetu gminy. Ponadto zna specyfikę swojego regionu i potrafi w pełni wykorzystać ich potencjał.

Bogdan

Wydaje mi się, że każdy z nas potrafi zadowolić nie tylko własne potrzeby, ale także potrzeby innych, pomagać ludziom w ich mieście lub wsi być użytecznym w społeczności.

SŁOWNICZEK

Przedsiębiorczość – to zorganizowany proces działań ukierunkowany w danych warunkach na wykorzystanie nowatorskiego pomysłu w celu generowania korzyści na rynku. Główne cechy przedsiębiorców to przede wszystkim umiejętność dostrzegania potrzeb i doskonalenia pomysłów, zdolności do wykorzystywania nadarzających się okazji oraz gotowość do podejmowania ryzyka.

- 9 Przeczytaj tekst o Panu Oleksiju i ponownie przeczytaj tekst o przedsiębiorcach (s. 107). Odpowiedz na pytania.

Pan Oleksij całe życie mieszkał w miasteczku na Zakarpaciu, gdzie pracował w komisariacie. Gdy został emerytem, zastanowił się, czym się zająć, żeby przynieść korzyść sobie i ludziom. Przyszło mu na myśl robić domowy ser. Kupił mały 20-litrowy serowar i umieścił go w kuchni. Kupował u miejscowej gospodyni mleko i po przetwórstwie otrzymywał dwie główki sera. Na początku częstował przyjaciół i ich znajomych, a następnie zamieścił informację w Internecie, o tym, że w miejscowości powstała własna fabryka serów i można kupić własny, wysokiej jakości ser. Dobra sława rozeszła się po ludziach, popyt wzrósł.

Mer zaproponował wynająć u miasta za 1 UAH lokal na rok i rozwijać swoje przedsiębiorstwo – fabrykę serów. Możliwym stało się przetwarzanie po 500 litrów mleka jednorazowo i powstały nowe miejsca pracy. Przy zachowaniu wysokiej jakości, pracownicy zaczęli urozmaicać asortyment serów, dodając do nich różne warzywa, przyprawy, naturalne barwniki i nadając swoim wyrobom ciekawe miejscowe nazwy. Zaproponowali zwiedzanie serowarni i degustacje. To sprawiło, że te sery tak różniły się od innych, że ludzie zaczęli je kupować jako miejscową pamiątkę. Fabryka serów za dwa lata stała się bardzo znaną i odnoszącą sukcesy przedsiębiorstwem.

- ▶ Jakie cechy przedsiębiorczości dostrzegłeś w bohaterach tych historii?
- ▶ Jaką wartość stworzyli przedsiębiorcy dla innych?
- ▶ W jaki sposób ich działalność pomogła społeczności?
- ▶ Jak myślisz, dlaczego ich biznes odniósł sukces?

10 Zastanów się, jakie wartości możesz stworzyć dla siebie i innych.

- Sporządź listę razem z kolegami z klasy.
- Wybierzcie jeden z pomysłów i opracujcie krok po kroku plan jego realizacji.
- Na podstawie pytań przygotujcie mini-prezentację.
- Przedstawcie swoje wspólne pomysły kolegom z klasy.

Pytania do prezentacji

- ▶ Co możemy zrobić?
- ▶ Dla kogo?
- ▶ Czego potrzebujemy, aby pomysł się urzeczywistnił?
- ▶ Ile czasu potrzebujemy?
- ▶ Ile pieniędzy lub innych zasobów potrzebujemy?

• **PODSUMUJMY RAZEM** •

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Temat 14. Jak mogę pomóc innym ludziom i przydać się społeczeństwu?

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- dowiesz się czym tłoka (czyn społeczny) różni się od wolontariatu;
- zastanów się, kto i w jaki sposób pomaga innym ludziom;
- określ, do czego dokładnie możesz się przydać w społeczeństwie.

Przypomnij sobie, co już wiesz na ten temat.

A czego właściwie oczekujesz po tej lekcji?

Zosia

Witajcie przyjaciele! Dziś wydaje się, że kontynuujemy temat jakie wartości można stworzyć dla siebie i innych w społeczności. Jakie projekty zaproponowaliście na ostatniej lekcji?

Lila

Zaproponowałam opracowanie ciekawej trasy turystycznej, żeby poznać moje rodzinne miasto przesiedleńcom, którzy do nas przybyli. A potem przeprowadzać dla nich wycieczki.

Zosia

Czy będą to bezpłatne wycieczki? Czyli to ma być projekt wolontarystyczny?

Lila

Tak bezpłatne. A dlaczego wolontarystyczny? Ochotnicy Sił Zbrojnych pomagają, prawda?

Zosia

Jeśli zaoferowałaś zrobić coś wartościowego dla innych lub ogólnie byle jaki dobry uczynek dla ludzi, których nie znasz i robisz to nieodpłatnie za swoją pracę, nazywa się to wolontariat.

Sasza

A my chcemy zorganizować jarmark charytatywny, gdzie będziemy sprzedawać różne pamiątki, wykonane własnymi rękami i miejscowe słodycze, które zrobią nasi rodzice. Pieniądze, które zbieramy prześlemy rodzinie naszego kolegi z klasy. Mieli pożar w domu i teraz potrzebują pomocy. I nasi bliscy zgodzili się spotkać w jedną sobotę i pomóc sąsiadom przy odbudowie domu.

Zosia

Jakie interesujące! Sasza, robisz dużą robotę tzn. czyn społeczny! Tutaj w Polsce nazywają to „tłoka”, a moi greccy krewni mówią „talaha”. Obowiązkowo zrób raport na ten temat, a ja opublikuję go w Internecie.

Lila

O, też słyszałam o tłoku, po rumuńsku to „claca”, i „mejiya” w języku bułgarskim.

Danił

A co to jest tłoka i czym różni się od wolontariatu?

1 Odpowiedz na pytania.

- ▶ Czy wiesz coś o sąsiedzkiej pomocy wzajemnej? W jakim razie i kiedy nadawano?
- ▶ Jak to się nazywało w twojej kulturze lub regionie?
- ▶ W czym ty sam kiedykolwiek pomogłeś swoim sąsiadom?

TO CIEKAWE

Tłoka (ukr. толока) – zbiorowa wzajemna pomoc członków społeczności lub sąsiadów, która jest świadczona za poczęstunek lub za darmo. Nazywano ją także „towarzystwem jednodniowym”, ponieważ wykonawcy przychodzili tylko na jeden dzień. Tłoka zaczynała się od zaproszenia sąsiadów do pomocy w budo wie domu, zbiorze plonów, eksporcie drewna, w przetwórstwie surowców (lnu, wełny, kukurydzy, słonecznika itp.), wykonania innego rodzaju pracy. Jeśli zapraszali pomóc pogorzelncom, wdowie lub choremu, wierzono, że w takich przypadkach nie jest grzechem pomoc i poczęstunek był nie obowiązkowym. Sąsiedzi chętnie odpowiadali na zaproszenie, zdając sobie sprawę, że oni też w pewnym momencie mogą potrzebować pomocy.

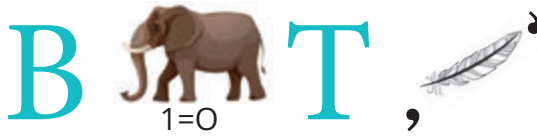
Po zakończeniu pracy gospodarz zazwyczaj urządzał poczęstunek. Następnie sami pracownicy organizowali zabawy, tańce, jazdę konną. Gospodarz musiał osobiście częstować gości, a także być miłym nawet dla tych ludzi, praca których jemu nie podobała się.

- 2** Zastanów się, czy w nasz czas tłoka jest możliwa w wielopiętrowych budynkach w mieście czy na wsi. Pomyśl i powiedz, jaką pomoc ty sam lub ze swoimi rodzicami lub osobami, które ich zastępują mógłbyś nadać swoim sąsiadom, na przykład mamie z małym dzieckiem; rodzinie, która robi remont; samotnemu choremu człowiekowi; babci, która nie może sama wychodzić z domu.
- 3** Połącz części przysłówek i powiedzonek o pomocy z różnych zakątków świata. Powiedz, jak je rozumiesz.

1 Najlepsza pomoc to	a jak z góry biegnąć.
(Ukraińska)
2 Bez dobrego uczynku	b pomaga sobie.
(Japońska)
3 Pomoc wzajemna i biednych	c już pół noszy.
(Niemiecka)
4 Tłoka wszystko	d nie skosisz siana.
(Ukraińska)
5 Dobrze niesiony ciężar –	e i wiara nie pomoże.
(Grecka)
6 Bez tłoki, ani domu nie zbudować,	f głodnemu ciasto.
(Ukraińska)
7 W grupie działać –	g to szybka w samą porę.
(Arabska)
8 Od społeczności po ułamku –	h uczyni bogatym.
(Chińska)
9 Kto pomaga innym –	i szybko.
(Krymskotatarska)

- 4 Rozwiąż rebusy w języku ukraińskim. Omów, co oznaczają odgadnięte słowa.

- 5 Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania.

Czy wiesz, że zgodnie z ustawą Ukrainy „O działalności wolontariackiej” pomoc lub działalność, która realizuje się na podstawie stosunków rodzinnych, przyjacielskich lub sąsiedzkich, nie jest wolontariatem? Czym jest wolontariat i kto to jest wolontariusz?

W Ukrainie istnieje dawna tradycja pracy socjalnej, wzajemnej pomocy, troski o bliźniego. Ludzi, którzy pracowali w tej dziedzinie nazywano działaczami społecznymi, dobroczyńcami, ochotnikami itp., a od końca XX wieku wolontariuszami.

Wolontariat jest jedną z form dobroczynności, w której mogą uczestniczyć dorośli i dzieci bez względu na wyznanie, cechy fizyczne, społeczne i materialne stanowisko itp. W wolontariacie może się przejawiać i wzmocnić spójność, troska, odpowiedzialność społeczna, nauka i rozwój. Wolontariat może łączyć społeczeństwo i rozwiązywać jego problemy.

Według niektórych ocen co roku na świecie w wolontariacie uczestniczy ponad 100 milionów ludzi, i to w wielu krajach, znacząco wspomaga rozwój gospodarczy. Od 1985 roku corocznie 5 grudnia obchodzony jest na całym świecie Międzynarodowy Dzień Wolontariusza.

W Ukrainie działalność wolontariacka stała się szczególnie powszechna od 2014 roku. Ukraińscy ochotnicy udzielają pomocy wojsku, ludziom wewnątrznie przesiedlonym, osobom niepełnosprawnym, zajmują się edukacją, organizacją czasu wolnego,

ochroną socjalną i prawną potrzebujących i różnego rodzaju inną pracą. Zbierają na to fundusze, w wolnym czasie różne usługi, bezpłatnie pracują itp. Istnieje również online wolontariat, na przykład wypełnienie odnośnika internetowego – Wikipedia.

Dołącz wraz z rodziną do ruchu wolontariackiego Ukrainy!

- ▶ Czym różni się wolontariat od czynu społecznego łtuki?
- ▶ Czy ty lub twoja rodzina macie doświadczenie w wolontariacie?
- ▶ Czy masz chęć zostać wolontariuszem w przyszłości? Co dokładnie chciałbyś / chciałybyś robić i dlaczego?

6 Dziś często słyszymy o wkładzie wolontariuszy w działalność społeczną i pomoc krajowi w trudnym czasie. Poświęcają swój czas, energię na rozwiązywanie problemów społeczności. Co myślisz, dlaczego ludzie zgłaszają się na ochotnika? Wybierz trzy najważniejsze, twoim zdaniem powody, dla których ludzie zostają wolontariuszami i podziel się swoimi przemyśleniami z kolegami i koleżankami z klasy. Jeśli chcesz, możesz sam dodać możliwe przyczyny do tej listy. Co byś powiedział przyjacielowi, aby przekonać go zostać wolontariuszem?

- Aby wyglądać dobrze przed przyjaciółmi.
- Aby pomóc społeczności lokalnej.
- Zarabiać pieniądze.
- Czuć się częścią zespołu.
- Mieć coś do roboty w wolnym czasie.
- Mieć dobre CV.
- Aby przygotować się do zawodu w przyszłości.

Sasza

Przyjaciele, dzisiaj czytam w Internecie o organizacjach charytatywnych, które pomagają polepszyć życie innych ludzi. Oni to robią, zbierając pieniądze na różne sposoby. Mogą to być zarówno organizacje międzynarodowe, jak i ukraińskie.

Bogdan

Cześć chłopaki. Miałem opowiedzieć historię o mecenasie wspierającym młodych blogerów. On sponsoruje ich wyjazdy zagraniczne, aby oni nakręcali filmy o utalentowanych Ukraińcach, którzy opuścili Ojczyznę poprzez wojnę.

Sławik

Cześć! Słyszałem też, że teraz wielu dobroczyńców chce pomóc naszemu krajowi, który przeżywa bardzo trudne chwile. Organizują imprezy sportowe, kulturalne, wyprzedaże rzeczy itp. Śpiewacy organizują koncerty charytatywne dla zbierania funduszy na różne potrzeby.

Sasza

Czy kiedykolwiek myślałeś o stworzeniu własnej organizacji charytatywnej w przyszłości? Jak dokładnie chciałbyś pomagać?

Bogdan

Muszę pomyśleć... Można pomagać zwierzętom, chronić środowisko lub wspierać innych ludzi w trudnych sytuacjach.

7 Gdybyś miał / miałaś 5000 hrywien na cele charytatywne, co byś wybrał / wybrała? Jeśli chcesz, możesz dodać własną wersję. W zeszytcie napisz i uzasadnij dwa powody, dla których wybrałeś / wybrałaś właśnie tego rodzaju dobroczynność.

Ochrona środowiska

Schronisko dla bezdomnych

Schronisko dla zwierząt

SŁOWNICZEK

Dobroczynność – bezinteresowne niesienie pomocy potrzebującym, którzy nie są spokrewnieni z dobroczyńcą.

Mecenas – osoba, która dobrowolnie i nieodpłatnie przyczynia się do rozwoju nie tylko nauki, sztuki, ochrony zdrowia i oświaty w ogóle, ale w szczególności konkretnych osób, udzielając pomocy finansowej ze środków osobistych lub posiadając własne w tym celu organizacja, skupiona na konkretnym dobroczyńcy.

Dobroczynność – to chęć niesienia pomocy każdemu kto jest w potrzebie. Na przykład, głodnych nakarmić, spragnionych napoić, nagich przyodziać, chorych odwiedzać itp. Miłosierdzie opiera się na takich cechach jak wrażliwość, uważność, życzliwość i jest nie do pogodzenia z pychą, obojętnością, brutalnością.

8 Rozwiąż rebus w języku ukraińskim.

• TO CIEKAWE •

Religie świata o miłosierdziu i życzliwości

Dobroczynność to czynna chęć niesienia pomocy wszystkim, kto tego potrzebuje. Według chrześcijańskiego przekonania, jest to obowiązek każdego człowieka, definiuje się następująco czyny charytatywne: głodnych nakarmić, spragnionych napoić, nagich przyodziać, podróżnych w dom przyjąć, więźniów pocieszać, chorych nawiedzać, umarłych pogrzebać. Dobra rada dla innej osoby jest uważana za przejaw miłosierdzia duchowego. Miłosierdzie opiera się na takich cechach ludzkich jak wrażliwość, uważność, życzliwość, i nie do pogodzenia z dumą, obojętnością, brutalnością.

W islamie, podobnie jak w innych religiach świata, stałe moralne udoskonalenie jest obowiązkiem każdego muzułmiana / każdej muzułmanki. Zgodnie z uczeniem Allaha, który jest łaskawy i miłosierny, wymaga i od Muzułman wykazania tych samych cech. A w Koranie nie chodzi tylko o współczucie do tego /ten, który dostał / znalazł się w trudnej sytuacji, ale także o dawanie mu/jej prawdziwej bezinteresownej pomocy i wsparcia. Wszyscy muzułmanie muszą płacić zakat – jałmużnę lub podatek na korzyść tych, którzy potrzebują pomocy.

Starożytni Żydzi mieli normy etyczne dotyczące konieczności współczucia dla bliźniego, udzielanie mu wsparcia moralnego i materialnego. Uważa się, że życzliwość jest jedną z głównych postulatów judaizmu. Stary Testament zawiera kilka ustaw przewidujących rodzaj opodatkowania na rzecz biednych. W Talmudzie wskazana jest dobroczynność jako prawość lub sprawiedliwość: biedni mają prawo do otrzymywania, a osoba zdolna powinna dawać. Ale nie zwalnia się od obowiązku okazywania miłosierdzia nikt: ani możni tego świata, ani ostatni biedak.

9 Przeczytaj przypowieść i odpowiedz na pytania.

Stary człowiek szedł brzegiem morza i nagle zobaczył chłopca, który podnosił gwiazdy morskie z piasku i wrzucał je do wody. Starzec podszedł bliżej i zapytał: „Dlaczego wrzucasz ich do wody?” Chłopiec, nie przerywając pracy, odpowiedział: „Jeśli pozostaną na brzegu do jutra do rana, kiedy zacznie się odpływ, umrą”. – „Ale to nierozsądne! – wykrzyknął starzec. – Rozejrzyj się! Jest ich tysiące na wybrzeżu. Twoje działania niczego nie zmienia!” Chłopak podniósł następną gwiazdę, zamyślił się przez chwilę, wrzucił ją do morza i powiedział: „Dla tej gwiazdy zmieniłem teraz wszystko”. Potem staruszek też podniósł gwiazdę i wrzucił ją do morza. W nocy na plaży było dużo ludzi i każdy wrzucił gwiazdę do morza. A kiedy wzeszło słońce, na plaży nie pozostało ani jednej nieuratowanej żywej istoty.

- ▶ Jakie emocje wywołała w tobie ta przypowieść?
- ▶ Jakie żywe istoty i ludzie wokół ciebie najbardziej teraz potrzebują twojego współczucia i miłosierdzia?
- ▶ Czy każdy człowiek jest zdolny do czynu miłosiernego?

10

W grupach przeprowadźcie internetowe wyszukiwanie informacji o działalności znanych wolontariuszy, mecenatów, dobroczyńców Ukrainy, społeczności lub regionu. Korzystaj tylko z informacji ze sprawdzonych źródeł! Wybierz kilka osób i opowiedz o nich ogólnie.

11

Pomyśl i napisz opowiadanie na temat „Jak mogę być przydatny w swojej społeczności?” lub „Jak mogę pomóc ludziom w swojej społeczności?”.

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wklejka*), w jakim nastroju kończysz zajęcia?

Powiedz, czy twoje oczekiwania wobec zajęć zostały spełnione.

Zademonstruj poziom opanowania tego tematu, wskazując na zdjęciu góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś.

Jakie myśli, opowiadania, porady naszych bohaterów spodobały ci się najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

Zakończyliśmy pracę nad trzecim rozdziałem podręcznika. Nazwij jedną rzecz, którą przestaniesz robić, dwie rzeczy, które będziesz kontynuować, trzy rzeczy, które zaczniesz robić po przestudiowaniu tematów tego rozdziału.

OSTATNIA LEKCJA PODSUMOWUJĄCA

Cześć! Cieszymy się, że znów cię widzimy! Jaki jest twój nastrój?

Podsumujemy wyniki roku szkolnego z przedmiotem „Kultura dobrosąsiedztwa”

OCZEKIWANIE

Podczas naszego spotkania:

- wyznaczysz, czy zajęcia z „Kultury dobrosąsiedztwa” były dla ciebie korzystne;
- zaplanujesz swoje przyszłe cele dla 7 klasy;
- zastanowisz się, co powinieneś dalej robić, a co zmienić w swoim życiu.

A czego właściwie oczekujesz po tej lekcji?

-
 - ▶ Przypomnij bohaterów naszego podręcznika. Czyja osobista historia, problemy, doświadczenia podobne do twoich?
 - ▶ W zeszłym roku wybrałeś bohaterów, którzy tobie spodobali się najbardziej. Czy twoje preferencje zmieniły się w tym roku? Jeśli tak, dlaczego?
 - ▶ Które tematy podobały się tobie najbardziej, a które najmniej? Dlaczego?
 - ▶ Jakie wskazówki z zawartych w podręczniku stały się dla ciebie pomocne, czy już ich używałeś?
 - ▶ Za co możesz podziękować przedmiotowi „Kultura dobrosąsiedztwa”?

-

Narysuj podobne medale na kartce papieru (s. 136) lub wydrukuj je z kodu QR. Napisz na nich, za co chciałbyś wręczyć medal sobie i sąsiadom z ławki na zakończenie tego roku szkolnego. To mogą być osobiste osiągnięcia w pokonaniu pewnych trudności, zwycięstwa w czymś lub nad czymś itp.

<http://vse.ee/bpqo>

Zrób medale, a w ostatnim dniu zajęć urządzcie razem święto wręczenia tych nagród. Swój medal możesz pokazać tylko w przypadku, jeśli zechcesz podzielić się swoimi sukcesami ze wszystkimi.

Dla mnie Dla mojego sąsiada / mojej sąsiadki z ławki

- 3** Czy pamiętasz, jak Sławik i Marysia na początku roku szkolnego mówili o tym, że żyjemy teraz w czasach historycznych i jesteśmy świadkami, a czasem uczestnikami ważnych wydarzeń. Przeczytaj sam tekst* i pozwól przeczytać go swoim bliskim. Odpowiedz na pytania.

O czym marzyłeś jako dziecko? Marzyłem zostać bohaterem. Z jakiegoś powodu wyobraziłem to sobie trochę dziwnie: że stoję na jakiejś barykadzie z bronią (dlaczego pistoletem, a nie karabinem maszynowym – nie mam pojęcia) i machając ogromną niebiesko-żółtą flagą (a, dlatego z bronią: bo w przeciwnym razie machanie flagą jest niewygodne). Jak ja trafiłem na tę barykadę – w moich dziecięcych marzeniach nie mówiło się. Najwyraźniej po zabicju wszystkich wrogów. Jakiś rodzaj dziecięcych marzeń są jednocześnie konkretne i niekonkretne.

Nie jestem już dzieckiem. I nigdy nie zostałem bohaterem. Ale widziałem, jak inni stali się bohaterami. Przynajmniej dla mnie.

Widziałem kobietę, która w zimie przeprowiała się przez rzekę pod zniszczonym mostem w pobliżu Irpenia, prawie bez ubrania, za to z ogromną klatką, w której siedziały dwie fretki. Mogła wziąć więcej rzeczy dla siebie, ocalić to, co zyskała, ale zdecydowała się i uratowała dwa małe życia. Dla mnie to bohaterstwo.

Widziałem szczupłego faceta w wieku dwudziestu lat, który wystął ogromną kolejkę przed ciężarówką w pierwszych dniach wojny i otrzymał karabin maszynowy. Widziałem, że nigdy w życiu nie trzymał w rękach broni, ale w ciągu dnia widziałem, jak sumiennie trenuje. Zachował się jak bohater. Był nim.

* Według postu żołnierza Sił Zbrojnych Ukrainy Jurija Gudymenko.

Widziałem codzienne bohaterstwo bojowników na froncie, a także partyzantów i sabotażystów, operacje których nigdy nie zostaną sfilmowane w Hollywoodzie, bo nikt nie uwierzy, że to było prawdziwe.

Widziałem kobiety wyciągające swoich mężczyzn z absolutnej ciemności i psychicznie zmiażdżonych po urazach i amputacjach. Widziałem mężczyzn i kobiety, którzy pod ostrzałem ciągnęli rannych. Widziałem siwych ze zmęczenia saperów z Państwowego Pogotowia Ratunkowego. Widziałem ochotników, lekarzy, pracowników użyteczności publicznej, pracowników energetycznych, ratowników, którzy uczynili niemożliwe możliwym. Widziałem dorosłych i dzieci, które nieustannie odczuwali zimno, ciemność, ostrzały i oddali swoje oszczędności, aby przybliżyć zwycięstwo. Widziałem codzienne bohaterstwo zwykłych ludzi. Takie, które sprawia, że ci zwykli ludzie są niezwykli.

I wszystkie mają jedną wspólną cechę: żaden z nich nie urodził się bohaterem. Nikt z nich nie zdecydował się zostać bohaterem. Żaden z nich nie nosi koszulkę „Bohater” na ciele. Ale ich działania są działaniami bohaterskimi.

I wiesz co jeszcze? Wiem, co myślisz, czytając ten tekst, o jakimś znajomym lub krewnym, o kimś bliskim. Nie o sobie.

Jestem pewien, że ktoś czytając ten tekst pomyślał o Tobie.

Według Jurija Gudymenko

- ▶ A kogo dokładnie uważasz za bohatera?
- ▶ Czy można zostać bohaterem/bohaterką nie na froncie?
- ▶ Co czyni zwykłych ludzi bohaterami?
- ▶ O jakich bohaterskich czynach słyszałeś/słyszałaś lub widziałeś / widziałaś i chcesz opowiedzieć?

4 Wszystkich Ukraińców czeka kolejny bohaterski czyn – odbudowa naszego kraju i jego powojennej gospodarki i kultury. Jak chcesz pomóc w odbudowie i rozwoju naszego kraju teraz i za kilka lat, kiedy dorośniesz?

5 Jakie masz już plany na wakacje i następny rok szkolny? Zrób kolaż celów, które chcesz osiągnąć dla samorozwoju.

Musimy pożegnać się z naszymi przyjaciółmi z książki. Nie oznacza to jednak, że nie uda się Tobie znaleźć w swoim środowisku lub w wirtualnym środowisku znajomych lub przyjaciół,

którzy będą dla ciebie tak bliscy i interesujący jak Sławik, Ksenia, Marysia, Sasza, Daniło, Lila, Bogdan i Zosia.

Kontynuuj komunikację i udostępniaj informacje swoim rówieśnikom myśli i doświadczenia nie tylko online, ale i w prawdziwym życiu. Mamy nadzieję, że zainspirowały Cię przykłady i pomysły, które zebraliśmy podczas studiowania kursu. Nie przestawaj! Zamień swoją wiedzę w konkretne działania! Pomóż stworzyć wygodną i bezpieczną przestrzeń w swojej społeczności na rzecz rozwoju, konstruktywnej interakcji i współpracy.

Dziękujemy Wam, że w tych trudnych, ale bohaterskich czasach, byliście i jesteście z nami! Doceniamy godziny spędzone z Wami i miejmy nadzieję na nowe spotkania!

Marysia

Życzę zwycięstwa we wszystkim i wszędzie! Wszystko będzie Ukrainą!

Bogdan

Więcej dobrych wiadomości i ciekawych znajomości! Kiedyś się spotkamy przy kawie we Lwowie!

Encore de bonnes nouvelles et des connaissances intéressantes! Un jour, nous nous retrouverons pour un café à Lviv!

Ksenia

Udanego wypoczynku, dobrego zdrowia i osiągnięć sportowych! Kijów w kontakcie!

Lila

Podróżuj tylko na własne życzenie i ciekawych przygód! Czekam na Was w Odessie!

П'їтувайте само по ваше желание и ви пожелавам интересни приключения! Чакам те в Одеса!

Călătoriți după voia dumneavoastră și vă doresc momente interesante! Vă aștept la Odesa!

Daniło

Aby zobaczyć pozytywy nawet w czymś złym, co się wydarzyło, i wierzyć w przyjaźń!

! תודידיב ימאהלו, הרוקש ער והשמב וליפא יבויחה תא תוארל

Zosia

Skutecznie reaguj na wyzwania i nie bój się przeszkód! Wszystko pokonamy i spotkamy się w Mariupolu lub Doniecku!

Απαντήστε με επιτυχία στις προκλήσεις της ζωής σας και μην φοβάστε τα εμπόδια! Θα τα ξεπεράσουμε όλα και θα βρεθούμε στη Μαριούπολη ή στο Ντόνετσκ!

Հաջողությամբ առձագանքեք կյանքի մարտահրավերները և մի վախեցեք խոչընդոտներից:

Մենք ամեն ինչ կհաղթահարենք և կհանդիպենք Մարիուպոլում կամ Դոնեցկում:

Sasza

Nowych odkryć, ciekawej nauki i osiągnięć! Do zobaczenia na Zakarpaciu lub w wolnym Krymie!

Neue Entdeckungen, interessantes Lernen und Errungenschaften! Wir sehen uns in Transkarpatien oder auf der freien Krim!

Újfelfedezéseket, érdekes tanulást és magas eredményeket! Találkozunk Kárpátalján, vagy a szabad Krimben!

Yaňi keşifler, meraqılı öğrenüv ve irişmelerni tileyim! Zakarpattâda ya da azat Qırimda körüşirmiz!

Sławik

Dziękujemy, że byliście z nami! Do widzenia! Miłego lata!

Thank you for being with us! Goodbye! Have a nice summer!

PODSUMUJMY RAZEM

Wskaż na „skali emocji” (*patrz wyklejkę*), z jakim nastrojem kończysz naukę naszego przedmiotu.

Powiedz, czy twoje oczekiwania wynikające z lekcji z przedmiotu „Kultura dobrosąsiedztwa” sprawdziły się.

Wykaż ogólny poziom znajomości tematów przedmiotu, wskazując na rysunku góry (*patrz wklejka*), gdzie dokładnie jesteś?

Jakie życzenia lub porady bohaterów podobają się tobie najbardziej, były dla ciebie cenne? Wyjaśnij dlaczego.

SŁOWNIK TERMINÓW

Bulling (Булінг) (z angielskiego to *bull* – gonić) – agresywnie świadome zachowanie jednej osoby (lub grupy) w stosunku do drugiej, towarzyszy regularny / systematyczny wysiłek fizyczny oraz presja psychologiczna związana z wystąpieniem lub groźbą wystąpienia szkody zdrowiu.

Dane osobowe (Персональні дані) – informacja lub zbiór informacji o osobie fizycznej, którą można ustalić (odnaleźć, zidentyfikować) z ich pomocą.

Dialog (Діалог) – dwukierunkowa wymiana informacji między dwoma lub więcej osobami w formie pytań i odpowiedzi.

Dobroczynność (Благодійність або добротинність) – bezinteresowne nadawanie pomocy tym, którzy jej potrzebują.

Komunikacja (Комунікація) – proces wymiany informacji za pomocą środków ustnych lub pisemnych w celu przekazywania i odbierania informacji.

Komunikacja (Спілкування) – rodzaj realizowanej działalności człowieka za pośrednictwem różnych środków komunikacji.

Koncepcja (pojęcie) (Концепція) – pewien system poglądów, zwykle naukowo uzasadnione, usystematyzowane i określone w odrębnym dokumencie, które należy dalej zbadać i wyjaśnić w ramach praktyki jej stosowania lub wdrażania.

Mecenas (Меценат) – osoba posiadająca dość dużą fortunę, która pomaga swoimi pieniędzmi wspierać rozwój kultury, edukacji, nauki i sztuki.

Mediacja (Медіація) – rodzaj alternatywnego rozstrzygnięcia sporów z udziałem mediatora (neutralny pośrednik), który pomaga stronom w osiągnięciu obopólnie korzystnego rozwiązania.

Mediator (Медіатор) – neutralny pośrednik w konflikcie.

Meta (cel) (Мета (ціль)) – realizowany, przewidywany w przyszłości wynik działania, który pozwoli człowiekowi osiągnąć pożądane lub konieczne.

Miłosierdzie (Милосердя) – chęć niesienia pomocy każdemu lub wszystkim kto tego potrzebuje.

Moda (Мода) – połączenie gustów i poglądów, które są wspólne dla ludzi w pewnym okresie czasu.

Osiągnięcie (Досягнення) – jest to czymś ważnym dla Ciebie, z czego jesteś dumny i w który włożono wiele wysiłku.

Porozumienie bez przemocy (Ненасильницьке спілкування) – pojęcie stosunków między ludźmi, oparte na wzajemnym szacunku,

rozumieniu własnych uczuć i potrzeb oraz uczuć i potrzeb innych ludzi.

Potrzeba (Потреба) – potrzeba czegoś, brak czegoś.

Przedsiębiorczość (Підприємливість) – jest wtedy, gdy widzisz i używasz możliwości lub tworzysz pomysły i przekładasz je na wartość innych. Powstała w ten sposób wartość może mieć charakter finansowy, kulturowy lub społeczny.

Przestrzeń informacyjna (Інформаційний простір) – zbiór informacji, wyniki działań komunikacyjnych społeczeństwa w pewnej zorganizowanej przestrzeni.

Recykling (Ресайклінг) (z angielskiego *recycling* – przetwórstwo) – pewne zagospodarowanie odpadów w celu pozyskania nowych surowców lub materiałów i ich późniejsze wykorzystanie do produkcji, w gospodarstwie itp.

Spożywca (Споживач) – osoba fizyczna, która kupuje, zamawia, używa lub zamierza kupić lub zamówić produkty dla potrzeb osobistych niezwiązanych bezpośrednio z własną pracą lub biznesem.

Strój (Стрій) – to samo co garnitur, ubranie.

Umiejętności komunikacyjne (Комунікативні навички) – zestaw umiejętności, które odpowiadają za pomyślny udział w procesie pracy, wysoką produktywność. Umiejętności komunikacyjne należą do „umiejętności miękkich” czasem elastyczne”, które człowiek musi rozwijać w okresie dorastania. Ale one wymagają ciągłego doskonalenia przez całe życie.

Upcycling (Апсайклінг) (z angielskiego *upcycling* – „wtórne wykorzystanie „drugie życie” rzeczy) – kreatywny proces wytwarzania nowych rzeczy ze starych lub materiałów pochodzących z recyklingu.

Winieta (Віньетка) – mały rysunek lub ozdoba, która jest umieszczana na początku lub na końcu tekstu nie dla ilustracji treści, lecz dla wyodrębnienia poszczególnej jego części.

Zachowanie agresywne (Агресивна поведінка) – każda forma zachowania, która ma na celu uszkodzenie lub zniszczenie kogoś lub czegoś fizycznie albo psychicznie.

Zachowanie asertywne (Асертивна поведінка) – sposób działania, w którym osoba konsekwentnie broni swoich interesów, otwarcie deklaruje o swoich celach i intencjach, przy jednoczesnym poszanowaniu interesów innych osób.

Zachowanie manipulacyjne (Маніпулятивна поведінка) – rodzaj wpływu, który służy do skrytego wprowadzenia w psychikę

ofiary celów, pragnień, intencji, relacji lub postaw manipulatora do osiągnięcia nim własnych ukrytych celów.

Zachowanie pasywne (Пасивна поведінка) – charakteryzuje się bierną wrogością w rozwiązywaniu konfliktu, unikanie sytuacji lub zgadzanie się, kiedy tego nie chciał/nie chciała

Zasoby (Ресурс) – rezerwy i środki danej osoby, podtrzymujące życie, które pozwalają zaspokajać potrzeby i realizować cele.

Zasoby (Ресурси) – 1. Zapasy czegoś, co można wykorzystać jeśli to konieczne. 2. Środki, źródła, możliwości, dzięki którym można skorzystać w razie potrzeby.

Życzenie (Бажання) – nadzieja lub pragnienie czegoś.

ODPOWIEDZI

s. 13, z. 7

Kto nie zna przeszłości, nie jest
godzien przyszłości.

s. 20, z. 4

1-c, 2-a, 3-b, 4-d, 5-f, 6-e

s. 42, z. 7

Czas, woda, sen.

s. 47, z. 5

Sport: koszykówka, tenis,

piłka nożna, hokej, golf.

*Gry stołowe: „Monopoly”, szachy,
tryktrak, lotto, zdrapka.*

Ludowe / dziecięce: „Voron”,

„Goryudub”, „Podolyanochka”,

„Panas”, „Kwacz”.

Komputerowe / elektroniczne:

World of Goo, Tetris, To the Moon,

World Rescue, WOW.

s. 56, z. 3

1-c, 2-a, 3-d, 4-b

s. 63, z. 1

Zielone Świątki (święta Zesłania

Ducha Świętego), Pascha (Pesach),

Św. Mikołaj, Kurban Bajram, Uraza

Bajram, Jom Kippur,

Boże Narodzenie, Juma (Piątek),

Trójca Święta (Zielone Świątki),

Christove Vardavar, Szabat (Sobota),

Wielkanoc.

s. 72, z. 2

1 – podsumowanie,

2 – parafrazowanie,

3 – wyjaśnienie

s. 85, z. 3

1-d, 2-a, 3-b, 4-c

s. 86, z. 4

Szacunek.

s. 87, z. 8

Zrozumienie.

s. 92–93, z. 3

1-b, 2-c, 3-a

s. 96, z. 6

1-c, 2-d, 3-b, 4-e, 5-a, 6-f

s. 102, z. 7

Jedność. Odpowiedzialność.

s. 115, z. 5

Przetwarzanie.

s. 129, z. 3

1-g, 2-e, 3-h, 4-i, 5-c, 6-d,

7-a, 8-f, 9-b

s. 130, z. 4

Wolontariusz. Dobroczynca.

s. 133, z. 8

Mecenas.

WYKORZYSTANA LITERATURA

1. Безпечне користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/internet_safety_dl/bezpechne_koristuvannya_ikt.pdf
2. Виговська І. Екологія та війна. Екозвички, які слід повернути собі зараз. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/eco/328235-ekozvichki-yaki-slid-povernuti-pid-chas-viyni>
3. Відеоролик: Безпечний інтернет 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=UjowsDi1De4>
4. Герасимов Д. Чому зараз час стійкої моди. Як одягатися екологічно? URL: <https://rubryka.com/article/sustainable-fashion/>
5. Загадки. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/embed/0018ic-5b6c.doc.html>
 - <https://dekorhuk.com/svoimi-rukami/zagadki-pro-chas-40-golovolomok-pro-chastinax-dib-odinicayah-chasu-vechir-vid-gorluma-dlya-ditej-doshkilnyat/>
 - <https://mykniga.com.ua/poradi/zagadki-pro-vodu-dlya-ditej-doshkilnyat-i-shkolyariv-z-vidpovidyami.html>
6. Ідея таблички про ролі і потреби. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/ekonomikadlapatackiv/tema-1-potrebita-mozlivosti/so-take-potreba>
7. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575
8. Навчально-методичний посібник «Онлайн» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.osce.org/project-coordinator-in-ukraine/483530>
9. Посібник з прав людини для інтернет-користувачів. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=gP0K44LqdW8>
10. Притча «Алмаз Кохинор». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://psychologdcpp.in.ua/prutchi/>
11. Шевелюк К. Головний тренд – відповідальна мода. URL: <https://responsiblefuture.com.ua/klavdiya-shevelyuk-na-ukrainian-fashion-week-golovnij-trend-vidpovidalna-moda/>
12. Щоденники. Режим доступу: <https://stud.com.ua/43709/istoriya/schodenniki>

Навчальне видання

**АРАДЖИОНІ Маргарита Анатоліївна
ГРЕТЧЕНКО Лариса Леонідівна
КОЗОРОГ Олександра Геннадіївна
ЛЕБІДЬ Неля Костянтинівна
ПОТАПОВА Валентина Іванівна
УНГУРЯН Ірина Корнеліївна
ФІЛОНЧУК Зоя Володимирівна**

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

**Підручник для 6 класу з навчанням польською мовою
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Переклад з української мови

Перекладач *Чучупак Йоланта Володимирівна*

Польською мовою

Редактор *Бойцун О. М.*

Художній редактор *Штурма І. Б.*

Дизайн обкладинки *Ширнін П. В.*

*У підручнику використано малюнки художниць Віри Чипурко, Марії Михайлюк,
Світлани Землянкіної та світлини з сайту shutterstock.com таких авторів:
ekler, Gertan, LightField Studios, Nataliia Budianska, New Africa, Roman Samborskyi,
VGstockstudio, Vitalii Vitleo, eanstudio.*

Формат 70×100¹/₁₆.

Ум. друк. арк. 11,664. Обл.-вид. арк. 11,00.

Тираж 30 пр. Зам. № 106К.

Державне підприємство «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ»
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua; e-mail: office@svit.gov.ua, svit_vydav@ukr.net

Друк ТОВ «Рік-У»

88000 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5040 від 21.01.2016